TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
KRIMINAALÕIGUSE, KRIMINOLOOGIA JA
KOGNITIIVSE PSÜHHOLOOGIA ÕPPETOOL

Indrek Tibar

Rahapesu: kujunemislugu ja koosseis Eesti karistusõiguses.

Magistritöö

Juhendaja:
prof Jaan Sootak

2007

Sisukord

Sisukord ... 1
Kasutatud lühendid ... 3
Sissejuhatus ... 4
1. Rahapesu kujunemislugu ... 8
1.1. Varased ilmingud ... 8
1.2. Kaasaegse rahapesu teke ... 9
1.3. Rahapesu vastaste meetmete teke ja areng ... 11
1.4. Rahapesu vastane võitlus Eestis ... 17
2. Võitluse vajalikkuse põhjendus ... 22
2.1. Raha pesemise vajadus ... 22
2.2. Majanduslik aspekt ... 24
2.3. Kriminaalpoliitiline aspekt ... 37
3. Rahapesu mõiste ... 42
3.1. Mõiste määratluse lähtekoht ... 42
3.2. Õiguslik mõiste ... 44
3.3. Kriminoloogilised tunnused ... 45
3.4. Mudelid ... 49
3.5. Maksumus ... 55
4. Rahapesukoosseis ... 58
4.1. Õigushüve ... 58
4.2. Objektiivne külg ... 61
4.2.1. Eelkuritegu ... 62
4.2.2. Vara ... 78
4.2.3. *Modus operandi* ... 93
4.3. Subjekt ... 97
4.4. Subjektiivne külg ... 99
Kokkuvõte ... 104
Summary: Money laundering as a criminal offence – definition and history ... 111
Kasutatud kirjandus ... 119
Kasutatud normatiivaktid ... 124
Kasutatud kohtulahendid ... 127

Kasutatud lühendid

€	– euro
AO	– Abgabenordnung
AÕS	– asjaõigusseadus
AÕSK	– asjaõigusseaduse kommenteeritud väljaanne
DEM	– Saksa mark
Dreher/Tröndle	– Strafgesetzbuch: und Nebengesetze. E. Dreher, H. Tröndle.
EEK	– Eesti kroon
FATF	– Financial Action Task Force
KarS	– karistusseadustik
KarS komm vln	– karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne
KrMS	– kriminaalmenetluse seadustik
MünchKommStGB	– Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch.
NStZ	– Neue Zeitschrift für Strafrecht
RK	− Riigikohus
RL	– rikoslaki
RpTRTS	– rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus
RpTS	– rahapesu tõkestamise seadus.
RT	– Riigi Teataja
RTL	– Riigi Teataja Lisa
Schönke/Ströder	– Strafgesetzbuch: Kommentar. A. Schönke, H. Schröder.
StGB	– Strafgesetzbuch
ZStW	– Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft
TsÜS	– tsiviilseadustiku üldosa seadus
USA	– Ameerika Ühendriigid
USD	– USA dollar
VÕS	– võlaõigusseadus
ÜRO	– Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Sissejuhatus

Öeldakse, et õnn ei peitu rahas. Kindel on see, et rahaga võib-olla ei saa õnne osta, kuid raha olemasolu annab teatud vabadusi. Igal isikul on oma vajadused, kellel kõrgemad, kellel madalamad. Mõni inimene tunneb rõõmu võimalusest korra või paar korda kuus liha osta, teisalt on jälle üks Eesti äritegelane märkinud, et kümne miljoni krooniga võib ka elada, kuid mis elu see on. Seega on vajadused äärmiselt subjektiivsed. Reeglina püüdleb inimene teatud elustandardite poole. Kõige eksklusiivsemad ja luksuslikumad standardid on paraku ka kõige kulukamad. Pahatihti siirdutakse nende kulutuste katmiseks kuritegude toimepanemisele. Kuritegudest tekib tulu suhteliselt hõlpsamini, võrreldes näiteks igapäevase tööga tehases. Ei ole kahtlust, et soov teenida varalist kasu on paljude kuritegude sooritamise peamiseks motiiviks. Kasu paremaks teenimiseks on aegamööda arenenud välja organiseeritud kuritegevuse erinevad vormid. Organiseeritud kuritegevuse tõeliseks õitsenguajaks võib pidada kahekümnendat sajandit. Organiseeritud kuritegevuse määratlused seavadki sageli organiseerumise peamiseks eemärgiks kasumi teenimise. Kuritegelikku struktuuri ei ehitata üles mitte selleks, et panna toime kuritegusid, vaid selleks, et kuritegude toime panemise abil saada suurim kasum. Kuritegevuse organiseerumine on niisiis suunatud kasumi maksimeerimisele. Just selle eesmärgi saavutamise tõendiks on organiseeritud kuritegevuse hiigelkasumid. Selle allikana teatakse vast kõige rohkem narkokaubandust, kuid sellele lisandub suur hulk muid allikaid: näiteks alkoholikaubandus keeluseaduste kehtimise ajal ja kohas, väljapressimised, inimkaubandus, maksupettused jne. Kui suur on organiseeritud kuritegevuse poolt aegade jooksul teenitud kasum ei tea täpselt ilmselt keegi. Kahtlemata ei ole selleks kuritegudega tekitatud kahju pöördväärtus, kuna osa kuritegusid genereerib ise uusi väärtusi. Lisaks organiseeritud kuritegevusele on aga viimasel ajal üha enam hakatud kasutama ka mõistet „professionaalne kuritegevus" ehk „elukutseline kuritegevus". See tähistab isikuid, kes viljelevad niinimetatud kuritegelikku eluviisi ning kuritegude toimepanemine on nende peamiseks või isegi ainukeseks sissetulekuallikaks. Professionaalne kuritegevus ja organiseeritud kuritegevus ei ole kattuvad mõisted ning nad ei ole ka teineteist välistavad. Kuritegeliku organisatsiooni liige on küll sageli ühtlasi ka professionaalne kurjategija, kuid üsna palju on ka professionaalseid kurjategijaid, kes ei ole ühegi kuritegeliku organisatsiooni liikmed. Ka professionaalsete kurjategijate, kes ei ole organiseeritud kuritegelike organisatsioonide liikmed, poolt teenitud kasumid võivad olla väga suured.

Just organiseeritud ja muu professionaalse kuritegevuse kätte on akumuleerunud hiigelsummad, mida püütakse kasutamiskõlblikuks muuta ja tarbida, aga millega püütakse ka uusi kuritegusid finantseerida. Mõistetavalt on suurte summade koondumine pälvinud õiguskaitseasutuste tähelepanu ning nüüdseks juba mitukümmend aastat on üritatud üha laialdasemalt lisaks kuritegude toimepanejate väljaselgitamisele neilt ära võtta ka kuritegelikul teel saadud vara. Rahapesu kasutatakse sellise praktika vastu ning seeläbi on rahapesu tõusnud üheks peamiseks kaasaegse kriminaalpoliitika sihtmärgiks. Käesolev uurimus ongi rahapesust ja selle vastu võitlemise põhjustest.

Rahapesu vastu võitlemisega püütakse kurjategijatele teha võimalikult raskeks teenitud kuritegeliku tulu kasutamine. Ühtlasi on eesmärgiks nimetatud tulu äravõtmine. Rahapesu vastu võitlemine on oluline nii õiguskorra kui riigi majanduse seisukohalt. Algselt oli rahapesu kriminaliseerimine suunatud vaid organiseeritud kuritegevuse poolt toime pandud narkokuritegudest pärineva tulu pesemise vastu. Aegamööda on aga võimalike eelkuritegude ringi laiendatud. Ka ei ole rahapesu vastane võitlus enam piiratud vaid organiseeritud või professionaalse kuritegevuse tegevussfääriga. Võitlusväljale on toodud põhimõtteliselt kõik kurjategijad, kuid siiski on organiseeritud ja professionaalne kuritegevus jäänud peamisteks rahapesu vastase võitluse objektideks.

Rahapesuproblemaatika aktuaalsus tänapäeval on väga suur. Ühest küljest on tegemist valdkonnaga, milles suur osa maailma riike on ühendanud jõud, tegemaks kurjategijatele võimalikult raskeks kuritegeliku tulu kasutamise ning ka saadud tuluga uute kuritegude finantseerimise. Teiselt poolt on aga hoolimata jõupingutustest jäänud tulemus suhteliselt kasinaks. Nii on Eestis jõudnud Riigikohtu lahendini vaid mõned rahapesukaasused. Olukord ei ole märkimisväärselt parem ka teiste kohtuastmete lahendite osas. Samas on rahapesu vastane võitlus rahvusvahelise üldsuse erilise tähelepanu all ning seal võrdväärselt kaasa rääkimiseks, peab enesele selgeks tegema omamaised probleemid. Peale 2001. aasta 11. septembri terrorirünnakuid on koos rahapesuga üha enam hakatud rääkima ka terrorismi finantseerimise tõkestamisest. Tegemist on küll erinevate nähtustega, kuid kasutatavad meetodid on sageli sarnased. Tänaseni ei ole Eestis paraku rahapesutemaatikat märkimisväärselt uuritud, veelgi vähem on uuritud rahapesukoosseisu karistusseadustikus. Seni on uurimustes keskendutud peamiselt rahapesu angloameerikalikule mõistele ning rahapesu vastu võitlemise administratiivsetele meetmetele. Vähem on käsitletud põhjuseid, miks rahapesu vastu võitlemine on vajalik ning mida tähendavad rahapesu koosseisu tunnused. Nimetatud ei ole aga sugugi teisejärgulise tähtsusega. Uurides rahapesu fenomeniga

kaasnevaid negatiivseid tagajärgi ühiskonnale, joonistuvad üsna selgelt välja ka põhjused, miks võitlus rahapesuga on vajalik. Rahapesukoosseis omakorda sisaldab tervet rida mõisteid ja nähtuseid, mis on iseloomulikud vaid rahapesule ning vajavad seetõttu sisustamist ja lahtimõtestamist.

Käesoleva uurimuse teema valimise juures kallutas rahapesu vastase võitluse kasuks otsust langetama autori isiklik tööalane kokkupuude kõnealuse problemaatikaga. Olles ise rahapesukuritegude menetlemisega kokku puutunud, süvenes autoris arvamus, et kehtiv rahapesualane regulatsioon sisaldab endas mitmeid lahendamata probleeme või koguni mittevastavusi rahvusvahelistele nõuetele. Nendele küsimustele kinnituse saamiseks või ümberlükkamiseks osutuski vajalikuks uurimistöö ette võtta. Vajadust rahapesu uurimiseks kinnitas ka vastavate varasemate eestikeelsete uuringute vähesus või puudumine. Ülemaailmselt on rahapesualaseid uurimusi avaldatud väga palju, kuid eestikeelseid kahjuks mitte eriti. Käesolev teoreetiline töö püüab seda lünka osaliselt täita.

Uurimuse peamisteks eesmärkideks on lühiülevaate andmine rahapesu ja vastava kuriteo ajaloost, rahapesu nähtusest kui sellisest, samuti rahapesu vastasele võitlusele põhjendustest ning uurida rahapesukuriteo koosseisu rõhuasetusega eelkuritegude problemaatikale. Käesolevast tööst on jäetud välja terrorismi rahastamise küsimused, et vältida teema liigset laialivalgumist. Samal põhjusel on loobutud rahapesu tõkestamise administratiivsete võtete käsitlemisest, mis kahtlemata on nii oma aktuaalsuselt kui mahult täiesti iseseisva uurimuse teemaks. Rahapesutemaatikaga on lähedalt seotud ka kriminaaltulu jälitamine, arestimine ja konfiskeerimine. Et tegemist on omakorda äärmiselt mahuka ja keeruka valdkonnaga, siis on ka need käesolevast tööst välja jäetud ning leiavad käsitlemist vaid põgusalt.

Töö ülesehitus vastab nimetatud eesmärkidele ja põhiosa on seega jaotatav neljaks. Esimeses osas käsitletakse rahapesu ja selle vastase võitluse ajaloolist arengut. Vaatluse alla tulevad nii kaasaegses rahapesus kasutatavate võtete teke kui ka kaasaegse rahapesu ilmumine. Samuti antakse ülevaade rahapesu vastu suunatud meetmete loomisest ja arengutest ning eraldi Eestis vastavas valdkonnas toimunust. Teises osas otsitakse vastust küsimusele miks on rahapesu vastu vaja võidelda. Käsitletakse nii majanduslikke kui õiguslikke põhjuseid. Töö kolmas osa on pühendatud rahapesu kui nähtuse uurimisele. Käsitlemist leiab selle õiguslik mõiste ja kriminoloogilised tunnused, aga ka vajadus raha pesta. Viimane tugineb eeldusele, et teatud tingimuste olemasolul puudub kurjategijatel vajadus rahapesuks ning järelikult siis seda ei tehta. Vaadeldakse ka erinevaid rahapesu mudeleid. Töö neljas osa käsitleb

rahapesukoosseisu karistusõiguses. Rahapesu moodustavad tunnused mõtestatakse lahti. Vastust otsitakse küsimusele, mis sobib rahapesu eelkuriteoks ja objektiks, kuidas kandub nn saastatus edasi ning millal saastatus katkeb või lõpeb ja paljudele muudele küsimustele. Töö viimases osas ilmneb ka käesoleva uurimuse peamine praktiline väärtus. Nimelt on just selles osas selgelt esile toodud kehtiva õiguse kitsaskohad ja probleemid. Mõned töö kirjutamise käigus üles kerkinud probleemid on juba täna lahendamisel või lahendatud ning see julgustas autorit oma arvamust kindlamalt väljendama ka teistes küsimustes.

Töö kirjutamiseks kirjanduse leidmise võimalused Eesti raamatukogudest on piiratud. Seetõttu on suur osa kasutatud kirjandusest hangitud teistest riikidest. Angloameerika erialakirjandus on osutunud heaks allikaks üldisemate küsimuste käsitlemisel, kontinentaalse õigussüsteemiga riikide kirjandus seevastu konkreetsemate probleemide uurimisel. Kirjanduse valikul on eelistatud erialal tunnustatud isikute töid ning neid on võimalusel hangitud vastavalt käsitletavale probleemile.

Terminoloogia kohta on oluline märkida, et termin „rahapesu" esineb tekstis nii tavakeele tähenduses kui ka õigusliku terminina. Üldjuhul tuleneb selle tähendus kontekstist, vajadusel on mõistet konkretiseeritud sõna „–kuriteo" või „–koosseisu" lisamisega. Kõneledes raha pesemisest, on silmas peetud kuritegelikul teel saadud vara näilist legaliseerimist, sõltumata selle vara vormist. Kui silmas on peetud sularaha või mõnda muud raha vormi, siis on seda vastavalt ka nimetatud (nt sularaha, arveldusraha).

Kasutatud on lühendatud viidete süsteemi. Kirjandusallikale viidates on joone all näidatud vaid pealkirja esimene sõna või iseloomulik fraas pealkirjast. Teosele esmakordsel viitamisel on näidatud ka selle kirjastamise aasta. Kõikide viidatud materjalide täiskirjed on esitatud kasutatud kirjanduse loetelus. Riigi Teatajas või Euroopa Liidu Teatajas avaldatud õigusaktidele joone all ei viidata, nende täisviited leiab kasutatud õigusaktide loetelust.

1. Rahapesu kujunemislugu

1.1. Varased ilmingud

Rahapesu käsitletakse õigusteoorias ja erialakirjanduses harilikult suhteliselt uue nähtusena ning tänapäevases mõistes ta seda ka on. Rahapesu kui iseseisev kuritegu on paar-kolmkümmend aastat vana. Rahapesule sarnaste võtete kasutamist võib aga identifitseerida juba märksa varasemast ajast.

Kui kaasajal mõistetakse rahapesu all toiminguid varaga, mis pärinevad kuritegelikest allikatest ning mille eesmärgiks on vara lahutamine eelkuriteost ja selle kasutamiskõlblikuks muutmine, siis varemalt oli sarnaste toimingute rõhk teisal. T. Naylor märgib, et juba maailma esimene maksusätteid sisaldav normistik, Hammurabi koodeks, ergutas tõenäoliselt nende kujutlusvõimet, kes otsisid võimalusi maksude vähendamiseks. Hiliskeskajal arenesid välja peamised, ka praegu kasutusel olevad võtted finantstehingute varjamiseks ja maskeerimiseks. Tänapäeval on küll protsess arenenud märksa rafineeritumaks ja keerukamaks, sarnaselt kogu elutegevuse keerukamaks muutumisega. Peamiseks tõukeks peitmisvõtete väljaarenemisele peab Naylor liigkasuvõtmise seadusi. Liigkasuvõtmine asetses keskaegses moraalihierarhias umbes samal positsioonil kui tänapäeva ühiskonnas narkokaubandus. Seda peeti isegi rohkemaks kui kuriteoks, seda peeti patuks.[1]

Vanas-Roomas tunti intressi mõistet, see tähendas kompensatsiooni juhuks, kui laenuvõtja ei tasunud laenu õigeaegselt. Selline käsitlus kestis kuni keskaja alguseni, mil intress hakkas tähistama tasu vara laenamise eest. Kiriku ametlikku seisukohta, et intresside võtmine on keelatud vaimulikele, väljendas 44. apostellik kaanon, I Arles' kirikukogu (314), I Nikaia kirikukogu (325), ning mitmed hilisemad kirikukogud. Ollakse seisukohal, et ligikaudu 9. sajandini oli see keelatud vaid vaimulikele, hiljem ka ilmikutele. Täielikult keelasid liigkasuvõtmise III Lateraani kirikukogu (1179), II Lyoni kirikukogu (1274) ja Vienne'i kirikukogu (1311). Veel viimati nimetatud kirikukogul tõdesid kirikuisad, et igaüks, kes ei pidanud liigkasuvõtmist patuks, kuulus karistamisele kui ketser.[2]

[1] R. Naylor. Wages (2002). p 134.
[2] New Catholic Encyclopedia. 14. vol, *sv* usury, p 354-356.

On mõistetav, et selline olukord nõudis kaupmeestelt ja rahavahetajatelt mitmesuguste keeruliste ja vähem keeruliste peitmisvõtete tarvituselevõttu. Tänapäeval, mil raha laenamine on panganduse üks peamisi sissetulekuallikaid, võib selline olukord tunduda kummalisena. Juba tsivilisatsiooni koidikul tekkis kaubanduse ja tootmistegevuse arenedes olukord, kus mõnel inimesel jäi kapitali enda vajaduste rahuldamisest üle. Samal ajal tekkis turul nõudmine laenuraha järele, kuna leidus neid, kes vajasid täiendavat finantseerimist ning olid nõus selle eest ka täiendavalt maksma (laenuintresse tasuma). Majanduse „rusikareegel" ütleb, et nõudmine tekitab pakkumist. Sarnaselt teiste avalikku hukkamõistu pälvinud pahedega toimus liigkasuvõtmine sõltumata selle keelatusest. Seega tekkis raha väljalaenajatel kasumina „üleliigset" raha, mille olemasolu ja laekumise allikaid oli vaja peita. Tekkis põhimõtteliselt kaks võimalust, kas a) näidata laekuv (või laekuma pidav) intress millegi muuna, või b) üritada selle laekumist üldse varjata.

Kirikuvõimude petmiseks võidi näiteks esitada laekunud intresse kui erilist riskipreemiat, kaupmehed võisid kokku leppida rahavahetuskursside ülespaisutamises, samuti laenata raha variettevõttelt. Samas võib väita, et seaduse silmis oli kuritegu see, kuidas raha teeniti, mitte viis, kuidas seda peideti.[3] Niisiis ilmneb siin ka vahe rahapesu tänapäevase mõiste ning toonase käsitluse vahel. Oluline on aga märkida, et kasutatud võtted ja meetodid olid sarnased tänapäevastele.

1.2. Kaasaegse rahapesu teke

Rahapesu mõiste tekkeajaks loetakse üldiselt 1920. aastaid, mil kuritegelikud struktuurid olid saavutanud seniolematu tugevuse ning omasid ühiskonnas juba tugevat mõju, mis tingis organiseeritud kuritegevuse olemasolu laiema teadvustamise. Termini võtsid mitteametlikult kasutusele politseiuurijad, kes tegelesid toonase organiseeritud kuritegevuse, maffia tegevuse uurimisega Ameerika Ühendriikides. Termini „rahapesu" (ingl *money laundering*) tekkeks andis väidetavalt alust asjaolu, et toonane Ameerika maffia kasutas oma illegaalsete tulude näiliseks legaliseerimiseks automaatpesulaid, mille sularahakäivet oli raske kontrollida. Tuntud maffiabossi Al Capone juhitavad jõugud omasid automaatpesulaid ja püüdsid neid ka juurde soetada, et garanteerida võimalikult suurte summade näiliselt legaalset päritolu.[4] Hoolimata selle teooria laialdasest levikust ei või tema vettpidavuses muidugi täiesti kindel olla. Nimelt sobisid illegaalsete tulude näiliseks õigustuseks kõik suure ja kontrollimatu

[3] R. Naylor. *Op cit*. p 134–135.
[4] G. Stessens. Money Laundering (2000). p 82.

sularahakäibega asutused, sh autoteenindused ja kasiinod. Siiski tuleb möönda, et kõnealune termin iseloomustab seda protsessi äärmiselt hästi. Mitte ilmaaegu ei ole käsitletava nähtuse tähistamiseks nii paljudes erinevates keeltes kinnistunud just pesemist või puhastamist tähistav sõna.[5] Tavaliselt seostatakse rahapesu kui nähtuse teket vajadusega oma kriminaalseid tulusid riigi eest varjata. Paraku peab silmas pidama ka teist võimalikku põhjust – vajadust peita oma majanduslikku edu korrumpeerunud politsei silme eest. Viimane oli huvitatud nn kaitsemaksetest, säästmaks (sageli brutaalsete) võistlejate tähelepanu eest.[6]

Rahapesu kriminaliseerimine tõusis päevakorrale eeskätt seoses narkokaubanduse vastase võitlusega. Alles hiljem lisandusid eelkuritegudena käsitletavatele kuritegudele ka muud erineva raskusastmega kuriteod. Seetõttu ei saa rahapesu käsitlemisel minna mööda narkokaubanduse vastastest sammudest.

Märgiks uimastikaubanduse ning uimastite tarvitamise arengust ja selle problemaatika tõsidusest on neid küsimusi reguleerivad rahvusvahelised kokkulepped. 1912 sõlmiti rahvusvaheline oopiumikonventsioon (*International Opium Convention*) ning 1931 narkootikumide tootmise piiramise ja nende leviku reguleerimise konventsioon (*Convention for Limiting the Manufacture and Regulating the Distribution of Narcotic Drugs)*.[7]

Teise Maailmasõja ajal oli Šveits, mis neutraalse riigina asus Saksamaa kõrval, küllalt keerulises olukorras. Ühelt poolt toimis ta turvalise kohana natside eest peidetavale juutide kapitalile, teiselt poolt oli ta huvitatud kaubandusest Saksamaaga. On teada, et Šveitsis resideeruva Rahvusvahelise Arvelduspanga (sks *Bank für internationalen Zahlungsausgleich*, ingl *Bank for International Settlements*) kunagine natsimeelne direktor toetas lisaks saksa kaubanduse finantseerimisele juutidelt konfiskeeritud varade ning vallutatud aladelt saadud sõjasaagi „puhtakspesemist“.[8]

Peale Teist Maailmasõda algas kogu maailmas majanduse hoogne areng.. Jättes küll kõrvale raudse eesriide taga olevad maad, algas ka üldine globaliseerumine, .mis andis muuhulgas õige hoo ka rahvusvahelisele narkokaubandusele. Moodustusid rahvusvahelised ketid narkootikumikaubanduse edendamiseks ja korraldamiseks. Õigem oleks neid nimetada sündikaatideks, kus igal lülil on täita oma kindel ülesanne. Narkokaubanduse

[5] Inglise keeles “money laundering“, saksa keeles „Geldwäsche“, hollandi keeles „witvassen“, prantsuse keeles „blanchiment des capitaux“, hispaania keeles „blanqueo de capitales”, soome keeles „rahanpesu“ jne.
[6] J. A. Blum *et al*. Financial Havens (1999). S 12.
[7] W. Gilmore. Dirty Money (1999). p 49.
[8] K. Bongard. Wirtschaftsfaktor (2001). S 10.

kasumimarginaal tõusis laia haarde ja hästitoimiva rahvusvahelise hanke-, logistika- ja müügivõrgu tõttu seninägematutesse kõrgustesse.

Modernse rahapesu vaimseks isaks peetakse Ameerika maffiabossi Meyer Lanskyt, kelle vanemad olid poolakad. Häirituna oma „ametivenna" Al Capone saatusest, kes *Internal Revenue Service*'i ehk USA maksuametkonna tegevuse tulemusena 1931. aastal maksupettuses süüdi mõisteti, sai Meyer Lansky aru tulude vähemalt osalise legaliseerimise ning nende kuritegeliku päritolu varjamise möödapääsmatust vajadusest. Ta mõistis poliitiliselt sõltumatute ja stabiilsete, nn maksuvabade riikide ning usaldusväärsete Šveitsi numbrikontode eeliseid. Tema poolt oma kuritegeliku organisatsiooni tarbeks loodud süsteem tundub olevat eeskujuks ka tänapäevase organiseeritud kuritegevuse finantsjuhtimisele.[9] 1957. aastal kohtus Lansky Palermos ühes hotellis kahe teise Itaalia-Ameerika maffiabossi Michele Sindona ja Charles „Lucky" Lucianoga, ning seal leppisid nad omavahel kokku heroiini-, finants- ja rahapesukanalite kasutamises.[10] Ajavahemikku 1920-datest kuni 1957. aastani võibki pidada modernse rahapesu alguseks.

1.3. Rahapesu vastaste meetmete teke ja areng

Sündmuste selline kulg viis paljud riigid arusaamisele, et seni tavapäraste meetoditega kuritegevuse vastu tulemuslikult võidelda ei saa ning on vajalik rünnata organiseeritud kuritegevust ka majanduslikult. Rahapesu kui termini kasutuselevõttu ametlikus kõnepruugis dateeritakse suhteliselt üksmeelselt möödunud sajandi seitsmekümnendate aastatega. Rahapesu probleem kui selline leidis esmakordselt märkimist 1970. aastal Ameerika Ühendriikide pangasaladuse seaduses (*US Bank Secrecy Act*)[11]. Samal ajal kerkis üles Watergate'i skandaal ning selle uurimise käigus võeti kasutusele ka rahapesu termin. President Nixon oli nimelt lisaks pealtkuulamisele lasknud 1972. aastal finantseerida oma tagasivalimist presidendiks anonüümsete, valimiskampaania toetuskingitustega, rikkudes seega toona Ameerika Ühendriikides kehtinud õigust.[12]

Mõne aja möödudes aktsepteeriti rahapesu terminit ka rahvusvahelisel tasandil, kuhu see kerkis seoses üha kasvava narkoäri probleemiga. Termini kasutuselevõtuks andis hoo eeskätt

[9] K. Bongard. *Op cit.* S. 10.
[10] U. Suendorf. Geldwäsche (2001). S. 44.
[11] H. Shams. Using Money Laundering Control (2000). p 35.
[12] K. Bongard. *Op cit*. S 11.

Lõuna-Ameerikast eksporditava kokaiini äri.[13] Karistusõiguslikus tähenduses kasutati terminit „rahapesu" esmakordselt 1982. aastal Ameerika Ühendriikides Floridas kohtuotsuses, mis käsitles „pestud" Kolumbia narkotulude konfiskeerimist.[14]

Kuigi Ameerika Ühendriike on õigusega peetud rahapesu vastase võitluse lipulaevaks, ei jäädud ka Euroopas tegevusetult pealt vaatama. Juba 1971. aastal oli toonase Prantsusmaa presidendi ettepanekul moodustatud nn Pompidou Grupp, mis tegutses Euroopa Nõukogu juures narkootikumide kuritarvitamise ning narkootiliste ainete salakaubaveo vastase võitluse koostöörühmana (ingl Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs).[15]

1977. aastal otsustas Euroopa kriminaalprobleemide komitee (*European Committee on Crime Problems*) luua ekspertide valikkomitee kõnealuse problemaatika uurimiseks.[16] Juba 27. juunil 1980. aastal võttis Euroopa Nõukogu vastu esimese rahvusvahelise rahapesu vastase instrumendi, milleks oli „Soovitus nr R (80) 10 kriminaalse päritoluga vahendite ülekandmise ning säilitamise vastaste meetmete kohta" (*Recommendation No. R (80) 10 on measures against the transfer and the safekeeping of funds of criminal origin*).[17] Kõnealune soovitus ei kätke endas veel meetmeid rahapesu kui kuriteo vastu võitlemiseks, pigem on tegemist soovitustega pankadele ja finantsasutustele takistamaks tundmatutele isikutele anonüümsete kontode avamist ja muude pangatoimingute sooritamist. Samuti soovitatakse pankadevahelise teabevahetuse edendamist.[18] See dokument ei olnud suunatud mitte niivõrd narkokaubandusest saadavale tulule, pigem otsiti võimalusi jälitada vasakpoolsete, eriti Itaalias ja Saksamaal tegutsevate terroristide (*Red Brigades* ja *Red Army Faction*) poolt röövimiste ja ärandamiste läbi hangitud varasid.[19] Et aga oli keeruline tõmmata selget piiri "vabadusvõitlejate" ja "terroristide" vahel, siis ei leidnud rahapesu vastase võitluse võtted toona terroristide vastu tegutsemisel kuigi laia toetuspinda.[20]

---

[13] C. Schaap. Fighting Money Laundering (1998). p 9.
[14] G. Stessens. *Op cit*. p 83.
[15] W. Gilmore. *Op cit*. p 124.
[16] W. Gilmore. *Op cit*. p 123.
[17] W. Gilmore. *Op cit*. p 9.
[18] Recommendation No (80) 10 of the Committee of Ministers to Member States on Measures Against the Transfer and the Safekeeping of Funds of Criminal Origin. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Combating_economic_crime/5_Money_laundering/Instruments/Rec%20N%C2%B0%20(80)10%20ENG.pdf 23.03.06.
[19] M. Pieth. Financing of Terrorism (2002).
[20] *Ibid*.

1984. aastal võttis rahvusvahelise initsiatiivi enese kätte Venetsueela valitsus ning selle tagajärjel võttis ÜRO Peaassamblee 14. detsembril 1984 üksmeelselt vastu resolutsiooni, milles tõdeti, et narkootikumide salakaubavedu ja selle tagajärjed on tekitanud vajaduse valmistada ette konventsioon, mis käsitleks kõnealuseid probleeme ning näeks ette vastavad instrumendid nende vastu võitlemiseks. Assamblee andis ÜRO Majandus- ja Sotsiaalnõukogule esmaseks ülesandeks instrueerida narkootiliste ainete komisjoni ning valmistada ette konventsiooni projekt. Selle mandaadi najal tegutsedes võttis komisjon 14. veebruaril 1986. aastal üksmeelselt vastu resolutsiooni, milles määrati kindlaks konventsiooni 14 põhilist punkti.[21]

1980. aastate keskpaigas, kui termin "rahapesu" võeti ülemaailmselt kasutusele, võtsid riigid sihikule peamiselt uimastikaubanduse, selle finantseerimise ja refinantseerimise. Karistusõiguse vaatenurgast tõi see kaasa kolm põhilist muudatust: kriminaliseeriti narkoärist pärinevate vahenditega opereerimine, hakati konfiskeerima kuritegelikult hangitud varasid ning algatati mitmepoolset rahvusvahelist koostööd. Siiski võib märgata ka teist eesmärki – varastes diskussioonides, mis viisid hiljem rahapesuvastase töökonna (FATF[22]) neljakümne soovituseni, defineeriti eesmärk saada parem kontroll rutiinsete ülekannete üle. Mõistagi oli see peamiselt suure uimastikäibega riikide huvi. Eesmärgiks oli ka sularahakäibe drastiline vähendamine, et omandada parem ülevaade raha liikumisest.[23]

Esmakordselt kriminaliseeriti rahapesu 1986. aastal Ameerika Ühendriikides rahapesuseadusega (*Money Laundering Control Act*) ning samal aastal ka Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa Ühendkuningriigis narkokaubanduse kuritegude seadusega (*Drug Trafficking Offences Act*).[24]

25. novembrist kuni 20. detsembrini 1988. a. toimus Viinis ÜRO konverents (*UN Conference for the Adoption of a Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances*). See sündmus, millest võttis osa 106 riiki, tipnes konsensuse alusel narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ebaseadusliku ringluse vastase ÜRO konventsiooni vastuvõtmisega

[21] W. Gilmore. Dirty Money (1999). P 50.
[22] Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF) moodustati G7 kohtumisel Pariisis 1989. a. Töökonnale pandi kohustus uurida rahapesu tehnikaid ja trende vaadates üle rahvuslikul ja rahvusvahelisel tasandil võetud meetmeid ning töötada välja meetmeid mida veel rahapesu vastases võitluses kasutada. 1990. a. aprillis avaldas FATF raporti, mis sisaldas neljakümmet soovitust (Forty Recommendations) ja mis pakub põhjalikku tegevusplaani rahapesu vastaseks võitluseks. Soovitusi on kaasajastatud ja täiendatud. 2001. aastal täiendati FATF-I vastutusala terrorismi finantseerimise vastase võitluse standardite arendamisega. Vt täpsemalt arvutivõrgus: www.fatf-gafi.org, 28.12.05.
[23] M. Pieth. *Op cit*.
[24] H. Shams. *Op cit*. P 35.

20. detsembril 1988 (edaspidi Viini 1988. a konventsioon).[25] Kõnealune konventsioon kujunes üheks peamiseks rahvusvaheliseks instrumendiks narkokaubanduse ning rahapesu vastu võitlemisel.

Rahapesu probleem ei huvitanud aga mitte üksnes riike. Detsembris 1988 andis pangajärelevalve koordineerimise ja põhimõtete ühtlustamisega tegelev Baseli komitee[26] välja avalduse „Rahapesu eesmärgil pangasüsteemi kriminaalse kasutamise vältimine" *(Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money-laundering*). Avalduse sisuks on eetilised printsiibid, mis soovitavad pangajuhtidel kohaldada tõhusaid protseduure tagamaks, et kõik isikud, kellega pangad toiminguid teostavad, oleksid asjakohaselt ja piisavalt identifitseeritud, et ei oleks võimalik teha ebaseaduslikke toimingud ega ülekandeid ning tehtaks koostööd õiguskaitseasutustega.[27] Baseli komitee avaldus väljendas esimesena kliendi juriidilise auditi (ingl *customer-due-diligence,* CDD) ja kliendi tundmise (ingl *know-your-customer,* KYC) põhimõtteid, mida finantsinstitutsioonid tänagi kasutavad. Hiljem integreeriti need põhimõtted FATF-i 1990. aasta üldistesse standarditesse.[28]

1990. a. aprillis avaldas FATF neljakümmend soovitust sisaldav raporti, mis moodustavad ulatusliku kogumiku rahapesu vastu võitlemise võtetest. Kogumik hõlmab justiitssüsteemi, õiguskaitseasutuste ja finantssüsteemi tegevust ning õiguslikke aluseid, samuti rahvusvahelise koostöö alaseid soovitusi.[29]

Veel üheks oluliseks verstapostiks rahapesu vastases võitluses on 1990. a. Strasbourgi konventsioon. Selle loomiseks andis tõuke Euroopa justiitsministrite 1986. aasta konverents Oslos, kus tõdeti, et on vaja garantiisid ebaseadusliku narkokaubanduse tulude kindlakstegemiseks, arestimiseks ja konfiskeerimiseks. Konverentsi tulemusena moodustati 1987. aastal ekspertide valikkomitee. Komitee moodustati 16 liikmesriigi ekspertidest ning seda juhatas Gioacchino Polimeni Itaaliast. Komitee töö kulmineerus septembris 1990, mil ministrite poolt võeti vastu uus rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja

[25] W. Gilmore. *Op cit*. P 50.
[26] Baseli komitee ametlik nimetus on pangaregulatsiooni- ja järelevalve komitee ning see tegeleb pangajärelevalve koordineerimise ja põhimõtete ühtlustamisega alates 1974. aastast Rahvusvaheliste Arvelduste Panga juures. Komiteesse kuuluvad Belgia, Hollandi, Itaalia, Jaapani, Kanada, Luksemburgi, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Suurbritannia, Šveitsi ja USA esindajad. Komitee ettepanekud on soovitavad. Vt nt V. Zirnask; K. Liikane. Raha, pangad ja finantsturud, II osa (1996). Lk 187-188.
[27] Basel Committee: Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money laundering. December 1988. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.bis.org/publ/bcbsc137.htm 23.03.2006.
[28] M. Pieth. *Op cit.*
[29] The 40 Recommendations. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.fatf-gafi.org/document/28/0,2340,en_32250379_32236930_33658140_1_1_1_1,00.html#40recs 20.05.07.

konfiskeerimise konventsioon (edaspidi Strasbourgi 1990. a konventsioon). See avati allakirjutamiseks 8. novembril samal aastal ning jõustus septembris 1993.[30] Eesti ratifitseeris konventsiooni 8. märtsil 2000.a.

Olulise dokumendina tuleb ära märkida ka rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon ehk Palermo konventsioon. 9. detsembril 1998 moodustas ÜRO Peaassamblee oma resolutsiooniga 53/111 *ad hoc* komitee, et töötada rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu välja rahvusvaheline konventsioon ning kolm täiendavat protokolli. Komitee esimene kohtumine toimus Viinis jaanuaris 1999. Novembris 2000 võeti konventsioon Peaassamblee poolt vastu ning sama aasta detsembris avati allakirjutamiseks kõrgetasemelisel konverentsil, mis toimus Itaalias Palermos.[31] Ka Eesti on konventsiooniga liitunud ning 4. detsembril 2002 ratifitseeris konventsiooni riigikogu (edaspidi Palermo 2000. a konventsioon). Konventsiooni artikkel 6 seab osalisriikidele kohustuse määratleda rahapesu kuriteona. Artikkel 7 käsitleb rahapesu tõkestamise meetodeid.

Tulenevalt olulistest muutustest rahapesu ohtlikkuse hindamisel ning selle nähtuse mõistmisel võrreldes aastaga 1990, alustati Euroopa Nõukogus 1998. aastal diskussioone Strasbourgi 1990. aasta konventsiooni võimalike muudatuste üle. Juunis 2003 sai grupp eksperte ülesandeks 1990. aasta konventsiooni kaasajastamiseks ja laiendamiseks. 2003. a detsembrist 2005.a veebruarini toimus 7 ekspertide kohtumist. Ministrite komitee võttis oma 925-l kohtumisel 3. mail 2005. aastal konventsiooni vastu, avades sellega konventsioonile tee teksti formaalsele heakskiitmisele riigi ja valitsusjuhtide kohtumisel Varssavis 16.-17. mail 2005.[32] Sellel kohtumisel kirjutasid 11 Euroopa Nõukogu liikmesriiki alla uuele Euroopa Nõukogu konventsioonile kriminaaltulu pesemise, jälitamise, arestimise ja konfiskeerimise ja terrorismi finantseerimise kohta, Varssavi konventsioonile (*Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the*

[30] W. Gilmore. *Op cit*. p 124.
[31] Web site of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.unodc.org/palermo/convmain.html. 29.12.2005.
[32] The Council of Europe new Convention on laundering, search, seizure and confiscation of the proceeds from crime and on the financing of terrorism (#198). MEMO/05/331. 21.09.2005. Kättesaadav arvutivõrgus: http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/05/331&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en 10.02.07.

Financing of Terrorism).[33] Konventsioon avati allakirjutamiseks 16. mail 2005. aastal. Eesti Vabariik ei ole 2007 aasta alguse seisuga konventsioonile veel alla kirjutanud.

Pidades silmas Eesti kuulumist Euroopa Liitu, ei saa jätta tähelepanuta ka rahapesualaseid direktiive. 1990. a. vastu võetud FATF-i 40-le soovitusele järgnes 10.06.91 Euroopa Liidu tasemel esimene rahapesu vastane direktiiv, nõukogu direktiiv 91/308/EMÜ (edaspidi esimene rahapesudirektiiv). Selle peamiseks eesmärgiks oli narkokuritegevusest tuleneva vara pesemise takistamine, mis väljendub näiteks direktiivi artiklis 1, mis määratleb kuritegeliku tegevuse Viini konventsiooni artikli 3 lõike 1 punktis a määratletud kuritegude kaudu. Siiski jäi liikmesriikidele võimalus laiendada eelkuritegude ringi. Institutsioonilises mõttes käsitles direktiiv peamiselt rahapesu tõkestamist finantssektori poolt.

Teine rahapesu vastane direktiiv, Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/97/EÜ, võeti vastu 4. detsembril 2001 (edaspidi teine rahapesudirektiiv). See muutis esimest ning laiendas eelkuritegudena käsitletavate kuritegude ringi kõikidele rasketele kuritegudele. Direktiivi preambulis märgitakse, et "direktiiv (91/308/EMÜ) kohustab liikmesriike tõkestama üksnes uimastikuritegudest saadud tulu pesu. Viimastel aastatel on rahapesu hakatud määratlema palju laiemalt, et hõlmata suuremat hulka põhilisi või kaasnevaid õigusrikkumisi, nagu ilmneb näiteks rahapesu vastu võitlemisele pühendunud juhtiva rahvusvahelise organi, nimelt rahapesuvastase töökonna (FATF) 40 soovituse läbivaatamisest 1996. aastal".[34] Samuti laiendati rahapesu vastases võitluses kohustatud isikute ringi finantssektorilt teistele sektoritele – näiteks audiitorid, notarid, advokaadid, kinnisvaraga tegelejad, kasiinopidajad ja kõrge väärtusega kaupade müüjad. Neil tekkis finantssektoriga sarnane kohustus klientide identifitseerimiseks, andmete säilitamiseks ja kahtlastest tehingutest teatamiseks.[35]

Aastaks 2004 oli selge, et rahapesu vastane võitlus vajab täiendavaid võimalusi, et ohjeldada organiseeritud kuritegevust ning muuta keerulisemaks üha aktualiseeruva rahvusvahelise terrorismi arengut. 30.06.04 esitas Euroopa Komisjon ettepaneku rahapesu direktiivide täiendamiseks ja uuendamiseks. Uus, kolmas rahapesu direktiiv kindlustaks, et rahapesu definitsioon sisaldaks mitte ainult kriminaaltulu varjamist või maskeerimist, vaid ka terrorismi finantseerimist legaalselt või kriminaalselt omandatud rahaga. Ühtlasi tagaks uus

[33] *Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism.* Kättesaadav arvutivõrgus: http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/198.htm. 04.01.06.
[34] Direktiivi 2001/97/EÜ preambuli p 7.
[35] EU putting a stranglehold on dirty money. Arvutivõrgus kättesaadav: http://europa.eu.int/comm/justice_home/fsj/crime/laundering/fsj_crime_laundering_en.htm . 28.12.05.

direktiiv uuendatud FATF-i soovituste ühesuguse rakendamise kõikides liikmesriikides. Kohustatud isikute ringi laiendataks veelgi, rakendamisele tuleks FATF-i soovituste kohane riskipõhine lähenemine. Selguse huvides tühistaks uus direktiiv varasemad.[36] 2005. a. suvel võetigi kolmas rahapesudirektiiv vastu ning 25.11.05 avaldati see Euroopa Liidu Teatajas (edaspidi kolmas rahapesudirektiiv). Direktiiv hakkas kehtima 15.12.2005 ning kahe aasta jooksul peavad liikmesriigid viima ellu direktiivist tulenevad muudatused ja täiendused oma rahapesu vastase võitluse süsteemis.

Märkimist väärib, et lisaks rahvusvahelistele ja riiklikele jõupingutustele on rahapesuvastases võitluses jõudsalt tegutsenud ka pangad. Nende huvi on mõistetav – pangandus tugineb usaldusele ning seda on kergem kaotada kui tagasi võita. Tänapäeval ei soovi ükski soliidne pank, et tema renomeed määriks võimalik rahapesukahtlus. 2000. aastal kogunes Šveitsis Wolfsbergi lossis grupp kaheteistkümnest globaalselt tegutsevast pangast. Lossi nime järgi sai grupp nimeks Wolfsberg Group. Kohtumisel osalesid Transparency International esindajad ning professor Mark Pieth Baseli Ülikoolist. Ürituse eesmärgiks oli luua rahapesuvastased põhimõtted erapangandusele. „Wolfsbergi rahapesuvastased printsiibid erapangandusele" (*Wolfsberg Anti-Money Laundering Principles for Private Banking*) avaldati oktoobris 2000 ning vaadati üle mais 2002. Hiljem publitseeriti veel „Avaldus terrorismi finantseerimise kohta" (*Statement on the Financing of Terrorism*) jaanuaris 2002 ning „Wolfsbergi rahapesuvastased põhimõtted korrespondentpangandusele" (*Wolfsberg Anti-Money Laundering Principles for Correspondent Banking*) novembris 2002. Praeguse seisuga on viimati ilmunud „Avaldus järelevalve, jälgimise ja jälitamise kohta" (*Statement on Monitoring Screening and Searching*), mis avaldati septembris 2003. Grupi tegevus jätkub ka praegu.[37]

1.4. Rahapesu vastane võitlus Eestis

Pärast Eesti Vabariigi taasiseseisvumist muutus rahapesu vastase võitluse probleem aktuaalseks ka Eestis. Muutus oluliseks astuda samme rahapesu kriminaliseerimiseks.

[36] Money Laundering: Commission proposes to update and improve Directive. IP/04/832 Arvutivõrgus kättesaadav: http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/04/832&language=en&guiLanguage=en , 28.12.2005.

[37] Global banks: Global standards. The Wolfsberg Group Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.wolfsberg-principles.com , 23.03.2006.

Rahapesu termin ilmus Eesti õigusaktidesse 1994. a. lõpul, mil võeti vastu krediidiasutuste seadus. Tänaseks kehtivuse kaotanud seaduse 7. peatükk kandis nime "rahapesu tõkestamine". Seaduse § 54 lg 1 sätestas, et rahapesuna käsitletakse kuritegelikul teel omandatud raha paigutamist legaalsesse äritegevusse või investeeringutesse. Kuivõrd seaduse eesmärgiks oli reguleerida krediidiasutuste, eeskätt pankade tegevust, siis on mõistetav, miks esitatud definitsioonist olid jäänud välja rahapesu muud vormid. Seadus sätestas krediidiasutustele samas ka isikute identifitseerimiskohustuse, kohustuse säilitada dokumente ning avaldada teatud tingimustel teavet pädevatele asutustele. Ühtlasi sätestati ka krediidiasutuste juhtidele kohustus luua võimalus rahapesu tõkestamise eeskirjade täitmiseks. Sama seadusega täiendati toona kehtinud kriminaalkoodeksit uue paragrahviga 148^8 – rahapesu tõkestamise eeskirjade mittetäitmine, mis sätestas krediidiasutuse juhi või töötaja vastutuse rahapesu tõkestamise eeskirjade mittetäitmise eest. Tekkis mõneti kurioosne olukord, kus rahapesu ise ei olnud karistatav, kuid rahapesu vastu võitlemise eeskirjade mittetäitmine oli kriminaalkorras karistatav.

Krediidiasutuste seaduse rakendamiseks kehtestas Eesti Panga president määruse nr 13, 3. mail 1996. a. "Krediidiasutuste hoolsus- ja protseduurinõuetest krediidiasutuste seaduse 7. peatüki sätete rakendamisel".

21. novembril 1995. a määras Vabariigi Valitsus oma korraldusega nr 996-k finantskuritegevuse vastase võitluse valdkonnas juhtivministeeriumiks Rahandusministeeriumi. Viimase finantskuritegevuse vastase võitluse õiguspoliitika väljatöötamise komisjoni üks töövaldkondadest oli rahapesuvastane võitlus.

1996. a. lõpuks oli rahapesutemaatika aktualiseerunud sedavõrd, et kolm Balti riiki ning rida rahvusvahelisi organisatsioone sõlmisid Riia deklaratsiooni rahapesu vastase võitluse kohta. See toimus 14. novembril 1996. a. Eestit esindas deklaratsiooni sõlmimisel peaminister Tiit Vähi, Lätit peaminister Andris Škele ning Leedut peaminister Mindaugas Stankevicius. Rahvusvahelisi organisatsioone esindasid ÜRO Rahvusvahelise Uimastikontrolli Programmi tegevdirektor Giorgio Giacomelli, Euroopa Komisjoni liige Mario Monti ning FATF-i president Fernando Carpentieri. Üldjoontes võtsid riigid deklaratsiooniga endile kohustuse võtta vastu rahapesuvastased seadused; kriminaliseerida rahapesu, tuginedes seejuures 1988 aasta Viini konventsioonile ning 1990 a. Strasbourgi konventsioonile; luua kriminaaltulu konfiskeerimise süsteem; astuda samme takistamaks majandussektorite kasutamist rahapesuks; osutada teineteisele vajalikku õigusabi; tõhustada rahvusvahelist koostööd; luua

rahvuslikud rahapesu andmebürood ning koolitada välja personal. Rahvusvahelised organisatsioonid omakorda võtsid endile kohustuse kõiki neid püüdlusi toetada ning osutada abi nii finantsiliselt kui tehniliselt seaduseelnõude ettevalmistamisel, väljaõppel ning rahvusvahelise koostöö edendamisel.[38]

25.11.98 võttis riigikogu vastu rahapesu tõkestamise seaduse. Seadus defineeris rahapesu, sätestas rahapesu andmebüroo loomise ning mitmed kohustused krediidiasutustele ja teistele seaduse subjektidele. 25.01.99 võttis riigikogu vastu haldusõiguserikkumiste seadustiku ja kriminaalkoodeksi muutmise seaduse, millega täiendati kriminaalkoodeksit paragrahviga 148^{15} – rahapesu. Kõnealune paragrahv jõustus 01.07.99. Sellega oli pandud alus tänaseni toimivale rahapesu tõkestamise süsteemile.

Rahapesu andmebüroo loodi algselt politseiameti struktuuriüksusena.[39] 3. detsembril 2003 vastu võetud rahapesu tõkestamise seaduse, finantsinspektsiooni seaduse, krediidiasutuse seaduse, politseiseaduse ja väärtpaberituru seaduse muutmise seadusega otsustati rahapesu andmebüroo organisatsioonilistel põhjustel viia üle keskkriminaalpolitseisse, kus see toimib ka täna.

Rahapesu kriminaliseerimisega seoses osutus vajalikuks ka mitmete määruste kehtestamine. 30.06.99. a. kinnitas siseminister määrusega nr 66 rahapesu andmebüroo kogutavate andmete registreerimise ja töötlemise korra ning samal päeval määrusega 67 rahapesu andmebüroole esitatava teatise koostamise juhendi ja teatise vormi.

09.07.99 andis Eesti Panga president välja määruse nr 20 „Rahapesu tõkestamiseks krediidiasutuste sisemiste turvameetmete rakendamise korra ning kahtlaste ja ebaharilike tehingute loetelu kinnitamine". Sama määrusega tühistati ülalmainitud Eesti Panga presidendi 3. mai 1996. aasta määrus nr 13.

Seoses rahvusvahelise terrorismi vastase võitluse hoogustumisega tehti ka Eestis õigusaktidesse mõned muudatused. 6. septembril 2000 allkirjastas Eesti Vabariik ÜRO Peaassamblee poolt 09.12.1999. a. vastu võetud terrorismi rahastamise tõkestamise rahvusvahelise konventsiooni ning 20.03.2002 ratifitseeris selle riigikogu. 3. detsembril 2003. a. võttis riigikogu vastu seadusemuudatuse, millega rahapesu tõkestamise seadus sai uueks

[38] *Riga Declaration on the fight against money laundering.* Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.imolin.org/imolin/en/riga.html. 12.01.2007.
[39] Rahapesu tõkestamise seaduse kuni 31.12.03 kehtinud redaktsiooni § 18.

nimeks rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. Seaduse reguleerimisala on § 1 lg 1 järgi krediidi- ja finantseerimisasutuste, samuti rahapesu andmebüroo ja teiste asutuste ning isikute tegevus rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamisel. Muudeti ka rahapesu definitsiooni. Kuigi rahapesu ning terrorismi rahastamise vastased meetmed sisalduvad ühes ja samas seaduses, tuleb siiski märkida, et rahapesu ning terrorismi rahastamise vahel esineb oluline erinevus. Terroriorganisatsioonide finantseerimine võib põhineda täiesti seaduslikult saadud sissetulekutel, samal ajal kui rahapesu eelduseks on eelkuriteost tekkinud vara.[40] Kõnealusel pinnal võib kerkida küsimus samade meetmete sobivuse kohta mõlema nähtuse tõkestamiseks.

Seoses pädevate asutuste kogemuse suurenemisega rahapesu vastases võitluses ning vajadusega ühtlustada ja kaasajastada rahapesu andmebüroole edastatavate teadete vormid, tühistati Siseministri 11.03.04. a. määrusega nr 18 seni kehtinud siseministri 30.06.99. a. määrus nr 67 ning kehtestati uus rahapesu andmebüroole esitatavate teadete täitmise juhend ja uued teadete vormid.

Sarnaselt muule maailmale täidab ka Eestis rahapesuvastases võitluses olulist rolli erainitsiatiiv. Alates 1992. aastast tegutseb Eestis mittetulundusühinguna Eesti Pangaliit, mille asutasid 21 toonast kommertspanka. Eesti Pangaliidu üks toimkondadest on rahapesu tõkestamise toimkond, kuhu kuuluvad lisaks Eestis tegutsevate pankade esindajatele ka siseministeeriumi, rahapesu andmebüroo ja finantsinspektsiooni esindajad. Toimkonna ülesanneteks on:

1. Olla pankade, Eesti Panga ja Rahapesu Andmebüroo vahelise sidepidamise, koostöö koordineerimise ja arendamise organiks.
2. Jälgida rahapesu tõkestamise alase töö arengut kodu- ja välismaal, tutvustada ja rakendada positiivseid töökogemusi.
3. Koostada soovitusi rahapesu tõkestamise alase tegevuse arendamiseks.
4. Jälgida rahapesu kui kuritegevuse dünaamikat ja struktuuri ning kuritegude avastamist.
5. Luua kõigile toimkonna liikmetele võimalusi vabaks mõttevahetuseks, täienduskoolituseks ja koostööks.[41]

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et Eestis on loodud toimiv rahapesu vastase võitluse süsteem. Juba mitmeid aastaid tegutseval rahapesu andmebürool on selles juhtiv funktsionaalne roll.

[40] I. Ulst. Rahapesu ja terrorismi finantseerimine. - *Juridica* VII, 2003. Lk 503.
[41] Eesti Pangaliit. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.pangaliit.ee/yldinfo , 23.03.2006.

Aastatega on arusaam rahapesu vastu võitlemise vajadusest järjest rohkem jõudnud riigiasutuste ning eraettevõtete juhtideni, järjest suurenenud on rahapesukahtlustest teatamiste arv. Finantssektori, eraettevõtete ja avalikkuse suurenenud teadlikkus ning selle tõttu suurenenud rahapesukahtlusest teavitamine on tinginud rahapesu andmebüroo töökoormuse pideva kasvu. Samas tuleb märkida, et hoolimata eeltoodust on süüdimõistvate kohtotsuste arv selles vallas äärmiselt kasin. Tänaseks on Riigikohtu lahendini jõudnud vaid üks süüdimõistev kohtuotsus.[42] Kaheksa aasta kohta on seda suhteliselt vähe. Ka teiste kohtuastmete praktika on napp. Üks võimalikke põhjuseid on probleemi vähene teadvustamine nii uurimisasutuste, prokuratuuri kui ka kohtunike hulgas. Teine võimalik põhjus võib peituda seaduses eneses. Ei saa välistada, et seadusandja konstrueeritud koosseis on raskesti kohaldatav.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise vastase võitluse koordineerimiseks ning ülalkirjeldatud olukorra parandamiseks moodustas Vabariigi Valitsus 11.05.06 oma korraldusega nr 285 valitsuskomisjoni. Lisaks võttis Riigikogu 24. jaanuaril 2007.a vastu karistusseadustiku ja selle muutmisega seonduvate seaduste muutmise seaduse, millega muudeti rahapesu mõistet (seadus jõustus 15.03.07. a.). Paralleelselt on Rahandusministeeriumi eestvedamisel valmimas ka täiesti uus seaduseelnõu rahapesu ning terrorismi rahastamise vastaseks võitluseks.[43] Viimase eesmärgiks on seaduse kooskõlla viimine kolmandast rahapesudirektiivist tulenevate nõuetega.

[42] RK otsus nr 3-1-1-74-05. 19. september 2005. – RT III 2005, 27, 286.
[43] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamist puudutavate küsimuste lahendamise koordineerimise valitsuskomisjoni avaldamata materjalid autori valduses.

2. Võitluse vajalikkuse põhjendus

2.1. Raha pesemise vajadus

Asudes otsima põhjendusi rahapesu vastu võitlemisele on vajalik määratleda, millistel tingimuste olemasolul rahapesu tõenäoliselt toimub. Arusaadavalt ei tekita õigusvastaselt teenitud tulu veel iseenesest vajadust selle allikaid varjata. Vajaduse tekkeks peab eksisteerima reaalne võim, mis allikate varjamata või vara peitmata jätmisel (raha pesemata jätmisel, kui kasutada tänapäevast mõistet) võib tekitada isikule ebameeldivusi ja rakendada tema suhtes sanktsioone. Vara, mida kasutada ei saa, on kasutu. Vara kasutamise olemuse näiteks võib tuua üksiku saare, millele sattunud merehädaline võib küll omada kilode kaupa väärismetallidest ehteid, kuid tal puudub võimalus seda varandust hüvede vastu vahetada. Liiatigi kuluks merehädalisele ilmselt hoopis enam ära näiteks kirves. Professor M. Sõrg kirjutab oma raamatus „Raha“: „Seevastu raha tegelik väärtus – võimalus loovutada see soovitud tarbeväärtuse vastu – otsustakse turul ja sõltub seal oleva ja sinna tuleva kauba kogusest ning sortimendist, samuti nende kaupade omanike soovist või soovimatusest aktsepteerida neile pakutavat raha, see tähendab, kas nad on nõus või mitte loovutama oma kaubad sellise raha vastu. Seega sõltub raha tõeline väärtus – vahetusväärtus – välistest teguritest. Kirjanik Daniel Defoe on hüviste turu rolli raha väärtuse kujundajana väga hästi edastanud Robinson Crusoe sõnadega, kes laevavrakilt endale vajalikke asju saarele parvetamiseks valides konstateeris pungil rahakukru leidmise puhul kurvalt, et viimane pole isegi ülestõstmiseks kummardumist väärt.“[44] Sarnaselt kirjeldatud olukorrale üksikul saarel võib vaadelda ka kuritegeliku päritoluga vara kasutamist. Kui vara kasutamine endale hüvede hankimiseks ja nende nautimiseks on võimatu, siis sisuliselt puudub varal väärtus. Kui see on suuremate takistusteta võimalik, omandab vara olemasolu teise tähenduse. Võtkem olukorra illustreerimiseks ideaalilähedase juhtumi, mil enamiku kuritegelikul teel saadud varanduse kasutamine on võimatu ühiskonna ja riigi poolse tõhusa kontrolli tõttu. Järelikult on sellises (ideaal)ühiskonnas vajadus rahapesu kasutamise järgi kõige suurem. Teise äärmusena kirjeldagem olukorda, kus ühiskonna ükskõiksuse ja riigipoolse kontrolli puudumise tulemusena on võimalik igasugust kuritegelikul teel omandatud vara piiramatult kasutada. Sellisel puhul vajadus raha pesemiseks puudub. Ei ole raske märgata, et vajadus raha pesta on võrdeline riigi ja ühiskonna poolse kontrolli tõhususega. Järelikult on surve rahapesuks seda

[44] M. Sõrg. Raha (1997). Lk 33.

suurem, mida tõhusam on kontroll kuritegelikul teel hangitud vahendite kasutamise üle. Ja vastupidi – mida nõrgem on kontroll, seda väiksem on surve. R. Naylor märgib, et üheksateistkümnendal sajandil tähendas vähese valitsemise doktriin (ingl *doctrine of small government*) madalaid makse ning minimaalset regulatsiooni, samal ajal olid maailmakaubandus ja finantsvood progressiivselt liberaliseeritud, mis kokkuvõttes vähendas vajadust raha pesemiseks.[45] Naylor toob välja kolm peamist põhjust, mis viis nimetatud olukorra muutumiseni ning seega ka vajaduseni pesta raha. Esimene oluline põhjus on Esimene Maailmasõda, mis tõi kaasa vajaduse ressursside täielikuks mobiliseerimiseks. Loodi toimivad maksuaparaadid, mis pidid ressurssidest suure osa siirdama valitsustele. Sellesse kuulusid ka märkimisväärselt kõrgemad maksud. Lisaks siirduti vara maksustamiselt tulude maksustamisele, mis andis omakorda panuse maksudest kõrvalehoidumisesse. Teiseks kriminaliseeriti isiku maksudest kõrvalehoidumise. See põhjustas isikutel, kelle sissetulek pärines seadusevastasest tegevusest, vajaduse varjata oma tulusid. Kolmandaks, I Maailmasõja tulemusena tekkinud uued riigid nõrkade valuutade ning valuutavahetuse kontrollimehhanismidega, mis kombineerituna uute konfliktide tekkimise ohuga viis kapitali väljavooluni. Šveits, Liechtenstein ja Tanger leidsid enesele uue eesmärgi, pakkudes võimalusi „kuuma“ ning „kodutu“ raha paigutamiseks. Peale Teist Maailmasõda levis see praktika, alguses 1960.-1970. aastatel Kariibi mere piirkonda, seejärel 1980ndatel Vaikse ookeani lõunapiirkondadesse ning 80ndate lõpus ja 90ndatel ka India ookeani piirkondadesse. Kuigi klientideks olid peamiselt rahvusvahelised korporatsioonid ja rikkad rantjeed, kes harrastasid mittekriminaalset maksudest kõrvalehoidumist, meelitasid pakkumised vältimatult ligi ka teist tüüpi klientuuri.[46] Kokkuvõtvalt saab öelda, et vajadus raha pesta sõltub toimivast kontrollisüsteemist.

Samas kerkib küsimus, kas kontrollisüsteem on ainuke faktor rahapesu vajalikkuse üle otsustamisel? Oluline tegur on ka riigi üldine elatustase, keskmine sissetulek ning selle „pöördväärtus“ – keskmised väljaminekud. Probleem on selles, et kui kuritegelik sissetulek osutub suhteliselt väikeseks, siis kulub see igapäevaseks elutegevuseks ilma, et oleks tarvidust veel täiendavalt „pesemisaktsioone“ ette võtta. Lisaks on „pesemisvajaduse“ kriteeriumiks ühiskonna ja selle avaliku sektori n-ö valulävi ehk tase, mil kahtlase päritoluga rikkus hakkab silma paistma ning ebasoovitavat tähelepanu enesele tõmbama. Mõistagi erineb igapäevaste kulude määr riigiti sõltuvalt üldisest elatustasemest. Näiteks Hollandis Tilburgi Ülikoolis läbi viidud rahapesualase uurimuse käigus jäeti uurimusest kõrvale kuritegelikud tulud € 450 000

[45] R. Naylor. *Op cit.* P 136.
[46] R. Naylor. *Op cit*. P 136-137.

(= ca 7,2 miljonit EEK) ulatuses[47], kuna sellises ulatuses kulub raha igapäevasteks kuludeks ning sellega ei võeta ette erilisi rahapesuaktsioone. Eesti jaoks oleks selline tase muidugi liiga kõrge. 2005. a. keskmine kuupalk (bruto) Eestis oli statistikaameti andmetel 8073 krooni kuus.[48] Aastas teeb see 12 x 8073 = 96 876 krooni, mis ei ole võrreldav Hollandi tasemega. Arvestades aga, et Eestis on piisavalt inimesi, kelle legaalne aastapalk ületab miljon krooni, siis võib oletada, et mõnemiljoniline kuritegelik tulu aastas ei pälviks väga suurt tähelepanu üldsuselt ega tõenäoliselt ka mitte õiguskaitseasutustelt. Põhjuseks on asjaolu, et selle summa kulutamine n-ö igapäevaseks eluks on võimalik ilma liigset eksklusiivsust kaasa toomata. Järelikult võib toodud asjaoludel väita, et nimetatud summa ulatuses teenitud kuritegeliku tulu pesemine Eestis ei ole vajalik. Risk vahelejäämiseks ainult eksklusiivse elustiili viljelemise tõttu on lihtsalt niivõrd väike. Toodud väide ei tähenda aga seda, et väiksemaid summasid kuritegelikku tulu üldse ei pestaks.

2.2. Majanduslik aspekt

Rahapesuvastane võitlus on saanud alguse narkokaubanduse vastasest võitlusest. Narkokaubandus oma globaalses tähenduses on organiseeritud kuritegevuse pärusmaa. Narkokaubandusel ja organiseeritud kuritegevusel on rahvusvaheline iseloom ning lisaks sellele on nad ka erakordselt tulutoovad. Kuigi äärmiselt raske on hinnata tegelikult saadavaid tulusid, on siiski olemas indikaatorid, mille kohaselt on tulud tohutud. ÜRO hinnangul on viimasel ajal maailma narkokaubanduse jaemüügitulud umbes 400 miljardit USA dollarit.[49]

Suendorf toob väga kõneka näite organiseeritud kuritegevuse poolt narkokaubanduses teenitavate summade kohta lihtsa matemaatika abil. Ta eeldab, tuginedes ametlikele andmetele, et Saksamaal oli 1997. aasta alguses ca 150 000 heroiinisõltlast. Igaüks neist tarbis päevas ühe grammi heroiini, tänavamaksumusega 100 DEM. Järelikult tarbiti päevas kokku 150 kilogrammi heroiini ning aastas 54,75 tonni. Seega oli heroiini rahaline „käive“ summas ca 5,5 miljardit DEM-i. Hinnates kasumiosa 30%-le, on tulu ca 1,65 miljardit DEM-i, aga 50% puhul ca 2,75 miljardit DEM-i. Seejuures ei ole arvestatud ebareeglipäraseid kasutajaid.[50] Nimetatule võib lisada kokaiinituru, mis on „elitaarsuse“ tõttu kahtlemata

[47] P. van Duyne. Fears and Facts (2003). P 78-79.
[48] Põhilised sotsiaal- ja majandusnäitajad. 1.07. Statistikaamet. Arvutivõrgus, kättesaadav aadressil: http://www.stat.ee/files/evaljaanded/2007/UL010702.pdf, 18. märtsil 2007.
[49] W. Gilmore. *Op cit*. P 19.
[50] U. Suendorf. *Op cit*. S. 42.

väiksem, marihuaanaturu, sünteetiliste ainete turu ning alles siis saab ligikaudse turumahu narkootiliste ja psühhotroopsete ainete osas.

Lisades siia organiseeritud kuritegevuse poolt muudes tegevusvaldkondades (näiteks väljapressimised, prostitutsioon, kelmused[51], illegaalne relva- ja inimkaubandus ning rida teisi kuritegusid aga ka osaliselt legaalne tegevus) teenitavad summad, saame ettekujutuse tegelikust tulust. On mõistetav, et mitte kõik nendest summadest ei siirdu rahapesu valdkonda. Suur osa tuludest reinvesteeritakse otse kuritegelikku ärisse, suur osa läheb jooksvate kulude katteks. Jooksvate kulude sisse mahub sageli ka korrumpeerunud ametnikele makstav altkäemaks. Kuid isegi siis, kui järelejääv summa moodustaks vaid kümnendiku kogutulust, oleks ikkagi tegemist hiigelsummadega.

Rahapesu tegeliku ulatuse määramine ei osutu ilmselt võimalikuks. Kasutusel on mitmeid meetodeid, kuid neid kõiki on võimalik tõsiselt kritiseerida. Rahapesu varjatud iseloomu tõttu kasutatakse üldiselt kaudseid meetodeid.

Kõige lihtsam ja otsesem meetod hindamaks rahapesu probleemi ulatust oleks rahapesusüüdistustest pärinevate andmete arvestamine. Süüdistuste andmete kohaselt oli piiriülese rahapesu ulatus USA-s näiteks 1991.-1992. aastal 50 miljonit USA dollarit. Võrreldes seda summat aga USA-st väljavoolava sularaha kogusega, mida hinnatakse umbes 30 miljardi dollari suuruseks, esindavad süüdistused arvatavalt vaid väga väikest osa kogu rahapesualasest tegevusest.[52]

Ka varimajanduse osakaalu mõõtmise kaudu on võimalik saada ligikaudne ettekujutus pestava raha kogusest, kuna pestav raha pärineb just nimelt varimajandusest. On välja töötatud rida meetodeid mõõtmaks varimajanduse osakaalu riikide majandussüsteemides. Teatavasti on kasutusel kaks peamist näitajat: rahvamajanduse kogutoodang ning sisemajanduse kogutoodang. Sisemajanduse kogutoodang on seotud riigi territooriumiga ning arvutatakse siseriigis asuvate tootmistegurite järgi. Rahvamajanduse kogutoodang on aga seotud kodumaiste tootmisteguritega, sõltumata nende asukohast.[53] Harilikult väljendatakse varimajanduse osakaalu protsendina sisemajanduse kogutoodangust.

[51] Erilist äramärkimist väärib kindlasti salasigarettide ja alkoholi põrandaalune kaubandus.
[52] P Quirk. Macroeconomic (1996). P 7.
[53] V. Türk. Turumajandus (1997). Lk 22 jj.

FATF on üritanud anda ligikaudseid hinnanguid illegaalse raha käibe suurusele. 90. aastate alguspoolel hinnati narkoraha käibeks ligikaudu 300 miljardit USD. Professor Van Dyune hindab aga nende kalkulatsioonide usaldusväärsust võrdseks ENRON-i või Worldcom-i raamatupidamisega. Ta märgib, et keegi ei ole suutnud anda ammendavat selgitust, kuidas nii palju raha, mis genereeritakse aasta-aastalt ja mida nüüd hinnatakse ligikaudu triljonile dollarile aastas, pestakse ja legaalsesse majandusse tagasi investeeritakse, ilma et see oleks toonud kaasa revolutsioonilisi muutusi omandisuhetes.[54]

Ühelt poolt on ülisuurte tulude kontsentreerumine väheste isikute kätte organiseeritud kuritegevuse tagajärg. Teiselt poolt on suured tulud organiseeritud kuritegevuse edu pandiks. Suurte rahaliste vahendite kasutamisel on võimalik luua veelgi suuremaid tulusid. Rikkalik eelarve muudab hõlpsamaks tegevuse arendamise ning selle varjamise. Näiteks võib tuua asjaolu, et tugevad organiseeritud kuritegelikud grupid kasutavad tehnilisi seadmeid, mille omamine teeks au nii mõnegi riigi õiguskaitseasutustele.

Rahapesu vastase võitluse vajalikkust põhjendatakse eeskätt asjaoluga, et vastasel korral saaksid kurjategijad kuritegelikul teel saadud vara segamatult enese hüvanguks kasutada ning see on lubamatu. Võib näida, et taoline käitumine on võitlus tagajärgedega. Olulisem võib näida põhjuste ehk praeguses kontekstis eelkuritegude vastu võitlemine. Rahapesu kriminaliseerimine väljendab ühiskonna poolset leppimist faktiga, et pannakse toime kuritegusid, mis tekitavad kriminaaltulu. Kahtlemata on selleski lähenemises tõetera, kuid ei tohi jätta tähelepanuta asjaolu, et legaliseeritud vahendeid kasutatakse lisaks isiklikuks tarbeks kulutamisele ka tulevaste kuritegude finantseerimiseks. Olgu näiteks toodud terrorism.

Kuritegeliku vara ringlusel on kahtlemata ka positiivseid efekte. Professor Friedrich Schneideri empiirilised uuringud näitavad, et isegi kuni 66% varimajanduses ringlevast rahast naaseb legaalsesse majandusse. See toob enesega kaasa majandusliku aktiivsuse kasvu ja sealtkaudu avalduv positiivne efekt tuleb kindlasti üldise hinnangu andmisel arvesse võtta.[55]

Rahapesu kui nähtuse võib selle mahu põhjal jagada kaheks. Esiteks n-ö väikerahapesu, mis on juhusliku iseloomuga ning mille mastaabid on tavaliselt väikesed. Teiseks, organiseeritud kuritegevuse poolt viljeldav rahapesu, mille mastaabid rahalises väljenduses on reeglina suured või isegi ülisuured. Teist liiki iseloomustab ka süstemaatilisus. Et anda ülevaadet

[54] P. van Dyune, K. von Lampe, J. L. Newell. Criminal finances (2003). P 74.
[55] D. Enste, F. Schneider. Shadow Economies (2000). P 27-28.

rahapesuga kaasneda võivatest majanduslikest tagajärgedest, käsitletakse käesolevas alapunktis rahapesu majanduslikku mõju. Rahapesu vastu võitlemise aspektist on enim huvipakkuvaks rahapesu makromajanduslik mõju. See võib hõlmata nii positiivseid kui negatiivseid efekte, kuid *summa summarum* järeldub, et negatiivsed efektid domineerivad ning selle tõttu tuleb rahapesu vastu võitlemise ühe argumendina arvesse võtta ka selle potentsiaalset majanduslikku mõju. Silmas tuleb pidada ka asjaolu, et toodud majanduslikud efektid on teoreetilise iseloomuga ning nende tegelik avaldumine sõltub konkreetsest riigist, selle majanduslikust seisundist, rahapesu ulatusest ja paljudest muudest asjaoludest. Alljärgnevalt esitatakse lühiülevaade rahapesu makromajanduslikust mõjust.

Kuritegevusel on suur tähtsus tööstusmaade majanduslike eristuste selgitamisel. Uus-Meremaalt pärit teadlane Peter Quirk väidab, et 10%-line kuritegevuse suurenemine tingib 10%-lise valuutanõudluse ning 6%-lise üldise rahanõudluse vähenemise. Kuritegevuse ning valuutanõudluse vaheline seos vahetas suunda 80-ndate teisel poolel. Varem viis kuritegevuse tõus valuutanõudluse kasvuni. Nüüd toob kuritegevuse kasv endaga kaasa valuutanõudluse vähenemise. Teisisõnu on rahapesu meetodid muutunud, liikudes eemale pangandussüsteemist ja sularahast ning lähemale paralleelfinantsturgudele, keerukatele mitterahalistele instrumentidele (nagu derivatiivid) ja tõenäoliselt ka bartertehingutele (näiteks paatide ja relvade vahetamine narkootikumide vastu). Rahapesu siirdumisel nn paralleelpangandusse või kvaasipankadesse (ingl *quasi-banks*), tuleb ümber vaadata rahapesuvastased meetmed, mis üldiselt on fokuseeritud kriminaaltulu majandusse sisenemise punktidele.[56]

Vito Tanzi märgib, et rahapesu mõjutab peamiselt riikide finantssüsteeme ja see tekitab tõsiseid probleeme mitte ainult konkreetsetele riikidele, vaid kogu maailma majandusele. Tanzi järgi on rahapesu mõju maailmamajandusele selline:

a) ta mõjutab rahvuslike majandussüsteemide tegutsemise efektiivsust ning aktiviseerib nõrgema majanduspoliitikaga riikide majandussüsteeme;

b) korrumpeerib aeglaselt finantsturgusid ja vähendab rahvusvahelise finantssüsteemi usaldusväärsust avalikkuse silmis, seega suurendab riski süsteemi ebastabiilsuse tekkeks.

c) a ja b tagajärjena vähendab rahapesu maailmamajanduse kasvu määra.[57]

[56] P. Quirk. Money Laundering (1997). p 7-9.
[57] V. Tanzi. Money laundering (1996). p 2.

Mõistagi ei ole nii globaalse mõjuga tegevus väikekurjategijate pärusmaa. See on tugevate kuritegelike organisatsioonide tegevuse tulemus. Peamiseks ohu allikaks loetakse jätkuvalt narkokuritegevust, kuid ka teisi illegaalse tulu teenimise allikaid, nagu näiteks inimkaubandus, relvaäri jne.

Rahapesul on mõned kaudsed makroökonoomilised mõjud: 1) illegaalsed ülekanded võivad pärssida legaalseid nn mürgitamisefektiga. Näiteks on teateid, et mõningad Venemaa ettevõtetega sooritatud tehingud ei ole kuigi soovitavad tulenevalt nende seotusest rahapesuga ning see toob kaasa legaalse ettevõtte usalduse languse. Üldistades: usaldus turgudel väheneb. 2) Raha, mida pestakse põhjustel, mis ei ole seotud maksudest kõrvalehoidmisega, kujutab endast tulu, mis omakorda püüab maksudest kõrvale hoiduda. 3) Tekib ka õigusliku korra mürgitamine, tulenevalt asjaolust, et kui seadust on rikutud, tundub ka muude finantsalaste rikkumiste toimepanemine kergem.[58]

Illegaalsel äritegevusel on veel üks makromajanduslikult oluline väljund. Nimelt on ülisuurte kasumite tootmiseks vaja teha ka raha paigutusi - investeerida. Sedalaadi, suurt kasumit tõotaval äril on omadus meelitada ligi märkimisväärseid ressursse, mis kulutatakse narkootikumide, aga võib olla ka relvade, tootmisele ja levitamisele. Need ressursid tõmmatakse harilikust majandusest välja ning seega vähendavad majanduse väljundeid ning kasvumäära. Selline vähenemine omab küll olulist tähtsust majanduslikust vaatepunktist, kuid see on rohkem seotud kriminaalse tegevusega *per se*, mitte selle tegevuse tulude pesemisega.[59]

Peter Quirk on artiklis „Rahapesu makromajanduslikud implikatsioonid" (*Macroeconomic Implications of Money Laundering*) toonud välja rea rahapesu makroökonoomilisi tagajärgi, mis lisaks ülevaatlikkusele selgitavad ka rahapesuvastase võitluse vajalikkust. Tagajärjed on järgmised:

- majanduspoliitilised vead, mille põhjuseks on rahapesu tõttu tekkivad makroökonoomilised mõõtmisvead;
- rahanõudluse muutumine, mis näiliselt ei ole seotud rahanduse põhinäitajate muutumisega;
- rahaliste vahendite kontrollimatu ja juhitamatu üle piiri liikumise tõttu tekkiv vahetuskursside ja intressimäärade volatiilsus ehk ebapüsivus;

[58] P Quirk. *Op cit*. p 19.
[59] V. Tanzi. *Op cit*. p 2.

- muud riigispetsiifilised efektid ja nn hinnamullid, mis tekivad illegaalse raha majandusse paigutamise tõttu;
- kohustuste baasi ebastabiilsuse areng ja mittemõistlik finantsinstitutsioonide või nende gruppide vara struktuur, mis tekitab süsteemsete kriiside ohu ja seega ka rahasüsteemi ebastabiilsuse;
- tulude mittedeklareerimise või vähemdeklareerimise tõttu tekkivad mõjud maksukogumise tulemustele ning avaliku sektori kulude katmisele;
- ressursside vale jaotus, mis tekib varade ja hüvede suhtelise hinna moondumise tõttu rahapesu tagajärjel;
- õiguspärastele tehingutele ja toimingutele avaldub nn mürgitamisefekt, mis tekib potentsiaalse kuritegudega seotuse tõttu.[60]

Ei ole raske märgata, et kõik ülalnimetatud tagajärjed mõjutavad suuremal või vähemal määral riigi rahanduse ja majanduse olukorda negatiivses suunas, destabiliseerides ja nõrgendades seda.

„Rahapoliitika ehk monetaarpoliitika on üks osa riigi majanduspoliitikast. Tema eesmärk on majanduse ühtlane kasv, hindade stabiilsus, kõrge tööhõive, maksebilansi tasakaal jms.“[61]

Siit tuleneb, et rahapesu avaldatav makromajanduslik mõju on risti vastupidine rahapoliitikale ja seega ka majanduspoliitikale. Järelikult on rahapesu vastane võitlus rahapoliitika osa ning seda teostades pürgitakse ka rahapoliitika ja majanduspoliitika eesmärkide poole. Alljärgnevalt lähemalt mõnest valdkonnast, millele rahapesu mõju avaldab.

A. Maksebilanss

Majandussüsteem on paratamatult seotud väliskaubandusega. Üle riigipiiride liiguvad töötajad, kaubad, teenused, kapital. Riigi majanduslikku suhtlemist välismaailmaga iseloomustab maksebilanss. Üldiselt oleks loogiline eeldada, et riigi eksport kajastub teiste riikide impordis ning nende vahe võrdub nulliga.

Siiski esineb ekspordi ja impordi andmete vahel suuri erinevusi. Seda nimetatakse finantsmaailmas „mustaks auguks“. Tavaliselt ületab ekspordisumma impordi oma. Võimalikke põhjuseid on mitu. 1) Paljud riigid ilustavad poliitilistel põhjustel oma väljaveo

[60] P. Quirk. Macroeconomic. p 27-28.
[61] K. Liikane, V. Zirnask. Raha, pangad ja finantsturud. I osa (1994). Lk 153.

andmeid; 2) Intressimaksete sooritajad deklareerivad makseid meelsamini kui makse saajad; 3) Kriminaalset importi ei deklareerita; 4) Peamise osa kõnealusest asümmeetriast tekitavad füüsilised või elektroonilised „kuuma raha“ ülekanded. „Kuum raha“ või ka „salajane raha“ on ühisnimetajaks rahale, mis on rahapesu, kapitali väljavoolu või maksupettuste objektiks. Selline kodutult rändav kapital omandab piirideta mobiilsuse ja väga raske on seda lokaliseerida ja maksustada.[62]

Rahvusvaheliste maksete sooritamisel põhjendatakse makseid fiktiivsete tehingutega. Mõistagi moonutab see kaubandusbilansi tõepärasust ning võib viia majanduspoliitiliste vigadeni.

Pestava raha suur osa käibes võib tekitada maailmamajanduse varjatud ebastabiilsust. Kuritegelike organisatsioonide või kuritegeliku elemendi poolt kontrollitavad summad võivad olla nii suured, et isegi väikese osa ülekandmisel ühest riigist teise võivad olla olulised majanduslikud tagajärjed. Mitme miljardi dollari suurused rahavood võivad tekitada makroökonoomilisi raskusi riikidele, mis selle raha vastu võtavad või millest see välja liigub. Sellel aga, vähemalt teoreetiliselt, võib olla märkimisväärne mõju maailmamajandusele.[63]

Kokkuvõtlikult võib tõdeda, et rahapesuga seotud rahvusvahelistel rahavoogudel on majandussüsteemile destabiliseeriv mõju. Nagu märgitud, võib rahapesuga seoses tekkida majanduspoliitilisi vigu, mis lõppkokkuvõttes võivad stabiilsust veelgi vähendada. Nii võidakse astuda samme näilise väliskaubandusbilansi puudujäägi likvideerimiseks, mida aga majandussüsteemi tegelik olukord ei nõuagi. Sageli on rahapesuks sobivad nõrgema majandusega noored väikeriigid. Üldise vaesuse juures on sissevoolav välisvaluuta riigile näiliselt kasuks ning ei astuta samme, et rahapesuga võidelda. Halvemal juhul on võimalik, et ülalkirjeldatud põhjustel variseb kokku terve riigi majandussüsteem, rääkimata rahandussüsteemist.

B. Raha hulk ja vahetuskurss

Mõistetavatel põhjustel omab sularaha rahapesuga seoses suurt tähtsust. Sularaha tekib näiteks narkokaubanduse jaemüügi käigus ning seda on vaja „pesema“ hakata. Ka rahapesuprotsessis eneses mängib sularaha suurt rolli. Sularaha pakub vajalikku anonüümsust ning raskendab dokumentaalse jälje jälgimist. Jälgede segamiseks piisab, kui pestav raha

[62] K. Bongard. *Op cit*. S 184.
[63] V. Tanzi. *Op cit*. p 7-8.

ühest pangast sularahana välja võtta ning mõnda teise panga sisse maksta. Kuivõrd sularahakogused, millega opereeritakse, on sageli väga suured, siis võib ka sellel olla makromajanduslikke mõjusid.

Varimajanduses on sularaha positsioon väga tähtis. Sularahaga arveldamine raskendab raha ringluse kontrollimist. Seetõttu on sularaha väga sobiv ebaseaduslike tehingute sooritamiseks. Järelikult võib kuritegeliku aktiivsuse muutumine tuua enesega kaasa sularahanõudluse muutumise. Nagu ülal märgitud, on aga selles valdkonnas toimunud muutus, mis viitab meetodite muutusele.

Rahapoliitika teostamisel on väga tähtis teada ringluses oleva raha hulka. Ringluses olevat raha nimetatakse rahapakkumiseks. Rahapakkumist iseloomustavad kolm mõõtu: M1, M2 ja M3. M1 = sularaha + nõudehoiused; M2 = M1 + säästuhoiused; M3 = M2 + tähtajalised hoiused.[64] Sarnaselt teiste majandustoimingutega võivad ka rahapesutoimingud siirduda mõnikord ühest mõõdust teise ning seega mõjutada rahanduspoliitilisi otsuseid.

Näiteks rahapakkumise mõõt M1 rahapesutoimingutega üldjuhul ei muutu. Võttes aluseks kolmefaasilise mudeli paigutamise faasi, mis seisneb kuritegelikul teel hangitud sularaha paigutamises finantssüsteemi, siis siirdumist erinevate mõõtude vahel ei toimu. Sularaha transformeeritakse lihtsalt nõudehoiuseks ning M1 jääb järelikult samaks. Ka ladestamise faasis, mis üldjuhul seisneb ülekannetes erinevate kontode vahel, M1 ei muutu. Pestava raha paigutamine säästu- või tähtajalistesse hoiustesse toob seevastu kaasa mõõdu muutumise. M3 muutub aga näiteks siis, kui pangahoiused (eriti tähtajalised või säästuhoiused) pangast välja võetakse ning teistesse varadesse paigutatakse.[65]

Rahapakkumise aspektist on oluline ka rahapesu rahvusvahelisus. Kui rahapesu toimub riigisiseselt, siis naaseb raha varem või hiljem legaalsesse majandusse ning ta on arvestatava ostujõuga. Kui rahapesu toimub välismaal, siis võib põhimõtteliselt raha hiljem tagasi kodumaale tulla, kuid võib ka välismaale jääda.[66]

[64] Vt V. Zirnask, K. Liikane. Raha, pangad ja finantsturud. I osa (1994). Lk 153 jj; S. Brown. Makroökonoomika (1997). Lk 221 jj.
[65] K. Bongard. *Op cit*. S 189.
[66] K. Bongard. *Op cit* S 189-190.

Nimetatud asjaolud näitavad, et rahapesu toimumine raskendab rahapoliitika teostamist, muutes keerulisemaks rahapakkumise kindlakstegemise, selle tõlgendamise ja tuleviku planeerimise.

Omaette probleemiderühma moodustab dollariseerumine. Üldiselt mõistetakse dollariseerumise all USA dollari kasutuselevõttu teatud riikides oma rahvusvaluuta kõrvale või selle aseaineks.[67] Dollariseerumise ilminguid võis Eestiski näha enne kohaliku valuuta, krooni, taaskehtestamist 1992. aastal. Dollariseerumine on aga olulise tähtsusega ka kuritegelikus maailmas. Ei ole uudiseks, et omavahel arveldatakse sageli dollarites. Rahapesusfääris ringleb samuti palju dollareid väljaspool USA-d, kuna tootmismaad on reeglina teisal.

Dollariseerumisel on aga olulisi makromajanduslikke tagajärgi. Esiteks tähendab suure hulga dollarite välismaalaste käes hoidmine, et USA valitsusele on antud intressivaba laen, kuna nendele, kelle käes on dollarid, ei maksta intresse. Teiseks tähendab suure hulga dollarite käibes olek väljaspool USA-d seda, et väheneb nõudlus kodumaise valuuta järele, kuna kodumaine valuuta asendatakse arveldusteks dollaritega. Selline olukord suurendab inflatsioonimäära või vähemalt vähendab oma valuuta emissioonitulusid. Lisaks võib see põhjustada maailma finantssüsteemi ebastabiilsust, kuna on võimalus, et neid dollareid hakatakse äkitselt vahetama teiste valuutade vastu (näiteks, kui on alust oodata dollari kursi järsku langust).[68] Mõistagi ei piirdu see problemaatika ainult USA dollaritega, vaid laieneb ka teistele „kõvadele“ valuutadele (näiteks jaapani jeen, kuni eurode kehtestamiseni saksa mark jne).

Rahvusvahelise kapitalikäibe osas võib riike jagada kolme tüüpi. 1) Riigid, kus domineerib kapitali väljavool; 2) Riigid kus domineerib kapitali sissevool ning 3) riigid, kus kapitali sisse- ja väljavool tasakaalustavad teineteist.[69]

1) Kapitali väljavoolu puhul on vaatluse all raha, mis on riigis organiseeritud kuritegevuse poolt kriminaaltuluna teenitud ning mis riigist välja liigub, välismaale jääb või ajalise viivitusega riiki tagasi tuleb. Rahapesu käigus tekkiv kapitali väljavool põhjustab läbi kursilanguste valuutaturgudel pideva rahvusvaluuta väärtuse langemise. Selle tõttu tõusevad impordihinnad ning ekspordihinnad vahetusvaluutas langevad. Kõrgenenud impordihinnad

[67] M. Sõrg. *Op cit*. Lk 130.
[68] V. Tanzi. *Op cit*. p 9.
[69] K. Bongard. *Op cit*. S 194.

võivad avaldada negatiivset mõju hinnanivoo stabiilsusele. Kapitalinappus raskendab krediidisaamise võimalusi nii era- kui avalikus sektoris. Näiteks Venemaal on aastatel 1992-1994 toimunud kapitali väljavool ca 300 miljardi dollari ulatuses põhjustanud hulganisti majandusprobleeme.[70]

2) Kapitali sissevool toob riigile, kuhu raha tuleb, üldiselt kaasa positiivseid tagajärgi. Kapitali juurdevool tekitab maksebilansis soodsaid efekte ja stabiliseerib valuuta kurssi. See toob kaasa teenuste ja kaupade nõudmise suurenemise. Juurdevoolanud rahaga finantseeritakse avaliku ja erasektori kapitalivajadusi. Mõju on positiivne ka teistele rahvamajanduse elementidele (tööpuudus, rahvatulu, tarbimisnõudlus), kuid esineda võivad mitmed kõrvalefektid, nagu näiteks nn investeerimisturism. Näitena riikidest, kus domineerib kapitali sissevool, võib tuua Šveitsi ja ka Kolumbia. Esimene ei vaja kommentaare, teine on aga tänu sissevoolavale narkorahale muutunud kõige kindlama valuutaga (peeso) riigiks Kesk-Ameerikas. Siiski toob tugev ja soovitud valuuta enesega kaasa ka probleeme. Nii muutub kallimaks eksport ja selle kaudu kahjustub rahvusvaheline konkurentsivõime.[71]

3) On palju riike, kus esineb nii kapitali sisse- kui väljavoolu. Heaks näiteks selles vallas on USA ja Saksamaa, mis mõlemad on märkimisväärsed narkootikumide tarbimismaad, kuid ka pestud raha sihtmaad. Pestud raha integreerimisvõimalused on nii laiad, et need kaaluvad kapitali juurdevoolu mõjud üles.[72]

Kokkuvõtteks saab lihtsustatult öelda, et need riigid, kust kapital seoses rahapesuga välja voolab, nõrgenevad, ning kapitali vastu võtvad maad tugevnevad. Mis on ühe õnn, on teise õnnetus. Mõistagi ei ole ühegi riigi positsioon rahvusvahelisel turul nii must-valge ning kapitali liikumine on märksa keerukam, kuid võib eristada selliseid üldiseid tendentse.

C. Ressursside paigutus ja majanduskasv

Normaalses, turumajandusele orienteeritud majandussüsteemis on olemasolevad piiratud ressursid paigutatud optimaalselt. Ressursside mõistliku paigutamise eesmärgiks on toota võimalikult väikeste kuludega võimalikult palju. Olulised tegurid on hinnakujunemismehhanism ja konkurents. Normaalsel turul tegutseb *homo oeconomicus*, kes ei tee üldjuhul rumalaid otsuseid ressursside paigutamiseks. Hindade kujundajaks on „nähtamatu käsi“ ehk vaba turumajandus.

[70] K. Bongard. *Op cit*. S 194-195.
[71] K. Bongard. *Op cit*. S 195.
[72] K. Bongard. *Op cit*. S 196.

Organiseeritud kuritegevus ning selle poolt viljeletav rahapesu võivad aga tekitada ressursside mittemõistliku paigutuse. Nimelt ei ole organiseeritud kuritegevuse eesmärgiks üldised hüved, vaid kitsalt isiklike huvide rahuldamine. Selle saavutamiseks astutakse samme, mida normaalses majandusruumis ei tehtaks.

Üldiselt ei otsi isikud, kes soovivad raha pesta, kõrgeimat tagasi saadava (st pestud) raha määra. Pigem on nende tähelepanu suunatud sellele, kuidas kõige kergemini saavutada ebaseaduslikult omandatud varade tagasikanaliseerimine ilma kahtlusi äratamata ning õiguskaitseorganite tähelepanu püüdmata. Selle nimel ollakse valmis leppima madalama tagasisaadava summaga. Järelikult võivad sellised operatsioonid olla vastupidised nendele, mida võiks oodata majandusteaduse põhitõdede põhjal. Raha võib liikuda hea majanduspoliitikaga kõrgema tulususastmega riikidest riikidesse, kus on halvem majanduslik olukord, poliitika ja madalam tulususaste, mis on vastuolus majandusseadustega. See tekitab olukorra, kus rahapesu tõttu investeeritakse maailma kapitali vähem optimaalselt, kui seda tehtaks rahapesuoperatsioonide puudumisel. Seega väheneb maailma majanduskasv mitte ainult kriminaalse tegevuse tõttu ressursside paigutamisel, vaid ka selle tegevusega saadud tulude paigutuse tõttu. Selliste loomuvastaste kapitali liikumiste tõttu võivad poliitikakujundajad sattuda segadusse ja teha majanduspoliitiliselt ebaõigeid otsuseid.[73] Järelikult ei liigu pestav raha mitte parimate majandustingimustega riikide suunas, vaid pigem vabameelsemate rahapesuvastaste ja rahanduslike õigusnormidega riikide suunas.

Ressursside ebaefektiivne paigutus mõjutab negatiivses suunas ka majanduskasvu. Ressursside alanemine vähendab tarbimis- ja investeerimisnõudmist, tootmist ning järelikult ka rahvatulu (negatiivne multiplikaatoriefekt).[74] On leitud, et rahapesuga seotud raha on vähemproduktiivne kui legaalne raha ning seetõttu annab ta majanduskasvule keskmisest madalama osaluse.[75]

On kindlaks tehtud, et rahapesu ulatuse kasv 10% võrra toob enesega kaasa SKP kasvu vähenemise 0,1% ulatuses. See arvestus hõlmab kõiki, nii otseseid kui kaudseid mõjusid. Siiski ei saa arvestuslikku mõju kasvu samastada üldise heaolu efektidega, kuna

[73] V. Tanzi *Op cit*. p 6-7.
[74] K. Bongard. *Op cit*. S 199.
[75] K. Bongard. *Op cit*. S 199.

mittemajanduslikud kulud ja tulud ning rahapesutoimingute majanduslik väärtus ei sisaldu mõõdetud ja arvestatud SKP-s.[76]

D. Turuhinna volatiilsus

Rahvuslikul tasemel võib suur kapitali sisse- või väljavool põhjustada mitmesuguste muutujate, nagu vahetuskursside või intressimäärade või ka mõne varaliigi, näiteks kinnisvara, hindade muutumist. Kui vahetuskurss on vaba, siis pestava raha suures koguses riiki sissevoolamine võib viia riigi rahabaasi[77] väärtuslikumaks hindamise ja/või laienemiseni. Väärtuslikumaks hindamine võib vähendada traditsioonilise ekspordi konkurentsivõimet ja suurendada importi. Rahabaasi laienemine võib neutraliseerimise puudumisel tekitada surve kodumaise hinnataseme tõusuks. Riigis, kus toimub kapitali väljavool, ilmnevad vastupidised efektid.[78]

Peamiseks näiteks ongi kinnisvaraturg, kus on korduvalt esinenud suuri hinnatõuse. Nii on omapäraseks näiteks 1970. ja 1980. aastatel sünkroonselt Kaug-Ida narkokaubanduse kasvuga Hong Kongis kümne kuni kahekümnekordseks tõusnud kinnisvarahinnad.[79] Eestis viimastel aastatel täheldatava kinnisvara hinnatõusu seostamine rahapesuga oleks ilma vastavaid uuringuid läbi viimata oletus ning vastava järelduse tegemisest tuleks seni hoiduda.

Kui mõni rahapesukanal osutub töökindlaks ja turvaliseks, siis kasutatakse seda mõnda aega aktiivselt. See toob enesega kaasa üleinvesteerimise teatud valdkonnas, mis tekitab nn hinnamulli. Hinnamull omakorda ajab segamini tegelike investeerijate plaanid. Kui raha investeeringu tegemise koht ei ole raha lõppeesmärgimaa, siis mõne aja möödudes liigub raha jälle maalt välja, mis tekitab hinnamullile vastupidise olukorra ning jällegi tekib turul hinnakõikumine. Hinnamullide lõhkemine võib aga olla suisa katastroofiliste tagajärgedega, nagu on näidanud ka Eesti lähiajalugu.

E. Tulude jaotamine, säästmis- ja investeerimiskliima

Ressursside paigutumine organiseeritud kuritegevuse mõjupiirkonnas võib olla mõjutatud organiseeritud kuritegevusele soodsas suunas, mis samas vähendab saadaval olevat tulu ja seega ka kasutamiseks, säästmiseks ja investeerimiseks saada olevaid ressursse legaalses

[76] P. Quirk. Macroeconomic. p 20.
[77] Rahabaas – raha hulk, mida keskpank otseselt kontrollib. Koosneb ringluses olevast sularahast ning pankade kohustuslikest reservidest. Vt nt V. Zirnask, K. Liikane. Raha, pangad ja finantsturud. I osa (1994). Lk 153 jj.
[78] V. Tanzi. *Op cit*. p 8.
[79] K. Bongard. *Op cit*. S 201.

majanduses. Ressursside liikumisel legaalsest majandusest kriminaalsesse tekib ressursside paigutumine küsitava väärtusega projektidesse ning see toob kaasa legaalse majanduse kasvumäära alanemise.[80] Kuritegevus mõjutab ka neid vabasid ressursse, mis üldjuhul säästetaks, kuid kuritegevuse tõttu seda ei sünni. Mõju sõltub kuriteoliigist. Näiteks varavastased kuriteod vähendavad isikute ressursse nende tahtmisest sõltumata. Narkokaubanduse puhul antakse vabad ressursid narkootikumide müüjatele ise üle (eeldades, et tegemist ei ole narkosõltlastega, kes peavad raha hankimiseks näiteks varastama). Näiteks kokaiini puhul on selge, et selle tarvitajaskond on suhteliselt paremal majanduslikul järjel võrreldes marihuaana tarbijatega ning raha, mida nad organiseeritud kuritegevusele maksavad, on vastavalt suurusjärgu võrra suurem (mis ei pruugi aga kajastuda kogusummades). Järelikult säästetakse (ja kulutatakse ning investeeritakse) ka selle võrra vähem.

Mõistetavalt ei ole maksude tasumine organiseeritud kuritegevuse ringkondades kuigi populaarne. Kuigi seda mõnikord tehakse, eeskätt tähelepanu vältimiseks ning õigustamaks vähemalt osa oma avalikust tegevusest, on siiski tüüpiline maksude vältimine. Liiatigi on käibe- ja aktsiisimaksupettused organiseeritud kuritegevusele väga suur tuluallikas. Laekumata jäävate maksude tõttu võib aga riigi või kohaliku omavalitsuse eelarve kannatada. Puudujäävad summad tuleb kompenseerida millegi arvelt – kas vähendades planeeritud kulutusi või suurendades maksukoormust. See omakorda mõjutab selgelt säästmis-, tarbimis-, aga ka investeerimiskliimat regioonis.

F. Destabiliseerimistendentsid ja kaudsed makroökonoomilised mõjud

Rahapesu tulemusena tekkivad kapitalivood, eriti kui nad on ajutise iseloomuga, avaldavad rahvusvaheliselt destabiliseerivat efekti globaalse finantsturu integreeritud olemuse tõttu. See tähendab, et finantsraskused, mis tekivad ühes finantskeskuses, võivad hõlpsalt laieneda teistele finantskeskustele ja tekitada sellega rahvuslikust probleemist süsteemse regionaalse probleemi.[81]

Maailma kapitaliturgude normaalne areng eeldab, et turul osalejatel on turu suhtes täielik usaldus. Kui turg on rikutud kurjategijate kontrolli all oleva rahaga, siis paratamatult saab

[80] K. Bongard. *Op cit*. S 202.
[81] V. Tanzi. *Op cit*. p 8.

usaldus turu vastu kannatada ning väheneb. Turg reageeriks sellisel juhul dramaatilisemalt kuulujuttudele ning ekslikule statistikale, mis kokkuvõttes tekitaks lisaks ebastabiilsust.[82]

Finantsturgude läbipaistvus ja terviklikkus on efektiivse majanduse funktsioneerimise võtmeelemendid ning rahapesu ähvardab neid mõlemat. Kuritegelikult saadud raha võib korrumpeerida ametnikke, kes teevad otsuseid finantsturgude kohta ning sellel võivad olla kaugeleulatuvad tagajärjed. Finantsturgude usaldatavus võib väheneda hetkega, kuid selle taastamine võtab väga kaua aega. Järelikult, need riigid, mis ei võta ette jõupingutusi rahapesu kontrolli alla saamiseks, avaldavad *de facto* negatiivset mõju ka teistele riikidele.[83]

G. Majandus- ja rahapoliitika

Rahapesu võib tekitada hulga majandus- ja rahanduspoliitilisi probleeme (nagu ka juba eespool kirjeldatud): maksebilanss moondub; rahapakkumine ja –nõudmine kõiguvad ning neid on raskem kontrollida; toimuvad kapitaliülekanded, mis ei peegelda tegelikku äritegevust; valuutakursid, intressimäärad ja teised turuhinnad kõiguvad. Sellised kõikumised saadavad eksitavaid signaale maailmamajandusele ja olulistele otsustajatele; võimalikud tagajärjed on väärad poliitilised otsused ning globaalsed ressursipaigutused.[84]

Majandus- ja rahanduspoliitilised valeotsused tekivad põhimõtteliselt kahel põhjusel: 1) Majandus- ja rahanduspoliitilised otsustused tehakse ametlike näitajate põhjal, mis ei võta ei rahapesu ega organiseeritud kuritegevuse eksistentsi arvesse. Nende muutujate väärtuste tõelevastavuses tuleb kahelda. 2) Kuna rahapesu seisukohalt tähtsad tegurid ühelt poolt sisenevad ametlikku arvestussüsteemi ning teiselt poolt majanduslikke andmeid mõjutavad, siis viib rahapesu otsustamiseks olulise informatsioonibaasi moondumiseni. Informatsiooni ja eesmärgimuutujate moonutus takistab makroökonoomilist analüüsi ning majandus- ja rahanduspoliitika efektiivsust samuti.[85] Vääradel eeldustel tehtud otsused võivad viia rakendatud majandus- ja rahanduspoliitiliste meetmete negatiivse mõjuni. See jällegi suurendab ebastabiilsust.

2.3. Kriminaalpoliitiline aspekt

[82] V. Tanzi. *Op cit*. p 10.
[83] V. Tanzi. *Op cit*. p 10.
[84] K. Bongard. *Op cit*. S 204.
[85] K. Bongard. *Op cit*. S 204.

Kaasaja keerulises ühiskonnas on võitlus kuritegevusega valitsuste esmaseid prioriteete. Kuritegevus kui sotsiaalne nähtus eksisteerib pingutustest hoolimata ning on ebatõenäoline, et õnnestuks seda kunagi täielikult kaotada. Kriminaalpoliitika abil on võimalik ja vajalik püstitada eesmärgid kuritegevuse vastaseks võitluseks ning ühtlasi määratleda vahendid nende eesmärkide saavutamiseks.[86] Nagu eespool käsitletud, on rahapesu õigusliku nähtusena suhteliselt uus. Samas on temas peidus enneolematu üleilmsus ja rahvusvahelisus ning ringlevad summad on tohutud. Rahapesu võib jagada mahu alusel kaheks. Esimene on n-ö juhuslikku laadi, mitteprofessionaalse kurjategija poolt toime pandud rahapesu (näiteks oma maksupettuse kaudu teenitud raha pesemine ämma pangakonto kaudu). Teine on aga professionaalsete rahapesijate poolt toime pandud rahapesu, mida mõõdetakse miljonites, kus kasutatakse äärmuseni rafineeritud meetodeid ning pestakse peamiselt organiseeritud kuritegevuse poolt teenitud raha. Kuigi õigusaktid neil reeglina vahet ei tee, on olemuslik vahe siiski märgatav. Mõistetavalt on rahapesu vastane võitlus algusest peale olnud suunatud eeskätt just teist liiki rahapesu vastu. See on kaasa toonud ka uute vahendite kasutuselevõtu. Allpool on kirjeldatud uudse, rahapesu ja samas ka organiseeritud kuritegevuse vastu suunatud kriminaalpoliitika põhimõtteid. Sageli on need põhimõtted kohaldatavad ka tavakuritegevuse puhul.

Kriminaalpoliitiliste eesmärkide ning vahendite leidmiseks on vajalik analüüsida rahapesu eesmärke. Rahapesu eesmärkide kindlaks tegemise käigus on vajalik tugineda ka õiguskaitseasutuste kogemusele. Seejärel on võimalik kujundada strateegiaid ning võtteid organiseeritud kuritegevuse ning paralleelselt ka rahapesu vastu.

Esimeseks rahapesu vastase võitluse poliitika eesmärgiks on *fructus delicti* elimineerimine. Rahapesu võimaldab organiseeritud kuritegevusel oma kriminaalset tulu kasutada. Lähtudes põhimõttest, et kuritegu ei tasu ennast ära (ingl *crime does not pay*), peab vähemalt minimaalseks eesmärgiks pidama, et kurjategijatelt nende kuritegude viljad konfiskeerimise abil ära võetaks. Vastasel korral kasutab kurjategija oma kriminaaltulu jätkuvalt edasi ning õõnestab selle kaudu riiklikult määratud karistuse eesmärke.[87]

Kuivõrd kriminaaltulu on ühtlasi tõendusmaterjaliks eelkuriteo toimepanijate kindlakstegemisel, on siitkaudu võimalik püstitada eesmärke. Oluliseks eesmärgiks on eelkuriteo avastamine ning kurjategijate identifitseerimine. Rahavooge analüüsides võib jõuda

[86] Vt nt J. Sootak. Kriminaalpoliitika (1997). Lk 28 jj.
[87] K. Bongard. *Op cit*. S 259.

eelsüüteo ning selle toimepanijateni. Lisaks võib tuvastada mitmete erinevate grupeeringute omavahelisi seoseid, nende ülesannete jaotust jne. Mõnikord on paraku võimalik tuvastada ka poliitikute seoseid organiseeritud kuritegevusega. Sellest võib olla abi edasiste uuringute teostamiseks ja alustamiseks.[88]

Lisaks repressiivsetele funktsioonidele on rahapesu vastasel võitlusel finantsuurimise (ingl *financial investigation*) näol ka üldpreventiivne mõju.

Teadmine turvalise ning efektiivse rahapesu võimalikkusest võib õhutada isikuid eelsüütegu toime panema. Seevastu teadmine rahapesu võimatusest (või vähemalt raskendatusest) võib hoida eelsüütegude toimepanemisest, kuivõrd on teada, et saadud tulu kasutamine on raskendatud või koguni võimatu.

Lisaks võetakse rahapesuvastase võitluse käigus kuritegelikult organisatsioonilt ära nende „käibekapital“, mis muudab raskemaks või üldse võimatuks samal tasemel kuritegeliku aktiivsuse säilitamise. Nagu ka ülal märgitud, kasutatakse osa kuritegelikust tulust otse uute kuritegude toimepanemiseks, kuid teatud juhtudel võib osutuda vajalikuks kasutada uute kuritegude toimepanemiseks juba “pestud” vara.

Kirjeldatud kriminaalpoliitiliste eesmärkide saavutamiseks on astutud mitmeid samme. Kuivõrd rahapesuproblemaatika on rahvusvaheline ning ülemaailmne, siis on ka rakendatavad võtted samast klassist. Nii on eesmärgiks, et rahapesu kriminaliseeritaks eelistatult kõigis riikides. Vastasel korral jäävad maailma alles „saarekesed“, kus on võimalik oma raha segamatult pesta. Samuti kantakse hoolt, et rahapesu vastased ning ka konfiskeerimisalased õigusnormid oleksid võimalikult ühtlased ja et nende rakendamise eest vastutavad üksused riikides toimiksid.

Paraku ei ole käsitletav valdkond sugugi probleemidevaba. Praktikas tekitab ülalkirjeldatud kriminaalpoliitiline lähenemine mitmeid õiguslikke ja eetilisi probleeme. Käsitletud lähenemine tugineb eeldusele, et kõnealuste kuritegude toimepanemise eesmärgiks on tulu teenimine, et seda enese ja oma lähikondsete hüvanguks kasutada. Professor Naylor jagab oletusi, millele teooria tugineb, kolmeks: a) kriminaalse tulu elimineerimine toimib tugeva piirajana, b) ebaseaduslikul teel hangitud vara äravõtmine hoiab ära kurjategijate võimaluse seda vara legaalsesse majandusse infiltreerida ning ühtlasi ka majandust korrumpeerida ning

[88] Vt nt P. van Duyne *et al*. Financial Investigation (2003). p 17.

c) raha äravõtmine võtab ühtlasi ära võimaluse seda tulevikus uute kuritegude toimepanemiseks kasutada.[89] Neid eesmärke püütakse saavutada eeskätt rahapesu võimalikult laialdase kriminaliseerimise ning kriminaaltulu võimalikult laiaulatusliku konfiskeerimise rakendamisega.

Naylor juhib tähelepanu, et rahapesu ja konfiskeerimise problemaatika on ülelihtsustatud. Ta on seisukohal, et mõningate professionaalsete kurjategijate käitumist motiveerivad ka teised faktorid kui raha – näiteks soov või eesmärk paista silma oma tarkuse ja julgusega. Sama oluliseks peab ta ka võimalust kulutada kui hedonismi väljendust ning võimalust oma kaaskonnale ja armukestele muljet avaldada. Mida tugevam ja kindlam on varade konfiskeerimise süsteem, seda suurem on soov raha teenida ning kohe kulutada, mille tulemusena on õiguskaitseorganeil üsna vähe arestida ning konfiskeerida.[90] Raha äravõtmine toob seega kaasa vaid vajaduse uusi kuritegusid toime panna. Kuivõrd tavateenistuse abil reeglina ei ole võimalik laia elustiili viljeleda, jääbki elukutselistel kurjategijatel oma elustiili jätkamiseks üks võimalus – uute kuritegude toimepanemine.

Teise asja keerukamaks muutva asjaoluna toob Naylor esile fakti, et sageli käsitlevad isikud oma raha sõltuvalt selle teenimise allikast. Ebaseadusliku, aga ka ootamatult ja kergelt tulnud tulu (näiteks lotovõit) osas kehtib sageli printsiip „kergelt tulnud, kergelt läinud“ (ingl *easy come, easy go*). Sellisel juhul arestitaks ja konfiskeeritaks mitte kriminaaltulu, vaid just seaduslikult teenitud tulu. Naylor toob näiteks juhtumi Oslo prostituutidega, kelle legaalne sissetulek võimaldas napilt oma peret toita, kuid illegaalne sissetulek raisati narkootikumide, ehete ja kallite rõivaste peale.[91]

Eetilise probleemina võib esile tõsta ka näiteks karistuste määramise küsimuse. Kui näiteks kurjategija on saadud kriminaaltulu ära raisanud ning seda pole enam võimalik konfiskeerida, kas peaks talle siis määrama rangema karistuse? Teisest küljest, kui kõik teenitud kriminaaltulu on alles ja see konfiskeeritakse, kas karistus rahapesu eest jääb samaks või peaks seda vähendama? Või kuidas peaks kohtlema isikut, kes teenitud kriminaaltulu kulutas näiteks oma vanemate ravi kinnimaksmiseks? Omaette valdkonna moodustab kriminaaltulu maksustamise küsimus. Aimates, et tegemist on kriminaaltuluga, kuid suutmata seda tõestada, jääb võimalus seda maksustada (näiteks Al Capone juhtum). Kuid kas see on õiglane? Lisaks vajab tõsist analüüsi asjaolu, et maksustades oletatava kriminaaltulu, kuulutaks riik ülejäägi

[89] R. Naylor. *Op cit*. p 255.
[90] R. Naylor. *Op cit*. p 255-256.
[91] R. Naylor. *Op cit*. p 256.

sisuliselt legaalseks. Mõistagi peab nende probleemide lahendamisel meeles pidama, et rahapesu eest karistamine ning konfiskeerimine on kaks iseasja. Konfiskeerimise esmane eesmärk on ebaseaduslikult teenitud tulu äravõtmine, n-ö olukorra taastamine. Kuid süüdlase vaatevinklist on sageli konfiskeerimine tõsisem karistus kui rahapesu enese eest saadav karistus ongi. Nagu näha, ei ole uudne kriminaalpoliitika sugugi probleemidevaba. Nende probleemide lahendamine on aga omaette uurimuste teemaks.

Eelnevast nähtub, et rahapesu enesega on lähedalt seotud ka kriminaaltulu konfiskeerimise temaatika. Käesolevas uurimuses on seda valdkonda mahukuse tõttu puudutatud vaid põgusalt, kuid kindlasti väärib märkimist, et Eesti on astunud tõhusaid samme kriminaaltulu konfiskeerimise võimaluste laiendamiseks. 13. detsembril 2006 võttis riigikogu vastu seaduse, mida on nimetatud ka kriminaaltulu laiendatud konfiskeerimise seaduseks, mis peaks tooma olulise pöörde kriminaaltulu vastu võitlemise alal, kriminaaltulu laiendatud konfiskeerimise seaduse. Luuakse võimalus teatud juhtudel ka ümberpööratud tõendamiskoormise kasutamiseks.

3. Rahapesu mõiste

3.1. Mõiste määratluse lähtekoht

Üldteada on kõnekäänd *pecunia non olet (raha ei haise)*. Tänases maailmas tuleb aga tõdeda, et mõningatel juhtudel raha siiski „haiseb“. Nii nagu varga peas pidavat mütski põlema, nii „haiseb“ eetilises mõttes vähemalt teoreetiliselt ka kuritegude läbi hangitud varandus. Mõnel juhul rohkem, mõnel juhul vähem. Ebaseaduslikult, ühiskonnas kehtivaid reegleid ning seadusi eirates ja rikkudes hangitud vara jääb silma nii teistele isikutele kui ka riigile. Võivad tekkida küsimused vara päritolu kohta ning käivituda mitmesugused menetlused maksumenetlusest kriminaalmenetluseni välja, mis omakorda võib tuua kaasa omandatud varast ilmajäämise ning veel halvemal juhul ka vangimaja. Seda kõike ei ole ebaseaduslikult hangitud vara omanikele vaja. Nende soov on teenitud rikkust võimalikult mugavamaks äraelamiseks kasutada. Liialdamata võib väita, et kui kuriteo toimepanemise tulemusena süüdlase varanduslik seis paraneb, siis on teda tavaliselt kuritegelikule teele tõuganud kasuahnus. Seega võib pidada vara ning sellest tulenevate hüvede nautimise soovi üheks peamiseks motivaatoriks kuritegude toimepanemisel. Et vältida sekeldusi riigiasutustega ning riskeerimist kuritegelikult omandatud vara äravõtmisega on aga vaja astuda samme, et omandatud rikkus paistaks õiguspärasel teel omandatuna või et selle olemasolu oleks üldse varjatud. Neid samme nimetataksegi kokkuleppeliselt rahapesuks. Kuigi termin „rahapesu” viitaks justkui rahale kui sellisele, näiteks sularahale või arveldusrahale, ulatub selle tähendus kaugele üle raha mõiste piiride, hõlmates vara selle kõige laiemas mõttes. Klassikaline, üldlevinud arusaam rahapesust on eelmises osas mainitud põhjustel reeglina seotud sularahaga, mis tekib narkootikumide tänavakaubandusest. Et summad on kokkuvõttes suured, on suure sularahamassiga opereerimine tülikas ja riskantne. See tekitab surve rahapesuks. Sarnaselt avaldab survet rahapesuks kuritegelikul teel hangitud vara, mis on kergelt identifitseeritav.

Rahapesu vastase võitluse, sh rahapesu kriminaliseerimise, taganttõukajaks kujunes organiseeritud kuritegevuse õitseng. Kuigi organiseerunud kuritegelikud struktuurid tegutsesid juba varem, kujunes 20. sajand organiseeritud kuritegevusele tõeliseks ärkamisajaks. Eelkõige narkokaubandusest saadud tulud muutusid hiigelsuurteks ning sellest tulenevalt suurenesid ka organiseeritud kuritegevuse liidrite varandused. Varanduste suurus muutis ka sisuliselt võimatuks nende salajase, varjatud tarbimise, mis aga muudab varanduse

kogumise inimloomuse jaoks mõttetuks. Vajadus varjata tarbitava varanduse päritolu omakorda põhjustas vajaduse raha pesta ning see omakorda andis põhjust rahapesu vastu võitlema hakata. Algselt oligi rahapesu vastane võitlus suunatud eeskätt narkoärist tulenevate tulude vastu. Aegamööda lisandusid muud kuriteoliigid kui kriminaaltulu allikad. See on vajutanud pitseri rahapesu kriminaliseerimise ajaloole. Nüüdisajal liigutakse üldiselt eelkuritegude kataloogide laiendamise suunas. Kuid kindlasti ei ole alust arvata, et rahapesu vastased õigusaktid erinevates riikides kohe-kohe täielikult valmis peaks saama. Rahapesu käsitlevaid õigusakte iseloomustab see, et täiel määral tõuseb neist tulu vaid siis, kui rahapesu on suuremal või vähemal määral samalaadselt kriminaliseeritud kõigis iseseisvates õigussüsteemides. Mida vähem esineb n-ö valgeid laike, seda parem. Rahapesu kuriteokoosseisul on olemasolevate rahvusvaheliste kokkulepete valguses potentsiaali muutuda üheks, võib olla esimeseks, ülemaailmselt harmoniseeritud kuriteokoosseisuks. Selle eesmärgi saavutamine on küll ilmselt väga kaugel, kuid kahtlemata võimalik ja väärib püüdlemist.

Rahapesu mõistet kujundavateks tunnusteks on:
1) Kuriteo objekt, milleks on igat liiki vara, mis vahetult või ka kaudselt pärineb kuriteost. Seega viitab rahapesu olemus mõne teise kuriteo aktsessoorsusele.
2) Tegu, milleks võivad olla kõik operatsioonid, et esimeses faasis varjata vara päritolu või omandamise eesmärki ning teises faasis näidata seda lõplikult õiguspärasena.[92]

Dr Carsten Leip eristab rahapesul kahte faasi – pesuprotsess ise ja loputamine. Pesukorra läbi peab kuritegelikult hangitud vara, reeglina raha, võimalikult lühikese aja vältel oma kuritegeliku päritolu jälgedest vabanema. Rahapesu eesmärgiks on vara identiteeti muuta ja ühtlasi see ühest küljest riigi haardeulatusest välja tuua ning teisest küljest kaotada jäljed, mis viiksid eelkuriteo toimepanijani. „Loputamine“ kujutab endast kõiki operatsioone, mille abil pestud varasid edasi käsitletakse, kuni need õiguspäraste sissetulekutena näivad ja sellega legaalsesse majanduskäibesse naasevad.[93] Kui esimest faasi iseloomustab vajadus vara võimalikult kiiresti teistesse vormidesse viia, olgu selleks arveldusraha, väärtpaberid, väärismetallid ja –kivid vms, siis teist faasi iseloomustab varade paigutamine pikaajaliste operatsioonide kaudu ja nende kaudne side kuriteoga.

[92] C. Leip. Der Straftatbestand (1995). S 4.
[93] C. Leip. *Op cit.* S. 7-8.

Alljärgnevalt on lähenemisteed rahapesule jagatud kaheks: juriidilised mõisted ja kriminoloogilised tunnused. Lisaks on käsitletud erinevaid rahapesumudeleid ning rahapesu maksumust.

3.2. Õiguslik mõiste

Rahapesu õiguslik defineerimine on keerukas. Rahapesu on olemuselt selline, et tal on väga palju erinevaid vorme, vormirohkus on piiratud vaid rahapesijate fantaasia ulatusega. Ta võib seisneda nii äärmiselt lihtsates operatsioonides kui ka keerukates skeemides, mille teostamine võib võtta kuid. Ta on dünaamiline, mis väljendub tema pidevas muutumises vastavalt peamiselt (õigus)keskkonna muutumisest dikteeritud vajadustele. Lihtsalt väljendatuna tähendab rahapesu ebaseaduslikul moel hangitud tulude näiliselt legaalseks muutmist. Definitsioonide moodustamisel on põhiprobleemiks asjaolu, et liiga kitsas definitsioon ei hõlma rahapesu mitmekesisuse juures kõiki selle tahke ning liiga lai definitsioon teiselt poolt vähendab selle kuriteokoosseisu väärtust. Lisaks võiks see põhjustada probleeme põhimõtte *nullum crimen nulla poena sine lege certa* suhtes.

Rahapesu ei ole algupäraselt juriidiline mõiste. See mõiste kätkeb eneses pigem nn musta raha valgeks muutmise („pesemise“) protsessi. Sageli käsitletakse rahapesu kui protsessi, millega varjatakse tulu olemasolu, illegaalset allikat või illegaalset kasutamist ning seejärel moonutatakse tulu viisil, mis annab võimaluse näidata seda legaalsena.[94] Juriidiliste definitsioonide aluseks on üldiselt „Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ebaseadusliku ringluse vastase ÜRO konventsiooni” ehk Viini 1988.a konventsiooni artikkel 3 p 1. Kõnealune konventsioon ei kõnele *expressis verbis* rahapesust, kuid sisuliselt kohustab osalisriike kriminaliseerima narkotulude rahapesu.[95] Mõistetavalt vähendab eelkuritegude ringi piiramine narkokuritegudega rahapesu vastase võitluse efektiivsust..

Euroopa Nõukogu vastu võetud „Rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsioon” ehk Strasbourgi 1990.a konventsioon opereerib aga juba ka rahapesu mõistega ning laiendab oluliselt eelkuritegude ringi. Konventsiooni artikli 6 p 1

[94] “*the process by which one conceals the existence, illegal source, or illegal application of income and then disguises that income to make it appear legitimate”* (autori tõlge). President’s Commission on Organized Crime, Interim Report to the President and the Attorney General, *The Cash Connection: Organized Crime, Financial Institutions, and Money Laundering* 7 (1984). Viidatud järgneva allika kaudu: W. Schroeder. Money Laundering. FBI Law Enforcement Bulletin, No 5, Vol 70, 2001. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.fbi.gov/publications/leb/2001/may01leb.pdf . 20.01.07.

[95] Täpsemalt käsitletakse rahapesu õiguslikku mõistet peatükis „Rahapesukoosseis”, mistõttu siinkohal piirdutakse peamiselt mõiste allikate äramärkimisega.

kohaselt on rahapesu a) kriminaaltuluna saadud vara teadlik muundamine või üleandmine, et varjata vara ebaseaduslikku päritolu, samuti kaasaaitamine eelkuriteo toimepannud isikule tema tegevuse õiguslike tagajärgede vältimiseks; b) kriminaaltuluna saadud vara tegeliku laadi, allika, asukoha ja paigutuse ning vara liikumise ning varal olevate õiguste või vara omandi teadlik varjamine või vara muundamine; c) vara omandamine, valdamine või kasutamine, teades, et vara on saadud kriminaaltuluna. Lisaks kohustab konventsioon osalisriike astuma samme kriminaaltulu tõhusamaks konfiskeerimiseks.

Ka Varssavi 2005. a. konventsioon järgib ülalkirjeldet skeemi jagades artikli 9 lõikes 1 rahapesu kolmeks eri tüübiks. Esiteks kuritegelikul teel saadud vara üleandmine või muundamine, teades et vara on kriminaaltulu, teiseks kriminaaltulu tegeliku olemuse, allika, asukoha, paigutuse jne peitmine või moondamine ning kolmandaks kriminaaltulu omandamine, valdamine või kasutamine. Väga oluline on artikliga 9(3) antud võimalus kriminaliseerida lõikes üks kirjeldatud teod kui isik kahtlustas et vara on kriminaaltulu või pidi aru saama, et tegemist on kriminaaltuluga.[96]

Põhimõtteliselt sama, Viini 1988.a konventsioonile tuginevat lähenemist kasutasid nii kaks esimest rahapesudirektiivi kui ka kolmas rahapesudirektiiv, mille nõuete rakendamisega on Eestil aega 2007. aasta lõpuni.

Kehtiva rahapesu mõiste Eesti õigussüsteemis esitab „Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus". Seaduse § 2 sätestab, et rahapesu on kuriteo tulemusena või sellisest teost osavõtmise eest saadud vara omandamine, valdamine, kasutamine, muundamine, üleandmine või varaga tehingute või toimingute sooritamine, mille eesmärk või tagajärg on selle vara tegeliku omaniku, varaga seotud õiguste, vara asukoha või ebaseadusliku päritolu varjamine.

3.3. Kriminoloogilised tunnused

Rahapesu kriminoloogiliste tunnuste käsitlemine aitab paremini mõista rahapesu fenomenoloogilist terviklikkust, mida juriidilised definitsioonid ei suuda sageli piisavalt hästi edasi anda.

[96] *Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism.* Kättesaadav arvutivõrgus: http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/198.htm. 04.01.06.

Rahapesu objektiks on kõikvõimalikud vara liigid, nii kinnis- kui vallasvara, väärtpaberid, sularaha jms, mis pärineb vahetult või kaudselt mõnest karistatavast teost ning mis on rahaliselt hinnatav.

Igasuguse rahapesuoperatsiooni eesmärk on pestava vara muundamine sellisesse vormi, et ta muutuks kasutuskõlblikuks. Rahapesijate peamiseks eesmärgiks on säilitada omandatud varade väärtus nii suures ulatuses kui võimalik, ning kanda see väärtus üle legaalsematesse ja paremini kasutatavatesse varadesse.[97] Kasutuskõlblikkuse kriteeriumiks on vara kasutatavus ilma ohuta, et süüdlane seaduse järgi vastutaks.

„Kurjategijad pesevad raha, kuna nad ei soovi tähelepanu, mis kaasneb äkilise rikastumisega, kuna nad soovivad vältida nende kuritegudest pärineva vara konfiskeerimist ja kuna nad soovivad seda raha investeerida mõlemasse, nii illegaalsesse kui legaalsesse ärisse, et seeläbi teenida veelgi rohkem.“[98]

Rahapesu *modus operandi* seisneb mitmesugustes erinevates transpordi, muundamise, segamise, ülekandmise ja konverteerimise võtetes, mille tulemusena muutub raskeks või võimatuks seostada vara mõne konkreetse kuriteoga või selle tulemitega. Nimetatud võtteid kombineeritakse omavahel, mõnikord kasutatakse vaid üht, mõnikord mitut võtet. Nende omavahelise kombineerimise võimalused on piiratud vaid kurjategijate endi fantaasiaga. Gilmore toob selle näiteks Kolumbia kokaiiniäri juhtfiguuri, Rodriguez Gacha, keda seostatakse ca 130 miljoni US dollari pesemises, milleks ta kasutas 82 erinevat ettevõtet ning kontot kuueteistkümnes eri riigis, mis asusid Kesk- ja Lõuna-Ameerikas, Kariibi mere piirkonnas, Aasias ja Euroopas.[99] Samas esineb hulganisti ka juhtumeid, kus rahapesu seisneb vaid ühes, suhteliselt lihtsakoelises operatsioonis, näiteks vara üleandmises.

Rahapesul on veel rida jooni, mis on üldjuhul talle iseloomulikud, kuid ei pruugi alati ilmneda. Siinkohal on neid välja toodud neli. Mõistagi ei pretendeeri käesolev nimekiri täiuslikkusele.

Esimene neist on rahapesu seotus sularahaga. Eeldades, et pestav raha tekib narkokuritegude tagajärjel ning narkoäri käib eeskätt sularahas, on mõistetav, et viimast tekib suurel hulgal. Nii ühiskondlik kontroll kui ka õigusaktid on muutunud piisavalt tõsiseltvõetavaks, et suure

[97] V. Tanzi. *Op cit.* P 3.
[98] C. Shaap. *Op cit.* P 10.
[99] W. Gilmore. *Op cit.* P 28.

koguse sularahaga arveldamine äratab tähelepanu ning võib tekitada kahtlusi raha legaalses päritolus. Ebaseaduslikult raha hankinu aga seda ei soovi. Järelikult on suures koguses sularaha olemasolu üks olulisemaid tõukeid raha pesemiseks. Seda asjaolu on arvestatud rahapesu takistava ja ärahoidva regulatsiooni loomisel. Rahapesu ärahoidmiseks ja takistamiseks on muudetud võimalikult raskeks sularaha finantsinstitutsioonidesse paigutamine.

Teine oluline iseloomustav joon on rahapesu rahvusvahelisus. Hinnanguliselt 80% rahapesujuhtumitest on suuremal või vähemal määral rahvusvahelise iseloomuga.[100] Rahvusvahelisuse üks põhjustajaid on nii kuritegevuse kui ka varimajanduse üha laialdasem piiriülene areng. Siin saab tõmmata paralleele tavalise majandustegevusega. Organiseeritud kuritegevuse majanduslikke toimimisprintsiipe võib vaadelda kui äriettevõtte omasid. Ka edukalt areneva kuritegeliku struktuuri tegevuse jaoks jääb ühe riigi turg liiga kitsaks ja tekkib soov oma tegevust üle riigipiiride laiendada. Lisaks pakub piire ületav tegevus märkimisväärseid teenimisvõimalusi. Näiteks aktsiisi- ning käibemaksupettused piiridel annavad sarnaselt narkokaubandusega hiigelkasumeid ning vahelejäämisel pole reeglina karistused nii karmid.

Teine faktor internatsionaliseerumiseks on spetsialiseerumine. Narkoturu vaatevinklist võib eristada kasvatus-, tootmis-, transiidi- ja kasutusmaid. Raha poolelt võib eristada tootmis-, transiidi-, rahapesu- ning lõppeesmärgimaid: raha teenitakse kuriteoga, kantakse läbi transiidimaa, teatud riikides sooritatakse rahapesuoperatsioonid ja lõpuks jõuab see määratud kohta, kus seda võib kasutama hakata.[101] Siin mängivad rolli riigispetsiifilised tunnused – millised on kehtivad rahapesu vastased ja pangandusalased õigusaktid; kas riigi haldussuutlikkus on piisaval tasemel, et olukorda kontrolli all hoida ning rahapesu takistada; kas riigi maksusüsteem on sobiv taolisteks operatsioonideks jne.

Last but not least on rahvusvahelisuse põhjuseks jälitamise keerukus. See kombineerub mõistagi ülalmainitud asjaoludega. Rusikareegel ütleb, et mida rohkem riike raha läbib, seda keerukam on õiguskaitseorganitel skeemi lahti harutada, seda kauem võtab selgitamine aega ning seda väiksem on kokkuvõttes oht saada karistatud. Kombineerituna mõne sularahafaasiga on piiriülene rahapesu peaaegu jälitamatu. Ning mis veelgi olulisem, seda väiksem on võimalus rahast ilma jääda. Kuigi rahvusvahelisel tasandil peavad koostööd

[100] K. Bongard. *Op cit.* S. 71.
[101] K. Bongard. *Op cit*. S. 72.

tagama mitmed konventsioonid ja kokkulepped, on tegemist siiski suhteliselt kohmaka ning aeglase süsteemiga. Ei ole haruldane, kui ühe riigi poolt esitatud rahvusvahelise õigusabi taotlus jääb üldse ühel või teisel põhjusel täitmata või võtab selle täitmine lubamatult kaua aega. Lisaks on veel terve rida riike, mida nimetatakse *non-cooperative* ehk mittekoostööaltideks. See nimetus tähendab üldiselt, et näiteks pangaandmete, aga ka muude andmete saamine nendest riikidest on üldse võimatu või äärmiselt raskendatud riigi koostöösoovi puudumise või selle vähesuse tõttu.[102]

Rahapesu iseloomustavaks kolmandaks asjaoluks on seotus pangandus- ja finantssüsteemiga.[103] Pangandussüsteem on rahapesijate huviorbiidis peamiselt kahest vaatevinklist. Esiteks on rahapesijate huvides ühel või teisel moel oma suured sularahakogused toimetada pangakontodele, kus neid on mugavam käsitleda. See on ühtlasi ka rahapesuvastase võitluse eesrinne. Teiseks on pangandussüsteemi kasutades võimalik kontodel oleva rahaga kiiresti ning hõlpsalt rahapesuoperatsioone sooritada. Tänapäevased pangandusvõimalused lubavad teatavasti sooritada ülekandeid mõne minutiga ning mõne päevaga võib raha piltlikult öeldes ümber maakera käia. Samas kätkeb pangandussüsteem endas rahapesija jaoks ka suurimat ohtu vahele jääda. Enamasti peab pangaoperatsioonide sooritaja ennast identifitseerima, mis aga on rahapesijale ebasoovitav. Siin aitab välja variisikute kasutamine.

Rahapesu tunnuseks on veel otsese ohvri puudumine. Mõistagi raskendab see rahapesu avastamist ja rahapesu vastast võitlust.[104] Harilikult seisneb rahapesu rahumeelsetes, vägivallata toimingutes, mis ei leia ühiskonnas suuremat kõlapinda. See erineb oluliselt näiteks mõrvast, mis sageli minutitega jõuab uudiste etteotsa ning ajalehtede esikülgedele ja mille ühiskond kiiresti hukka mõistab. Riigi finantssüsteemi seisukorrale ei ole mõrvadel tavaliselt suuremat mõju. Küll aga mõjutab ulatuslik rahapesu finants- ja rahandussüsteemi, jäädes seejuures aga sageli avalikkuse tähelepanu alt üldse välja. Rahapesu, mis on peamiselt organiseeritud kuritegevuse pärusmaa, selle tegevuse üks eeldus ning tagajärg, ei ole sugugi teisejärgulise tähtsusega õigusrikkumine.

Eelkirjeldatud tunnused köidab Jürg-Beat Ackermann kokku rahapesu kriminoloogilisse definitsiooni, mille kohaselt on rahapesu ebaseadusliku tegevuse teel saadud legaalsete

[102] Vt selle kohta lähemalt „Report of the FATF on non-cooperative countries or territories". Arvutivõrgus, kättesaadav aadressil http://www1.oecd.org/fatf/pdf/NCCT_en.pdf . 02. juunil 2003.
[103] K. Bongard. *Op cit*. S. 73.
[104] K. Bongard. *Op cit*. S. 73-74.

väärtuste süstemaatiline varjamine - tegemist on sissenõudjate ja maksuametnike eest varjatud varaliste väärtustega, tegevuse eesmärgiks on alati ja kohast sõltumata investeerimise võimalus nii legaalsel kui ka illegaalsel turul.[105]

3.4. Mudelid

Rahapesuprotsessi on modelleeritud palju. Alguspunktiks on üldjuhul „musta raha" olemasolu ning vajadus asuda seda muutma näiliselt legaalse päritoluga varaks. Lõpp-punktiks omakorda näiliselt puhastatud vara naasemine majandusse. Mudelid aitavad paremini mõista rahapesuprotsessi mitmekülgsust ja on peamiselt teoreetilise illustratiivse iseloomuga. Mitme mudeli puhul on leidnud märkimist, et mõni faas võib ära jääda või kattuda teistega. Alljärgnevalt esitatakse mõned peamised mudelid.

3.4.1.1. Kolmefaasiline mudel

Kahtlemata on erialakirjanduses kõige laiemalt levinud 3-faasiline ehk USA Tolliteenistuse mudel. See mudel diferentseerib rahapesu kolme faasi: paigutamine (ingl *placement stage*), ladestamine (ingl *layering stage*) ja integreerimine (ingl *integration stage*).[106]

Paigutamise faas kujutab endast kuritegeliku raha, sageli sularaha, paigutamist teistesse aktivatesse, näiteks pangakontodele. Selle faasi peamine eesmärk ja sisu ongi „musta" raha paigutamine legaalsesse finants- või tsiviilkäibesse.

See tähendab valuuta, kupüüride või muu väärtusekandja, samuti territooriumi vahetamist pankade ja finantsinstitutsioonide mitmesugusel osalusel.[107] Identifitseerimiskohustuse vältimiseks jaotatakse pestav raha sularaha finantssüsteemi paigutamisel sageli väiksemateks summadeks (ingl *smurfing* ja *structuring*).[108] Ei ole raske märgata, et just see faas on rahapesijatele kõige riskialtim ja keerukam ning seetõttu suunatakse põhijõud rahapesu vastases võitluses just selle faasi takistamisele. Mõistetavalt proovivad rahapesijad siin kasutada variisikuid.

Ladestamine on pesemise teine faas, kus kasutatakse paigutuse faasis „eelpestud" raha. Selle faasi eesmärgiks on raha eemaldamine toimepandud kuriteost ehk teisisõnu, seose tuvastamise

[105] J.-B. Ackermann. Geldwäscherei (1992). S. 71.
[106] K. Bongard. *Op cit*. S 80.
[107] K. Bongard. *Ibid*.
[108] C. Schaap *Op cit*. p 13.

võimalikult raskeks tegemine. See tulemus saavutatakse mitmesuguste finants- ja muude operatsioonide tulemusena. Näiteks võib pestavat raha kanda läbi kümnete pangakontode kodu- ja välismaal, võtta see vahepeal sularahana kontolt ning viia mõnda teise panka jne. Suuremad summad jagatakse väiksemateks ning kantakse need eraldi kontodele, et need hiljem jälle kokku kanda või juba integreerimise faasis kasutusele võtta. Muu hulgas kantakse ka hoolt, et rahale tekiks näiliselt legaalne taust, kasutades selleks võltsitud dokumente jms. Selles faasis püütakse tihti kasutada variettevõtteid soodsa maksurežiimiga riikides, nn maksuvabu ettevõtteid.

Selle faasiga seoses tavatsetakse harilikult käsitleda ka dokumentaalset jälge (ingl *paper trail*).[109] See on jälg, mida mööda on uurimisasutustel tükkhaaval võimalik kokku panna kogu toimunud rahapesuoperatsioon. Kõnealuse faasi peamiseks eesmärgiks on dokumentaalse jäljerea katkemine.

Kolmandaks 3-faasilise mudeli faasiks on integreerimine ehk pestava raha tagasikanaliseerimine legaalsesse majanduskäibesse. Selleks luuakse pestavale rahale näiliselt legaalne päritolu. Tüüpjuhtumiks on raha esitamine lühi- või pikaajalise investeeringuna.[110] Selleks faasiks on raha näiliselt kaugenenud nii eelsüüteost kui ka rahapesu algatajast ning nüüd tuleb ta tagasi algataja mõjusfääri. Integratsioon võib seisneda nii kasutamises kui investeerimises finantsinstrumentidesse lühemaks või pikemaks ajaks.[111]

Mõistagi on kirjeldatud kolmefaasiline mudel teoreetilise iseloomuga. Kirjeldatud faasid võivad omavahel kattuda, mõni võib üldse ära jääda. Kõik faasid võivad olla rakendatud erineva keerukusega. Esineb ka arvamusi, et faase on hoopis rohkem. Nii esitab C. Schaap 5 rahapesufaasiga mudeli, mis on ülalkirjeldatu modifikatsioon. Ta leiab, et kirjeldatud süsteem ei ole piisav, et muuta rahapesu vettpidavaks. Tema esitatud faasid on järgmised:

1) vahetusfaas (ingl *exchange phase*)
2) paigutusfaas (ingl *placement phase*)
3) ladestamisfaas *(*ingl *layering phase*)
4) integreerimisfaas *(*ingl *integration phase*)
5) legitimeerimisfaas (ingl *legitimation phase*).

[109] Kasutatakse ka termineid "audit trail", "bookkeeping trail". Vt nt C. Schaap *Op cit*. p 13.
[110] C. Schaap *Op cit*. p 13
[111] K. Bongard. *Op cit*. S 81.

Sõltuvalt rahapesuoperatsiooni komplekssusest ja iseloomust ei pea kõik faasid alati olema esindatud, samuti ei pea nende järjekord olema sama.[112]

3.4.1.2. Bernasconi faasimudel

Bernasconi eristab oma mudelis tehnilisi, geograafilisi ja ajalisi rahapesu aspekte. Esiteks jaotab ta rahapesu esimese ja teise astme rahapesuks. Rahapesu esimeses astmes pestakse vara, tavaliselt vahetult kuriteost pärinevat sularaha. Peale esimese astme pesu on vara veel põhikuriteoga seotud ning seetõttu vajab teise astme pesu, et vabaneda illegaalsuse hõngust ning legaalsesse majanduskäibesse naasta.[113]

Eristatakse ka kauplemise riike ja raha pesemise riike. Esimeste all mõeldakse riike, kus toimub illegaalse hüve tootmine, töötlemine ja müük (sks *Land des Verbrechens* või *Land des Handels*). Raha pesemise riigid (sks *Länder der Geldwäsche*) on need, kus rahapesu praktiseeritakse (reeglina rahvusvahelised finants- või *offshore*-keskused).[114]

Rahapesuprotsessi iseloomustab Bernasconi ka ajalisest kriteeriumist lähtudes: tulenevalt vajadusest varad kiiresti transformeerida ning avastamise eest kaitsta toimub rahapesu algusfaas kiiresti, seevastu tagasi majanduskäibesse siirdub raha laiemas ajalises plaanis.[115]

Sarnase kaheastmelise mudeli esitab ka Carsten Leip. Ta jagab rahapesu kahte faasi, pesu (sks *Waschvorgang*) ja loputus (sks *Weichspülen*). Esimeses faasis on raha kõige lähemalt eelsüüteoga seotud ning selles toimuvad peamised rahapesuoperatsioonid, teises faasis, nn ringlussevõtu (ingl *recycling*) faasis toimub „puhtaks“ pestud raha legaalsesse majandustegevusse tagasisuunamine.[116]

3.4.1.3. Tsüklimudel

Kolmefaasilise mudeli kõrval tuntakse ka teist USA päritolu mudelit – tsüklimudelit.[117] See on ülalkirjeldatud faasimudeli edasiarendus ning hõlmab kirjeldatud mudelit. Mudeli kohaselt kasutatakse tulu kriminaalsest tegevusest finantsturgudel, kus seda „keerutatakse“ (paigutamine, ladestamine) ja kasutatakse kas kaudselt läbi legaalse investeerimistegevuse (integreerimine) või vahetult edasises kriminaalses tegevuses. Sellest tekib jällegi kriminaalne

[112] C. Schaap *Op cit*. p 14.
[113] K. Bongard. *Op cit*. S 79.
[114] K. Bongard. *Ibid*.
[115] K. Bongard. *Ibid*.
[116] C. Leip *Op cit*. S 7-8.
[117] Vt ka P Hoyer; J. Klos. Regelungen (1998). S. 10.

tulu, mis vajab pesemist. Juba ülalnimetatud kolme faasi kõrval on eelsüütegu rahapesu algus- ja lõpp-punktiks ning sellest ringlusest tekib tsükkel. Tsüklimudel integreerib ka eelsüütegusid väljastpoolt narkokaubandust, võimaldab erinevatest faasidest ülehüppamist. Mudeli tsüklilisus eeldab siiski, et rahapesu produktid jõuavad täielikult tagasi illegaalsesse tegevussfääri, kuid see ei pruugi alati nii olla.[118]

3.4.1.4. Zündi ringlusemudel

Ka Zünd käsitleb rahapesu kui tsüklilist nähtust ning kasutab oma Šveitsis loodud ringlusemudelis (sks *Kreislaufmodell Zünd*), metafoorina looduslikku veeringlust.[119] Ta käsitleb organiseeritud kuritegevust kui ettevõttemajanduslikult struktureeritud ja tegutsevat ettevõtet ning identifitseerib 10 rahapesufaasi.

1) Sademed (sks *Niederschlag*): kuriteo toimepanemise maal tekib vahetult karistatavast teost sularaha väikestes kupüürides.
2) Imbumine (sks *Versickerung*): nn musta raha kogumine kuritegeliku organisatsiooni keskusesse ning esimene puhastus selle teiste varade vastu ümbervahetamise teel.
3) Põhjavee voolamine (sks *Grundwasserströme*): n-ö eelpestud varade organisatsioonisisene kokkujuhtimine ning selle teistesse varaliikidesse vahetamine.
4) Põhjaveejärved/väljavoolamine (sks *Grundwasserseen/Abfluß*): kogutud varade üleandmine rahapesule spetsialiseerunud organisatsiooni allüksusele või professionaalsele rahapesijale teatud riskipreemia vastu. Võimalusel vara ülekandmine kuriteo maalt (sks *Land der Straftat*) raha pesemise maale (sks *Land der Geldwäsche*).
5) Uus kogumine järvedesse (sks *Neuerliche Sammlung in Seen*): seisneb varade ettevalmistamises „pesuks". Spetsialistid võtavad legaalselt või illegaalselt piiri ületanud raha üle ning valmistavad legaliseerimiseks ette.
6) Pumbajaam (sks *Pumpstation*): pankades ja finantsasutustes kontode avamise kaudu, samuti varade ostmise kaudu sisestatakse varad/raha normaalsesse majanduskäibesse.
7) Puhastusasutus (sks *Kläranlage*): kujutab endast teisest puhastamist. Kuivõrd normaalsesse raharinglusesse sisenemine ei ole veel võimalik, vajatakse kuritegelikul teel hangitud rahale veel teist „pesukorda".
8) Toide/kasutamine (sks *Einspeisung/Nutzung*): pärast riigisisese ning rahvusvahelise pangandussüsteemi tõketest jagusaamist võetakse ette finantsülekanded edasiseks jälgede varjamiseks ning legaalseks investeerimiseks.

[118] K. Bongard. *Op cit*. S 82-83.
[119] P Hoyer; J. Klos. *Op cit.* S 10.

9) Aurustumine (sks *Verdunstung*): pestud rahaga, mille dokumentaalsed jäljed ja seos kuriteoga on murtud, võib sooritada täiesti vabalt ülekandeid. Varade tagasijuhtimine kuriteo toimepanemise maale on rahapesija tähtis eesmärk, mis lubab lõpule viia „taaskasutuselevõtu" protsessi.
10) Uued sademed (sks *Neuerlicher Niederschlag*): see staadium kätkeb endas uue sularahakoguse teket, mis läheb juba eelkirjeldatud ringlusesse. „Pestud" ja tagasi suunatud varad jagunevad arvestuslikult kolmeks: uue illegaalse tegevuse finantseerimiseks, rahvusvahelisele finantsturule investeerimiseks ja legaalsesse tegevusse investeerimiseks (sks *Drittel-Mix*).[120]

3.4.1.5. Mülleri nelja sektori mudel

Mülleri nelja sektori mudel tugineb kahele bipolaarsele paarile: legaalne/illegaalne ja kauplemisriik/rahapesuriik. Sellele jaotusele tugineb alljärgnev joonis. Mudeliprotsess algab nn musta rahaga sektoris II ja lõpeb pestud raha väljumiskohas sektoris I. Iga sektor sisaldab endas spetsiifilist töötlusprotsessi. Rahapesu toimub nii läbi konkreetse sektori kui ka sektoripiire ületades. Vahetegemine legaalse ja illegaalse vahel sõltub seadusandlikest raamidest. Käesolev mudel näitab selgelt kätte rahapesuvastase võitluse olulised lähtekohad: esiteks legaalsuse ja illegaalsuse piiri sättimine ning teiseks riigipiirid. Efektiivne võitlus ei saa keskenduda üksnes ühele rahapesumeetodile, vaid vajab tuge nii kauplemise kui rahapesu riigis, riikidevahelist koostööd ja preventiivset järelevalvet eri sektorites toimuva tegevuse üle.[121]

[120] K. Bongard. *Op cit*. S 83-84.
[121] K. Bongard. *Op cit*. S. 84-86.

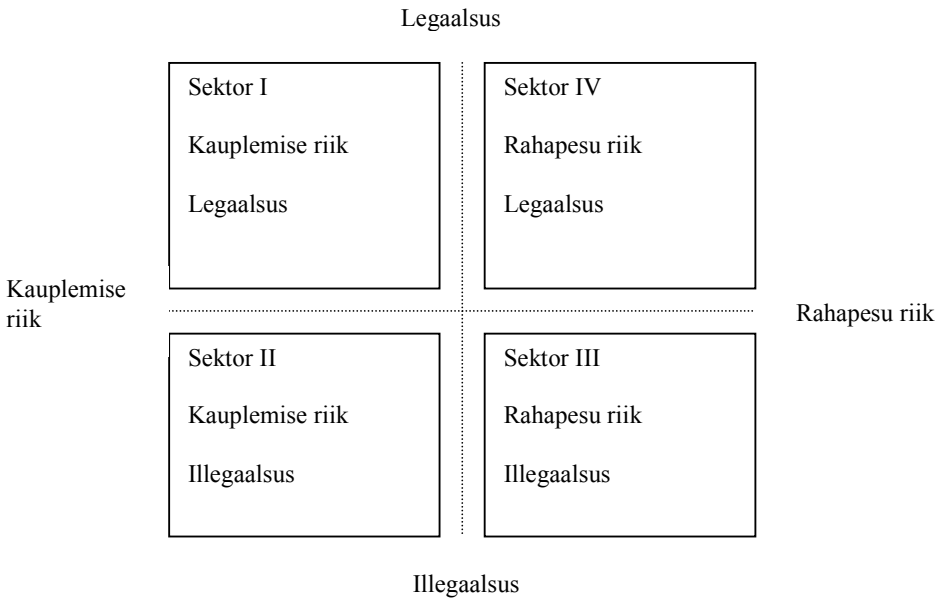

Joonis 1. Allikas: K. Bongard. Wirtshaftsfaktor (2001). S 85.

3.4.1.6. Ackermanni eesmärgimudel

See mudel, mis on loodud konkreetsete rahapesujuhtumite analüüsi tulemusena, on orienteeritud rahapesu eesmärkidele.[122] Rahapesu eesmärkideks peab Ackermann integratsiooni, illegaalsete varade investeerimist, maksupettusi ning kuritegevuse finantseerimist. Tuleb märkida, et integratsiooni all peab Ackermann silmas mitte integratsiooni staadiumit kolmestaadiumilises USA Tolliteenistuse mudelis, vaid paigutamise staadiumit. Integratsiooni sees eristab ta konverteerimist (ingl *conversion*), mille all mõtleb vahetamist turukonformse väärtusekandja vastu, ning varjamist (ingl *concealment*). Ackermann identifitseerib mitmeid rahapesu toetusfaktoreid: rahvusvahelisus, puudulik finantsjärelevalve, puudulik rahapesu vastase võitluse koordineerimine, pangasaladus, maksuvabad keskused ning juriidiliste isikute kattefunktsioon.[123] Erinevad rahapesu meetodid määratletakse eesmärgi, käsitlusvõimaluste ning soodusfaktorite kaudu.

3.4.1.7. Franklin Jurado faasimudel

Veel ühe äärmiselt huvitava mudelina väärib äramärkimist professionaalse rahapesija Franklin Jurado koostatud mudel, mis pärineb tema Kolumbia tellijale esitatud memorandumist. F. Jurado on Harvardi ülikooli haridusega ökonomist, kes pesi Cali kartelli liikme Jose Santacruz Londono rahasid. Jurado vahistati Luxemburgis 1990 aastal ning seejuures võeti

[122] Vt ka P Hoyer; J. Klos. *Op cit*. S. 11.
[123] K. Bongard. *Op cit*. S. 86.

ära ka arvutidisketid 16-s riigis paiknenud 115 pangakonto andmetega Luksemburgist Budapestini.[124] Mudelit selgitab alljärgnev joonis.

Kennedifikatsiooni staadium (1)			
Faas	**Haavatavus**	**Elimineeritud muutuja**	**Ületatav barjäär**
0	Maksimaalne	Puudub	Puudub
1	Kõrge	Varade allikas	Geograafiline
2	Rahuldav	Algupära	Õiguslik
3	Madal	Rahvus	Poliitiline
4	Minimaalne	Identifitseerimine	Psühholoogiline
Sanktifikatsiooni staadium (2)			

Joonis 2. Allikas: K. Bongard. Wirtshaftsfaktor (2001). S. 87.

Esimest staadiumit nimetab ta vihjena Joseph Kennedyle kennedifikatsiooni staadiumiks. (J. Kennedy olevat olnud tuntud oma oskuse poolest juhtida salakaubaveo tulusid seaduslikesse investeeringutesse). Mudel on jaotatud viide faasi, mille iga faas tähistab mõnd rahapesutoimingut, mille tulemusena vara siirdub madalama riskiga faasi. Faaside kriteeriumiteks on haavatavus, mille all peetakse silmas paljastamisriski kriminaalmenetluse käigus; elimineeritud muutuja, mille all peetakse silmas kahtlusi äratavaid faktoreid ning ületatav barjäär, mille all mõistetakse konkreetse faasi eesmärkide saavutamist. Faas 0 kirjeldab olukorda, kus varade läheduse tõttu nende allikale, kuriteole, on risk vahelejäämiseks ning varade konfiskeerimiseks kõige suurem. Peale viie faasi läbimist ei ole dokumentaalne jälg enam taastatav, jälitamise jaoks ei ole enam ei geograafilisi, õiguslikke, poliitilisi ega psühholoogilisi pidepunkte vara allika kindlakstegemiseks. Allikas, päritolu, rahvus ja omaniku isik ei ole enam tuvastatav. Kui rahalised vahendid on legaalses majanduses vabalt kasutatavad, jõutakse rahapesu teise staadiumisse, sanktifikatsiooni (ingl *sanctification stage*, *sanctified* – „püha, pühitsetud“) staadiumisse, mille käigus kanaliseeritakse varad legaalsetesse investeerimisprojektidesse.[125] Huvitav on märkida, et Jurado kinnipidamisega samaaegselt arestiti ka varasid 46 miljoni USD ulatuses, mis paiknesid 140-l pangakontol Euroopas ja Panamas. Lisaks viis see ka New Yorgis asuvas pangas oleva Panama ettevõtte Siracusa Trading Company kontol olnud 3,4 miljoni USD arestimiseni.[126]

3.5. Maksumus

[124] J. Blum *et al*. *Op cit*. P 63.
[125] K. Bongard. *Op cit*. S. 87-88.
[126] J. Blum *et al. Op cit*. P 64.

Rahapesu toimepanemine, sõltuvalt selle läbiviijast, on liigitatav kaheks. Esimene liik on eelkuriteo toimepanija ja temaga seotud isikute teostatav rahapesu, kus üritatakse omaenda tegevuse tulemusena hangitud kuritegelikku tulu kasutamiskõlblikuks muuta. Teine liik on rahapesu, mille panevad toime selleks rohkem või vähem spetsialiseerunud isikud. Sellisel juhul osutatakse rahapesuteenust ning eelsüüteoga on rahapesijatel vähe pistmist. Veelgi enam, nad ei pruugi üldse teada, millisest konkreetsest kuriteost raha pärineb. Mõistagi kaasnevad mõlema liigi puhul mitmesugused kulud. Sarnaselt muude eluvaldkondadega võib professionaalse rahapesija abi kasutamine minna kallimaks, kuid samas garanteerib see sageli kõrgema kvaliteedi. Seega võib professionaalse rahapesija kasutamine osutuda lõppkokkuvõttes odavamakski.

Raha pesemisega kaasnevate kulude struktuur on üsna lai ning sarnaneb oma koguulatuselt maksukoormusega paljudes riikides. Kulud algavad juba vara finantssüsteemi paigutamisega, mil tuleb tasuda variisikutele, aga ka pangaoperatsioonide eest. Äriühingute loomine erinevates riikides maksab reeglina üsna palju ning mõistetavatel põhjustel ei kasuta professionaalne rahapesija ühte äriühingut reeglina mitu korda. Küllalt palju maksavad ka pangaülekanded, eriti rahvusvahelised. Reeglina tuleb neid sooritada üsna palju, et ajada „jälge“ võimalikult segaseks. Palju kulub lennureiside ja hotelliarvete maksmisele. Tasuda tuleb kulleritele, kes sularaha ühest riigist teise toimetavad. Kinni tuleb maksta nende piletid ja muud kulud. Mõnikord võib variettevõtte loomisel osutuda vajalikuks korraldada ka ametliku kontori olemasolu. Kontorisse tuleb palgata näiteks sekretär ja paar töötajat. Lisaks tavalistele variettevõtetele on võimalik soetada ka varipankasid, nn maksuvabu pankasid, mis on aga tuntavalt kallim. Selline näiline äritegevus põhjustab omakorda kulusid, mis tulenevad vajadusest korraldada dokumentatsiooni, esitada aruandeid, hoida korras raamatupidamine. Omaette kuluartikli moodustab ka altkäemaks nii avaliku sektori kui ka näiteks pangandusringkonna ametnikele. Loomulikult ei tohi unustada ka professionaalse rahapesija enda tasu, mis on üsna kopsakas.

Täpseid protsentuaalseid mõõte rahapesu maksumuse kohta ei ole võimalik välja tuua, kuna kulud sõltuvad kasutatava skeemi keerukusest ja faaside arvust. Üldjoones võib välja tuua tõsiasja, et mida „kvaliteetsemalt“ pestud raha, seda kallim on ka rahapesu protsess.

Türgis näiteks maksis kümmekond aastat tagasi sularaha paigutamine finantssüsteemi ca 5% pestavast summast. Samas USA-s maksis sama teenus, mis sisaldas aga ka kulleri tasu, 10%. Kui samaks tegevuseks kasutati juba valmis variettevõtteid, langes hind alla 10%.[127]

Hinda kujundavaks faktoriks on loomulikult ka risk. Sarnaselt pangandusega vajavad riskid kaalumist ning selle tulemusena moodustub hind. Rahapesija esimene risk on mõistagi vahelejäämise risk. Võidakse kinni pidada nii rahapesija kui eelkuriteo toimepanija, pestav vara võidakse konfiskeerida. Probleemiks võib kujuneda mõne transiidimaa seadusandlus või selle ootamatu muutumine. Erinevad valuutad on erineva stabiilsusega, valuutakurss võib järsult muutuda. Samuti väärtpaberite hinnad. Alahinnata ei saa ka personaliriski. Mõni rahapesusüsteemis tegutsev isik võib osutuda „ebaausaks" ning raha enda taskusse suunata. Ka inimlik eksitus võib tulla kõne alla. Ning lõpetuseks, ka rahapesija võib sattuda kurjategijate ohvriks – pestav sularaha võidakse lihtsalt näiteks röövida. Professionaalne rahapesija peab kahtlematult kõiki neid asjaolusid vaagima ning arvestama võimalusega, et mõne kliendi raha pesemine ebaõnnestub. Sellisel juhul tuleb tekkinud kahjud katta teiste klientide käest saadava tasu arvel või mõnest muust allikast (võttes näiteks laenu mõnest nn ühiskassast).

Schaap märgib, et Ühendkuningriigi riikliku kriminaalluuretalituse (*British National Criminal Intelligence Service,* NCIS) andmetel ei ole haruldased ka 10-50%-ised kulud rahapesu eest. Kurjategijad on rahul isegi vaid 30-40% kättesaamisega oma teenitud tuludest. On suur viga arvata, et kurjategijad ei soovi sugugi makse maksta, pigem on nad esimesena järjekorras maksudeklaratsiooni täitmisel, et vähemalt osaliselt legitimeerida oma sissetulekut.[128]

Eelnevast võib teha järelduse, et rahapesu hinnaks võib kujuneda 20-30% (või isegi rohkem) pestava vara väärtusest sõltuvalt rahapesuoperatsioonide keerukusest ja kahtlemata ka pestava raha hulgast. Ühtset „maailmaturu hinda" on pea võimatu tuvastada, kuna see on liiga muutuv suurus.

[127] U. Suendorf. *Op cit.* S. 161.
[128] C. Schaap *Op cit*. p 33.

4. Rahapesukoosseis

4.1. Õigushüve

Õigushüvede süsteem tuleneb üldjoontes põhiseadusest ning teistest inimese põhiõigusi sätestavatest rahvusvahelistest aktidest.[129] Ajalooliselt pärineb õigushüve teooria valgustusfilosoofiast ja Anselm Feuerbachi kriminaalõigusteooriast, kes oli seisukohal, et olulisim teo kuriteona tunnustamiseks on selle teo üldinimlike väärtuste ja huvide vastasus.[130] Rahapesukoosseisu poolt kaitstava hüve määratlemist on otstarbekas alustada Viini 1988. aasta konventsioonist, kuna just see konventsioon seadis osalisriikidele nõude kriminaliseerida rahapesu (rahapesu terminit küll otsesõnu väljendamata). Konventsiooni preambulis väljendatakse lisaks muule muret ühiskonna majanduslikele, kultuurilistele ja poliitilistele alustele negatiivset mõju avaldavate narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ebaseadusliku tootmise, nõudluse, ringluse ulatuse ning selle suurenemise pärast; samuti tunnistatakse, et narkootiliste ainete ebaseaduslik ringlus ja sellega seotud organiseeritud kuritegevus on omavahel seotud ning et see õõnestab seaduslikku majandust ja ohustab riikide stabiilsust, julgeolekut ja suveräänsust; mõistetakse, et ebaseaduslikust ringlusest saadakse suurt tulu, mis võimaldab hargmaistel kuritegelikel ühendustel imbuda valitsusstruktuuridesse, seaduslikku kaubandusse, finantstegevusse ja kõikidesse ühiskonnakihtidesse ning laostada ja korrumpeerida neid. Olulisimana käesoleva uurimuse kontekstis võib esile tuua otsuse jätta narkootiliste ainete ebaseadusliku ringlusega seotud isikud ilma kuritegelikul teel saadud tulust ja kõrvaldada sellega nende peamine tegutsemismotiiv. Kokkuvõtvalt on Viini konventsiooni kohaselt rahapesu kriminaliseerimise eesmärk eeskätt majandussüsteemi kaitsmine, mis ongi peamiseks kaitstavaks õigushüveks ka laiemas mõttes kui seda sätestab konventsioon.

Süstemaatilisest aspektist on sama teed läinud Eesti seadusandja, paigutades rahapesukoosseisu karistusseadustiku majandusalaste süütegude peatüki alla (21. peatükk, 5. jagu). Järelikult on rahapesukoosseisuga kaitstav õigushüve eeskätt kehtiva majanduskorra normaalne, reeglipärane toimimine. „Majanduskuritegu kahjustab seega majanduselu kui

[129] J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Lk 49.
[130] *Ibid.*

sotsiaalset õigushüve ning see kahjustamine pannakse toime kaasaegseid majandustegevuse võtteid kasutades.“[131]

Lisaks majandussüütegudega üldiselt kaitstavatele hüvedele on rahapesualaste süütegude koosseisude kaitse-eesmärk tõkestada süütegudega saadud raha suunamine legaalsesse käibesse.[132] Nagu on analüüsitud ülal, on rahapesul, sh kriminaaltulu majandusse tagasijuhtimisel majandussüsteemi destabiliseeriv toime. Stabiilsuse vähenemine omakorda põhjustab majanduskliima üldist halvenemist, investeeringute vähenemist, üldise heaolu langust. Majanduskasv väheneb, mille tulemusena halveneb riigi elanike elatustase. Järelikult kaitstakse ka üldise heaolu kasvu.

Majandussüsteemi kaitse seadis väga selgelt esikohale ka Poola. Aastani 2000 oli rahapesukuriteo koosseis paigutatud majanduskäibe kaitse seadusesse (sks *Wirtschaftsverkehrsschutzgesetz,* ingl *Act on Protection of Economic Turnover*). Selle süstemaatiline tõlgendamine viib järeldusele, et majanduskäive oli uue kuriteokoosseisu peamine kaitstud õigushüve. Lisaks kinnitab sellist seisukohta subjektiivse külje element, mis nõudis kurjategijalt tegutsemist „musta” raha legaalsesse majandusse toimetamise eesmärgil.[133]

Veel on erialakirjanduses esile toodud arvamusi, et rahapesukoosseis kaitseb ühest küljest riiklikku õiguskorda ja kohtupidamist ning teisest küljest eelsüütegude kaudu viimaste poolt kaitstavaid hüvesid.

Üldjoones on karistusõiguse eesmärgiks süüteo toimepannud isiku karistamine ning vastava õigusmenetluse eesmärk lisaks karistamisele ka süüteo läbi omandatud vara äravõtmine. Pidades silmas rahvusvahelistes rahapesu vastastes instrumentides kokku lepitut, tuleb asuda seisukohale, et raha pesemisega üritatakse muu hulgas eemaldada vara eelkuriteost ning seeläbi vältida või takistada ka õigusemõistmist. Teisisõnu on rahapesu peamiseks eesmärgiks ühelt poolt vastutusest vabanemine ning teiselt poolt kriminaaltulu segamatu kasutamine. Nii viitab FATF oma 40-s soovituses, et riigid peaksid sätestama kriminaalvastutuse rahapesu eest Viini ja Palermo konventsioonide alusel. Palermo konventsiooni artikkel 6 punkt 1. a.i kohustab riike määratlema rahapesuna vara üleminekut või üleandmist, kui on teada, […] et vara üleandmise eesmärk on […] abistada kuriteo toimepannud isikut, et ta saaks hoiduda

[131] J. Sootak. Majanduskriminaalõigus (1998). Lk 58.
[132] J. Sootak ja P Pikamäe (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud vln (2002). § 394, komm 1.
[133] E. Weigend, W. Wrobel. Geldwäsche im polnischen Strafrecht. ZStW 108 (1996) Heft 2. S. 419.

oma tegude õiguslikest tagajärgedest. Sama põhimõtet väljendab ka kolmas rahapesu direktiiv.[134] Järelikult on rahapesu koosseisuga kaitstavaks õigushüveks ka õiguskord kui selline.

Kirjanduses esineb erinevaid seisukohti rahapesukoosseisude poolt kaitstavate õigushüvede osas. Nii on näiteks Ernst-Joachim Lampe seisukohal, et rahapesu koosseis on mõeldud esmajoones kuritegelikul teel saadud tulu legaalsesse majandus- ja finantskäibesse sattumise takistamiseks. Eeskätt kaitstakse rahvamajandust korruptsiooni eest finantsinstitutsioonides, mis tekib organiseeritud rahapesuprotsessi tulemusena. Kuritegeliku tulu äravõtmist peab Lampe teisejärgulist tähendust omavaks.[135]

Salditt seevastu eitab rahapesukoosseisu kaudu kaitstavaid iseseisvaid õigushüvesid ja selle läbi õiguskorra kaitset ning on seisukohal, et rahapesukoosseisu kaudu pakutakse preventiivset kaitset eelkuritegude poolt ohustatavatele õigushüvedele. Oma seisukohta põhjendab ta ringpõhjenduse ohuga. Seadusandja poolt eelkuritegude, eriti organiseeritud kuritegevuse, sihikule võtmine ei ole piisav politsei ja kriminaalõigusemõistmise ülesannete iseseisvaks õigushüveks tõstmiseks. Iga kuriteo jälitamist, mille seaduserikkuja põhjustab, ei saa tema arvates õigustada kaitstava õiguskorraga.[136]

Šveitsi õigusteadlane Arzt redutseerib rahapesu kaitsefunktsiooni õiguskaitseorganite ülesannetele. Kuna „musta" raha konfiskeerib riik, siis isik, kes „mustale" rahale näilise puhtuse omistab ning sellega äravõtmist takistab, on rahapesija.[137]

Carsten Leip on seisukohal, et rahapesukuritegu loob materiaalõigusliku lähtepunkti menetluslike abinõude (nt läbiotsimine) kasutamiseks, et tabada eelkuritegude toimepanijaid. Näiteks pankadest pärit teavet ei kasutata sugugi vaid rahapesujuhtumite uurimiseks, vaid ka eelkuritegude lahendamiseks. Et materiaalõiguslike ülesannete kõrval on kaitsmist väärt ka kuritegude jälitamine kui selline on kinnitanud ka Saksamaa Liitvabariigi

[134] Artikkel 1 (2)(a) […] vara muundamine või ülekandmine, kui on teada, et selline vara on saadud kuritegelikust tegevusest või selles osalemisest, eesmärgiga varjata või hoida saladuses vara ebaseaduslikku päritolu või abistada kuritegelikus tegevuses osalenud isikut, et ta saaks hoiduda oma tegude õiguslikest tagajärgedest[…]. Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ, 26. oktoober 2005, rahandussüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise vältimise kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 309 25. november 2005. p 0015-0036.
[135] C. Leip *Op cit.* S 45-46.
[136] C. Leip *Op cit.* S 46-47.
[137] C. Leip *Op cit.* S 49.

konstitutsioonikohus (*Bundesverfassungsgericht)*.[138] Rahapesukoosseisu abil kaitstakse mitte niivõrd konkreetset eelkuriteo kaudu haavatavat õigushüve, vaid kõiki eelkuritegude kataloogi kaudu kaitstud õigushüvesid. Seeläbi muudetakse eelkuriteo väheatraktiivseks, kuna nendest saadavat tulu ei saa kasutada. Kaitstavad on üldised huvid.[139]

Wolfgang Joecks märgib, et rahapesukoosseis kaitseb riigi õigussüsteemi kuritegude tagajärgede kõrvaldamisel. Lõige 2 [StGB § 261] kaitseb sellele lisaks kannatanu huve. Ka toonitab osa autoritest kaitstava õigushüvena ka indiviidiülest usaldust seaduspärase rahandus- ja majandussüsteemi korralikkuse ja puhtuse vastu.[140]

Rahapesu objektiks on kuriteo tulemusena või kuriteos osalemise eest saadud vara. Kuriteo ning selle tulemusena saadud vara vahel eksisteerib seos. Selgitamist vajab, millal on vara saadud kuriteo tulemusena. Strasbourgi 1990. a konventsiooni artikkel 1 nimetab kriminaaltuluks kuritegelikul teel saadud majanduslikku hüve, mis võib olla nii materiaalne kui mittemateriaalne vara ja dokumendid, mis tõendavad õigust varale või varalist huvi kriminaaltuluks. Kriminaaltulu sünonüümidena on tavakeeles kasutusel mitmeid väljendeid – must raha, kuritegelik raha, kriminaalne raha, räpane raha jne. Kõneledes rahapesust tuleb "raha" all mõista vara selle laiemas tähenduses. Kuritegu sellise kriminaaltulu saamiseks, mis võib muutuda konventsiooni artiklis 6 määratletud kuriteo (ehk rahapesu) objektiks, nimetatakse eelkuriteoks.[141]

4.2. Objektiivne külg

Eestis kriminaliseerib rahapesu karistusseadustiku § 394. Säte on blanketne ning selle sisustamiseks on vaja tugineda rahapesu ja terrorismi tõkestamise seaduse definitsioonile. Rahapesu objektiivne külg seisneb kuriteo tulemusena või sellisest teost osavõtmise eest saadud vara omandamises, valdamises, kasutamises, muundamises, üleandmises või varaga tehingute või toimingute sooritamises, mille eesmärk või tagajärg on selle vara tegeliku omaniku, varaga seotud õiguste, vara asukoha või ebaseadusliku päritolu varjamine. Karistusseadustik ei sätesta piiranguid ega täpsustusi, mõistmaks täpsemalt, mida rahapesukuriteona käsitleda. Et rahapesusüütegu on defineeritud tagajärje või eesmärgi kaudu,

[138] C. Leip *Op cit.* S 52.
[139] C. Leip *Op cit.* S 55.
[140] W. Joecks. Majanduskriminaalõigus (2001). Lk 44.
[141] Teistes keeltes nt: *predicate offence* (inglise); *die Vortat* (saksa), *esirikos* (soome).

siis järelikult on kõnealuse koosseisu puhul tegemist tagajärjedeliktiga. See omakorda tähendab, et tagajärg ja/või eesmärk tuleb süüdlasele omistada ning vastavalt ka tõendada. Nõutavaid tingimusi praktikas menetluse käigus tuvastada ei ole väga kerge. Õnnestunud rahapesu korral on tagajärje omistamine süüdlasele väga keerukas, või isegi võimatu.

Nagu märgitud, on karistusõiguse mõttes tegemist blanketse dispositsiooniga. Süüteo moodustab mõne teise õigusharu normatiivakti rikkumine. Käesoleval juhul on seadusandja dispositsiooni osas piirdunudki ainult kaudse viitega. See tõstatab küsimuse kasutatud lähenemise vastavusest õigusriigi põhimõtetele. Professor Merusk kirjutab, et kaudsete viidete vastavus õigusriigi põhimõtetele ja põhiseadusele on vägagi problemaatiline. Selliste viidete puhul on normi adressaatidel raske aru saada terviklikust õiguslikust regulatsioonist, kuna viidatud normi tuleb otsida paljude õigusaktide seast. Siin kannatab paratamatult õigusliku regulatsiooni selgus ja arusaadavus.[142] Viitenormide kasutamine on küll mõistlik nt õiguse ökonoomsuse põhimõttest lähtuvalt, kuid seejuures peab silmas pidama ka õigusakti tekstist arusaamise tagamise nõuet.[143] Vältimaks probleeme rahapesukuriteo vastavusega õigusriigi põhimõtetele või põhiseadusele oleks õigusriiklikult kahtlemata otstarbekas süüteokoosseisu kirjeldus viia siiski karistusseadustikku sarnaselt mitmete välisriikidega – näiteks Soome[144], Venemaa[145] või Saksamaaga[146].

Rahapesu objektiivse külje sisustamiseks on vaja saada ülevaade eelkuritegudest, seejärel rahapesu objektiks olevast varast ning kolmandaks rahapesu *modus operandi*'st.

4.2.1. Eelkuritegu

4.2.1.1. Mõiste

Kuriteo mõiste Eesti õigussüsteemis tuleneb karistusseadustikust. KarS § 3 lg 1 sätestab, et süütegu on karistusseadustikus või muus seaduses sätestatud karistatav tegu. Sama paragrahvi lõige 3 sätestab, et kuritegu on karistusseadustikus sätestatud süütegu, mille eest on füüsilisele isikule põhikaristusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus ja juriidilisele isikule rahaline karistus või sundlõpetamine. Kõnealune tegu saabki olla rahapesu eelkuriteoks.

[142] K. Merusk jt. Õigusriigi printsiip (1999). Lk 79.
[143] K. Merusk jt. *Op cit*. Lk 77.
[144] RL 32:6. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001. 05.02.07.
[145] Н. Голованов и др. Теневая экономика (2003) Стр 184-185.
[146] StGB § 261.

Et 15. märtsini 2007. a kehtinud RpTRTS § 2 redaktsiooni kohaselt oli rahapesuna käsitletav ka kuriteos osalemise eest saadud varaga operatsioonide sooritamine, mille eesmärgiks on vara päritolu ja tegeliku omaniku varjamine, siis tuli lahti mõtestada ka kuriteos osalemine. Seadusandja oli Eesti õigussüsteemi toonud uue mõiste, kuid ei seadusest ega ka seaduseelnõu seletuskirjast ei nähtunud, mida täpselt kuriteos osalemise all silmas peeti.[147] Kuigi RpTRTS on iseseisev seadus, tuleb selle abil sisustada karistusõiguslik rahapesu mõiste. Karistusõiguse vaatevinklist saab kuriteos osalemine aset leida vaid täideviijana või osavõtjana. Vastavalt KarS § 21 lõikele 1 on täideviija isik, kes paneb süüteo toime ise või teist isikut ära kasutades. Võimalik on ka kaastäideviimise vorm – kui vähemalt kaks isikut panevad süüteo toime ühiselt ja kooskõlastatult (KarS § 21 lg 2). Kuriteost osavõtu sätestab KarS § 22. Vastavalt lõikele 1 on osavõtu vormid kihutamine ja kaasaaitamine. Kihutaja on isik, kes tahtlikult kallutab teise isiku tahtlikule õigusvastasele teole ning kaasaaitaja on isik, kes tahtlikult osutab teise isiku tahtlikule õigusvastasele teole füüsilist, ainelist või vaimset kaasabi (KarS § 22 lg-d 2 ja 3). Õiguslikult korrektne olnuks kõneleda siiski kuriteost osavõtust. Just neist kaalutlustest lähtuvalt võttis Riigikogu 2007. aasta jaanuaris vastu seadusemuudatuse, mis asendas rahapesu definitsioonis sõna „osalemise" sõnaga „osavõtu". Isikute ring piiratakse selgelt osavõtjatega. Eelnevast tuleneb aga, et kuriteost osavõtmise eest saadud vara all tuleb mõista vara, mille täideviija, kaastäideviija, kihutaja või kaasaitaja saab kuriteost osavõtu eest. Teisisõnu on tegemist "tasuga" kuriteo toimepanemisest osavõtu eest. Ei ole nõuet, et kõnealune "tasu" peaks tingimata tulenema samast kuriteost, milles osalemise eest "tasu" saadakse. Vastupidise seisukoha võtmisel kaotab kehtiv sõnastus mõtte, kuna kuriteo tulemusena saadud vara hõlmaks ka kuriteos osalemise eest saadud vara.

Eelkuritegu on rahapesu vältimatu eeldus. Tegemist ei ole rahapesu enese koosseisutunnusega vaid eelkuritegu moodustab rahapesuga süütegude kogumi.[148] Eesti seadusandja ei ole piiranud eelkuritegude ringi – eelkuriteokõlbulikud on kõik teod, mis vastavad kuriteo määratlusele. Sarnaselt ei ole eelkuritegude ringi piiranud ka Soome[149] ja Venemaa[150] aga ka paljud muud Euroopa riigid. Kolmandas rahapesudirektiivis (2005/60/EÜ) märgitakse, et ehkki algselt piirduti rahapesu mõiste määratlemisel vaid uimastikuritegudega, saab viimastel aastatel täheldada suundumust rahapesu tunduvalt laiemaks määratlemiseks, mis põhineb eelkuritegude suuremal ulatusel. Eelkuritegude suurem hulk hõlbustab kahtlastest tehingutest

[147] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu nr 103SE. Kättesaadav arvutivõrgus: http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=032120014&login=proov&password=&system=ems&server=ragne1 . 03.02.2005. a.
[148] KarS komm vln. § 394, komm 3.
[149] RL 32:6
[150] Уголовный кодекс Российской Федерации § 174.

teatamist ja rahvusvahelist koostööd selles valdkonnas.[151] Et algselt olid rahapesu eelkuritegudena määratletud vaid uimastikuriteod, siis võeti kasutusele ka eelkuritegude kataloogid. Viimane on kasutusel näiteks Saksamaal, kus karistusõigus tunnustab eelkuritegudena kõiki esimese astme kuritegusid ning mõningaid teise astme kuritegusid, mis sisalduvad StGB-s või teistes seadustes.[152] Praktikud ei pea suletud kataloogi ideed kõige paremaks ning on seda koguni nimetanud valeks teeks rahapesu vastu võitlemisel.[153] Aegamööda on kõnealuseid katalooge laiendatud ning paljudes riikides on siirdutud kõikide kuritegude tunnustamisele eelkuritegudena.[154] Viini 1988. aasta konventsiooni artikkel 3 piirab eelkuritegude ringi narkokuritegevusega. Strasbourgi 1990. aasta konventsioon jätab eelkuritegude ringi lahtiseks, kuid artikli 6 lõike 4 kohaselt on osalisriigil õigus Euroopa Nõukogule adresseeritud deklaratsiooniga teatada, et rahapesu kriminaliseeritakse üksnes deklaratsioonis täpsustatud eelkuritegude või kuriteoliikide suhtes. Rahvusvahelisel areenil on sisse toodud ka raske kuriteo mõiste. Palermo 2000. aasta konventsioon sätestab, et osalisriik püüab rahapesukuritegudena määratleda võimalikult paljud ohtlikud kuriteod (art 6 lg 2 p a). Ohtlike kuritegude hulka arvatakse rasked kuriteod (vastavalt art 2 p b – kuritegu, mille eest on karistuseks ette nähtud vähemalt neli aastat vangistust või muu raske karistus), organiseeritud kuritegelikku ühendusse kuulumine, korruptsioon ja õigusemõistmise takistamine (art 6 lg 2 p b).

Karistusseadustiku kohaselt on üldjuhul kuriteona karistatav üksnes tahtlik tegu (KarS § 15 lg 1). Juhul, kui aga karistusseadustik seda otsesõnu ette näeb, on võimalik vastutus ka ettevaatamatu teo eest ning sellisel juhul on samuti tegemist kuriteoga. Järelikult võib ka rahapesu eelkuritegu olla toime pandud nii tahtlikult kui ettevaatamatuse tõttu. Kuigi esmapilgul tekib raskusi leidmaks ettevaatamatuse tõttu toime pandud kuritegu, mille tulemusena tekiks ühtlasi ka kriminaaltulu, ei tasu seda teoreetilist võimalust kõrvale heita. Et rahapesu ise eeldab subjektiivsest küljest tahtlust, on kõnealune küsimus potentsiaalne diskussioonide allikas. Soome õigusteadlane A. Huhtamäki on seisukohal, et tahtluse eeldus on põhjus, miks iga kriminaliseeritud tegu ei saa olla eelkuriteoks. Ta toob oma arvamuse kaitseks nii rahapesudirektiivi nõuded kui ka vastuolu põhimõtetega *in dubio pro reo* ja *favor defensionis*.[155] Kui lugeda rahapesukoosseisu olemasolu üheks põhieesmärgiks kurjategija või

[151] Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ, p 7.
[152] MünchKommStGB/*Neuheuser* § 261 Rn 33 Ff.
[153] M. Gradowski, J. Ziegler. Geldwäsche (1997). S. 20.
[154] Täpsemalt võib rahapesuvastase seadusandluse arengu kohta erinevates riikide andmeid saada nt The Select Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures – MONEYVAL veebiaadressilt: http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Combating_economic_crime/5_Money_laundering/Default_moneyval.asp .
[155] T. Neira, J. Perämaa, P. Vasara. Rahanpesurikokset (2003). S. 11.

teiste isikute kuriteost kasusaamise vältimine, siis on kriminaalpoliitiliselt raske põhjendada, miks ei võiks rahapesu eelkuriteoks sobida ka ettevaatamatuse tõttu toime pandud kuritegu.

Eesti õigusest kõneledes tuleb tõdeda, et kuigi teoreetiliselt on eelkuriteona kõlbulikud kõik teod, mida seadus tunnustab kuriteona, on praktiliselt eelkuritegude ring siiski piiratud selliste kuritegudega, mille tulemusena võib tekkida kriminaaltulu.

Eelkuriteo toimepanemise puhul võib eristada mitmeid staadiume:

a) kuritegeliku otsuse vastuvõtmise staadium
b) kuriteo ettevalmistamise staadium
c) katsestaadium
d) toimepanemise staadium ja ka isegi
e) lõpuleviimise staadium.[156]

Üldiselt ollakse arvamusel, et põhimõtteliselt saab kuritegu eelkuriteona käsitleda alates katsestaadiumist, kuna katse on kriminaalkorras karistatav. Enamusel juhtudel küll ei satu süüdlase kätte selles staadiumis veel varalisi väärtusi.[157] Ka Eesti karistusseadustik sätestab katse karistatavuse ning sellest tulenevalt võib eelkuriteona käsitleda ka kuriteokatset.[158] Süüteo ettevalmistamise kriminaliseerimisest on kehtiv karistusõigus loobunud nii õigusriiklikel kui kriminaalpoliitilistel kaalutlustel.[159] Selle tõttu on välistatud ettevalmistava tegevuse käsitlemine eelkuriteona.

Eelkuriteo tõendatuse küsimus on mitmete vaidluste objektiks. Nii on vestlustes avaldatud arvamust, et eelkuritegu peaks olema juba kohtumenetluse läbinud ning tema kohta peaks jõustunud kohtuotsus olema olemas. Selline lähenemine oleks ilmselt liialdus. Juhul, kui eelkuritegu ja rahapesu käsitletakse sama kohtu poolt, siis ei esine mingeid takistusi, mis ei laseks kohtul samaaegselt menetleda ka eelkuritegu. Konkreetsemat lahendust küsimusele aitab leida kuriteost osavõtu aktsessoorsuse instituut, mis tähendab, et osavõtja tegevus on täideviija tegevuse suhtes aktsessoorne. Ei saa olla kihutamist ega kaasaaitamist, kui ei ole täideviijat.[160] Probleemipüstitus on sarnane rahapesu eelkuriteo problemaatikaga – kas tegu võib olla katse või peab olema lõpule viidud, kas täideviija peab olema süüvõimeline, tuleb ta koos osavõtjaga süüdi mõiste jne. Praegu üldtunnustatud piiratud aktsessoorsuse teooria

[156] Х.-Х. Кернер, Е. Дах. Отмывание (1996). Стр. 44.
[157] *Ibid*.
[158] KarS § 25.
[159] KarS komm vln. § 25 komm 4.1.
[160] J. Sootak. Täideviimine (2004). Lk 19-20.

kohaselt peab põhitegu vastama teatud tingimustele.[161] Mõnda nendest tingimustest ei saa rahapesualaste küsimuste lahendamisele kohaldada, kuid mõne kohaldamine on õiguskorra ühtsuse põhimõttest lähtuvalt asjakohane. Nii võib võtta aluseks nõude, et täideviimine peab olema tuvastatud. Osavõtjat saab karistada täideviija tahtliku ja õigusvastase teo eest siis, kui too on tuvastatud, ilma et sealjuures oleks teda *reaalselt karistatud*. Nii on põhitegu olemas, kui nt täideviija sureb enne kohtuotsuse tegemist, ta vabastatakse karistusest § 80 või lõpetatakse kriminaalmenetlus KrMS §-de 201-205 alusel. Põhitegu tuleb aga nentida ka siis, kui täideviija isikut ei ole tuvastatud. Veel ei ole oluline, et nii põhitegu kui ka osavõtt oleksid karistatavad ühe ja sama riigi karistusseadustiku alusel.[162] Ei ole vajalik, et täideviija oleks süüdi mõistetud ja karistatud või üldse kindlaks tehtud. Viimasel juhul on siiski vajalik, et täideviimisteo olemasolu on vaieldamatu, st tuvastada tuleb täideviimistegu kui sündmus, mitte aga täideviija isik.[163] Ka Riigikohus märgib, et kui on tuvastatud kuriteo sündmus, siis on kuriteo toimepanemisest osavõtjat võimalik süüdi tunnistada ja karistada ka juhul kui kuriteo täideviijat ei ole suudetud tuvastada või on täideviija näiteks surnud juba enne kuriteo avastamist.[164] Samamoodi ei ole rahapesu puhul oluline, et eelkuriteo toimepanija oleks süüdi mõistetud ja karistatud või üldse kindlaks tehtud. Küll aga tuleb veenduda, et eelkuritegu on üldse toime pandud. Kõnealune lähenemine on oluline, vältimaks lünki rahapesijate karistamisel. Riigikohus ei ole senini eelkuriteo tõendamisega seonduvat käsitlenud. Seni Riigikohtuni jõudnud juhtumid on olnud sellised, kus rahapesus süüdistati eelkuriteo toimepanijaid, teisisõnu on tegemist olnud iseteenitud musta raha pesemise juhtumitega (ingl *self-laundering*). Karistusõigus tunneb aga ka teisi kuriteokoosseise, millede puhul eeldatakse eelkuriteo toimepanemist: – kuriteo toimepanemise tulemusena saadud vara omandamine, hoidmine ja turustamine (KarS § 202), kuriteo varjamine (KarS § 306), kuriteost mitteteatamine (KarS § 307). KarS kommenteeritud väljaanne märgib § 202 subjektiivse külje osas – süüteokoosseis eeldab vähemalt kaudset tahtlust koosseisu asjaolude suhtes ning seega piisab, kui omandaja, hoidja või turustaja peab võimalikuks vara kuritegelikku päritolu. Hiljuti tegi Riigikohus otsuse nr 3-1-1-65-06 seoses varastatud autode tagasiostmisega. Kohus asus seisukohale, et autosid varastanud isikute ning kannatanute vahendaja tegevus on turustamine[165] ja seda sõltumata asjaolust, et autode vargad ei olnud kriminaalmenetluse käigus kindlaks tehtud. Järelikult ei takista eelkuriteo toimepanija ning süüdimõistva kohtuotsuse puudumine süüdimõistmist kuriteoga saadud vara turustaja suhtes. Samasugune lähenemine on asjakohane ka rahapesu eelkuriteo suhtes.

[161] *Ibid*.
[162] J. Sootak. Täideviimine. Lk 21-22.
[163] KarS komm vln. § 22 komm 3.
[164] RK otsus nr 3-1-1-1-00, 11. jaanuar 2000. – RT III 2000, 4, 37.
[165] RK otsus nr 3-1-1-65-06, 9. oktoober 2006. – RT III 2006, 37, 310.

Varssavi 2005. aasta konventsioon toetab sellist lähenemist. Konventsiooni artikli 9 lõige 5 sätestab otsesõnu, et eelkuriteo toimepanija samaaegne või varasem süüdimõistmine ei pea olema rahapesus süüdimõistmise eelduseks.

On võimalik, et isiku käitumine on koosseisupärane ja õigusvastane, kuid ühel või teisel põhjusel puudub süü. Küll on aga koosseisupärase käitumise tulemusena tekkinud vara. Näiteks on vargus toime pandud alaealise poolt kellel puudub süüvõime. Varastatud esemed eksisteerivad siiski ning nende suhtes on võimalik sooritada rahapesu sarnaseid operatsioone. Seega tekkib küsimus – kas rahapesu karistusõiguslikus mõttes on sellisel juhul võimalik. Rahapesu legaaldefinitsioon kõneleb kuriteo tulemusena või sellises teos osalemise eest saadud varast. Järelikult tuleb vastuse leidmiseks pöörduda karistusõiguse üldosa poole. KarS § 3 lg 3 sätestab, et kuritegu on karistusseadustikus sätestatud süütegu, mille eest on füüsilisele isikule põhikaristusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus ja juriidilisele isikule rahaline karistus või sundlõpetamine. Sama paragrahvi lõige 1 sätestab, et süütegu on karistusseadustikus või muus seaduses sätestatud karistatav tegu. Karistatav on tegu aga tulenevalt KarS § 2 lg-st 2 vaid siis, kui see vastab süüteokoosseisule, on õigusvastane ja isik on selle toimepanemises süüdi. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne märgib, et alles siis, kui kõigil kolmel astmel on vastus jaatav, saab rääkida karistatavast teost – kuriteost või väärteost.[166] Selliselt rangelt grammatiliselt tõlgendades saab järeldada, et rahapesukuritegu kirjeldatud juhul ei ole võimalik. Kuid osavõtu piiratud aktsessoorsuse teooria poole tagasi pöördudes võib märgata, et täideviimine peab olema koosseisupärane, tahtlik ja õigusvastane ning olema jõudnud vähemalt katse staadiumi, kuid ei pea olema süüline.[167] Sarnaselt võiks rahapesu puhul tugineda seisukohale, et kui eelkuritegu on koosseisupärane ja õigusvastane, kuid mitte süüline, on rahapesukuritegu toime panna siiski võimalik. Lõpliku vastuse sellele küsimusele peab andma ilmselt kohtupraktika.

Praktikud Saksamaal on viidanud asjaolule, et sageli rahapesijad ise ei tea, millisest konkreetsest eelkuriteost pestav raha pärineb.[168] Küsimus ei ole siinkohal vaid praktikute kurtmises tõendamisraskuste üle, vaid ka asjaolus, et organiseeritud kuritegevus, kes on hästi kursis õigusmaailmas toimuvaga, on teadlikult rahapesu nõnda korraldanud, et professionaalsed rahapesijad võimalikult vähe teaksid. Mõistagi on sellisel juhul tegemist

[166] KarS komm vln: § 2 komm 3.
[167] KarS komm vln: § 22 komm 3. Sama: Sootak, J. Täideviimine. Lk 20 jj.
[168] M. Gradowski, J. Ziegler. *Op cit.* S. 26.

isikutega, kes ise eelkuritegu toime pannud ei ole. Laiemalt võttes on tegemist tööjaotusega ning selle praktiseerimisel kasutatavate konspiratsioonivõtetega.

Eelkuriteo aegumine ei too tingimata kaasa eelkuriteo tulemusena saadud vara rahapesukõlbulikkuse kadu. Aegumine on materiaalõiguses sätestatud, kuid õiguslikult menetlusõiguslike tagajärgedega õigusinstituut. Aegumine põhineb materiaalõiguslikul arusaamal karistusvajaduse äralangemisest karistusväärsuse säilumise taustal, kuid ei oma materiaalõiguslikke tagajärgi, vaid on üksnes menetlustakistus.[169] Seega ei ole takistusi, mis ei lubaks aegunud kuriteo tulemusena saadavat vara pidada rahapesukõlbulikuks. Ka Saksa õigusteadlased on seisukohal, et eelkuriteo aegumine ei katkesta sellest kuriteost tulenevat "saastatuse" ketti.[170]

4.2.1.2. Maksualased süüteod

Eraldi käsitlemist eelkuriteona väärivad maksualased süüteod. Rahapesu põhjusena omavad maksukuriteod märkimisväärset tähtsust ning moodustavad muude põhjustega omapärase kogumi kus mitmesuguseid põhjuseid eristada on sageli keerukas. Ei saa mööda minna asjaolust, et maksukuriteod on muutunud organiseeritud kuritegevusele märkimisväärseks tuluallikaks. Liiatigi on karistused maksualaste süütegude eest üldiselt leebemad kui uimastikuritegude eest.

Teatavasti on maksusüüteod liigitatavad kahte suurde rühma – maksusüüteod kitsamas mõttes (KarS §-d 386-390) ning salakaubaveoga seotud süüteod (KarS §-d 391-393).[171] Rahapesu aspektist tulevad arvesse mõlemad rühmad.

Nagu ülal märgitud, on rahapesu peamiseks eesmärgiks kriminaaltulu segamatu kasutamine ning ühtlasi ka enese või teiste isikute eemaldamine eelsüüteost. Selle saavutamiseks püritakse sageli kriminaaltulu näitamisele legaalse tuluna. See tekitab vajaduse maksta näiliselt legaalse tulu pealt makse. Järelikult võib maksude tasumisega seonduv olla ühest küljest rahapesuprotsessi osa. Teisest küljest tekib maksusüütegude toimepanemise käigus (nt maksude vähem tasumisel või riigilt ebaseaduslikult maksude tagasi saamisel) kriminaaltulu, mis omakorda vajab pesemist. Seejuures ei pruugi tulu, mille suhtes maksude väärarvutus

[169] KarS komm vln. § 81, komm 1.
[170] MünchKommStGB/*Neuhauser* § 261, Rn 59; Schönke/Schröder/*Stree* § 261, Rn 9.
[171] § 386, komm 4. KarS komm vln.

tehakse, olla ebaseaduslikult teenitud. Keerukust lisab asjaolu, et maksualased süüteod paiknevad piltlikult öeldes haldus- ja karistusõiguse piirimail. Lisaks on näiteks Eestis enamiku maksualaste kuritegude kriminaliseeriva tunnusena kasutusel varasem väärteokaristatus samalaadse rikkumise eest (või maksukahju alates 500 000 kroonist).

Professor van Duyne on avaldanud arvamust, et rahapesukuritegu võiks olla täielikult "konserveeritud" (ingl *canned*) eelsüüteoks kui selle toimepanemisel muutuvad tulud automaatselt "valgeks". Seda juhtub sageli mitmesuguste dokumentidega seotud pettuste toimepanemisel, kui valedokument on samal ajal nii instrument, mille abil rahaline kasu on saadud, kui ka akti ebaseaduslikkust varjav tööriist. Ta märgib, et see ilmneb peamiselt pettuste puhul, mis on suunatud avalike vahendite vastu. Näitena toob ta vale maksudeklaratsiooni esitamise käibemaksu tagasisaamiseks, mis võib kaasa tuua deklaratsiooni aktsepteerimise ja raha väljamaksmise. Dokumendi aktsepteerimisega on kriminaaltulu vahetult ka pestud.[172]

Kõnealune lähenemistee kätkeb eneses mitmeid probleeme. Näib, et ühe teoga pannakse toime kaks kuritegu. Ühelt poolt kerkib küsimus, kas tegemist võiks olla süütegude ideaalkogumiga, kuid teiselt poolt võime küsida, kas sellistel puhkudel on rahapesukuriteost hoidumine üldse võimalik? Allpool otsitakse neile küsimustele vastust Eesti karistusõigusest lähtuvalt.

Karistusseadustiku § 63 lg 1 sätestab, et kui isik on toime pannud ühe teo, mis vastab mitmele eri süüteokoosseisule, siis määratakse või mõistetakse talle üks karistus seadusesätte alusel, mis näeb ette raskeima karistuse. „Seaduse sõnastuses *süüteokoosseis* tähendab ühte süütegu, mille koosseis paikneb kas ühelõikelises paragrahvis (ka ühes lõikes, kui teine näeb ette juriidilise isiku vastutuse) või paragrahvis, kus üks süüteokoosseis sisaldab ühte tegu, mis on raskusastmelt kvantifitseeritud mitmesse lõikesse".[173] Seega on ideaalkogumi olemasoluks vajalik, et konkreetne tegu vastaks nii maksukuriteo kui rahapesu tunnustele.

Sama isiku poolt toime panduna moodustavad rahapesu ja tema eelkuritegu kuritegude kogumi, üldjuhul reaalkogumi (KarS § 63 lg 2), ning eelkuritegu ei ole rahapesukoosseisu osa.[174]

[172] P. van Duyne, K. von Lampe, J. L. Newell. *Op cit.* p 72.
[173] KarS komm. Vln. § 63, komm 1.1.
[174] Vt nt KarS komm. Vln. § 394, komm 3.

Tuginedes RpTRTS §-is 2 esitatud rahapesu legaaldefinitsioonile, mille kohaselt on rahapesu eelduseks kuriteo tulemusena või selles osalemise eest saadud vara, võib asuda seisukohale, et rahapesu saab alata siis, kui selline vara on saadud. Kõnealusel juhul saadakse vara dokumentide võltsimise teel. Maksude väärarvutus (KarS § 386), kui põhiline rahapesu aspektist huvipakkuv kuritegu, loetakse lõpule viiduks maksuarvutuse esitamisega, mis tõi kaasa maksu vähemlaekumise.[175] Kriminaaltuluna on sellisel juhul käsitletav vara selles ulatuses, mille võrra isikul on vara rohkem, võrreldes olukorraga, kus ta oleks tasunud maksud nõuetekohaselt. Kuivõrd maksukuritegude puhul võib kriminaaltulu tekkida nii maksukohustuse ebaõige vähendamise kui ka tagastusnõude ebaõige suurendamise, samuti ebaõige tasaarvestuse läbi, siis tulebki kuriteo läbi saaduks lugeda vara, mis isik saab või mis talle jääb ülalkirjeldatud tegevuste tõttu.

Kuigi seadus otseselt ei sätesta eelkuriteo ja rahapesu ajalisi suhteid, sh ajavahemikku eelkuriteo ning rahapesu vahel, on siiski loogiline järeldada, et eelkuritegu, millest on saadud kriminaaltulu, peab olema toime pandud või kriminaaltulu peab olema laekunud enne rahapesu toimumist – vastasel korral ei ole midagi pesta. Et kriminaaltulu laekumine ei pruugi olla ühekordne akt vaid kujutab endast pikemaajalist protsessi (näiteks pidevad tulud narkokaubandusest), siis ei pea kriminaaltulu laekumine rahapesu alustamise ajaks olema lõppenud.

Riigikohus on märkinud, et rahapesu koosseisu realiseerimiseks peab vara ebaseadusliku päritolu ja selle tegeliku omaniku varjamisel olema keskne osa kuritegelikul teel saadud varaga tehtavates õigustoimingutes. Rahapesust ei saa rääkida juhul kui vara ebaseadusliku päritolu ja tegeliku omaniku varjamine on varaga tehtavates toimingutes üksnes kõrvaleesmärk või –tagajärg. Nii ei ole rahapesuga tegemist üldjuhul olukorras, kus kuritegelikul teel saadud vara suunatakse lihtsalt otse vahetusse lõpptarbimisse (nt ostetakse tarbeesemeid).[176] Kõnealusel juhul on saadud vara n-ö pestuks osutumine tegevuse kõrvaleesmärk, põhieesmärgiks on siiski vara kätte saada.

Neid asjaolusid silmas pidades võib asuda seisukohale, et ülalkirjeldatud näite puhul ei saa samaaegselt olla täidetud nii eelkuriteo kui ka rahapesu koosseisud ning seega puudub ka ideaalkogum. Ühtlasi järeldub sellest, et rahapesukuriteo toimepanemise vältimine kõnealuses kontekstis on võimalik.

[175] KarS komm vln. § 386, komm 11.1.
[176] RK otsus nr 3-1-1-34-05, 27. juuni 2005. – RT III, 2005, 24, 252. Änr 25.

Teine problemaatiline eelsüüteoliik on salakaubavedu. Karistusseadustikus asub salakaubavedu maksualaste süütegude jaos. Põhimõtteliselt võib salakaubaveo jagada kaheks liigiks: a) salakaubavedu, kus iseenesest legaalset kaupa veetakse salaja üle piiri, et saada tulu maksudest kõrvalehiilimise või nende vähem maksmise teel ning b) salakaubavedu, kus salaja veetakse riiki või sealt välja keelatud või eriluba nõudvat kaupa. Selline jaotus on näha ka karistusseadustikus, kus salakaubaveo ning keelatud või eriluba nõudva kauba sisse- ja väljaveo koosseisud paiknevad eraldi paragrahvides.

Kauba üle piiri toimetamine tähendab selle tegelikku saatmist või toomist üle piiri. Tollipiir on ületatud ja süütegu lõpule viidud juba siis, kui on läbitud kontrollpunkt.[177] Nüüd kerkibki küsimus, et kas salakaubana üle tollipiiri toimetatud kaup on seeläbi muutunud kuriteo tulemusena saadud varaks? Seejuures võib kaup ise olla soetatud täiesti legaalselt, ebaseaduslikkus ilmneb vaid üle tollipiiri toimetamisel. Küsimus tekkib sellest aspektist, et kas salakaup võib automaatselt olla rahapesu objektiks või tuleks ta enne realiseerida ja pidada rahapesu objektiks selle eest saadud raha (või muud väärtust).

Maksukuritegude puhul kas makstakse vähem maksusid, kui asjaoludele vastavalt oleks pidanud maksma, või saadakse maksuhaldurilt tagasi rohkem enammakstud maksusid, kui asjaoludele vastavalt oleks pidanud saama.[178] Vähemmakstu või rohkem tagasisaadu ulatuses tuleb vara pidada kriminaaltuluks. Käsitledes salakaubavedu kui maksukuritegu, tuleb aluseks võtta sama seisukoht. Vastavalt maksukorralduse seaduse § 105 lg-le 1 tasutakse maksusumma ja maksu kõrvalkohustustest tulenevad summad selleks määratud pangakontole. Vastavalt sama paragrahvi lõikele 2 tasutakse teatud juhtudel maks maksuhaldurile sularahas või maksumärkide ostmise teel. Maksevahendiks on raha – sularaha või arveldusraha. Järelikult on ka vähemmakstavad või rohkem tagasisaadavad summad raha vormis. Siit järeldub, et salakaubaveo kui maksukuriteo puhul ei saa salakaup ise olla rahapesu objektiks.

Keelatud ja eriluba nõudva kauba ebaseaduslik sisse- ja väljavedu (KarS § 392) on salakaubaveo (KarS § 391) suhtes erinorm. Sisse- ja väljaveoks keelatud kaubaks võib olla näiteks võltsitud ja piraatkaup.[179] Paragrahv sisaldab ka ammendava loetelu kaupadest, mille toimetamine üle tollipiiri nõuab vastavat kohustuslikku dokumenti või riikliku registri kannet: radioaktiivne aine, lõhkematerjal, narkootiline või psühhotroopne aine või nende lähteaine,

[177] KarS komm. vln. § 391, komm 5.2.
[178] Erijuhuks võib pidada tasaarveldust.
[179] KarS komm. vln. § 392, komm 3.

mittenarkootiline ravim, ohtlik kemikaal või jääde, strateegiline kaup, tulirelv või laskemoon. Kõiki neid kaupu iseloomustab üldjuhul nende edasimüümise eesmärk. Nad soetatakse ühes riigis ja üritatakse toimetada teise riiki, et need seal soodsama hinnaga edasi müüa. Teatud kaupade osas võib kahtlematult esineda ka eratarbimist – narkootikumide salakaubavedu isiklikuks tarbeks või näiteks radioaktiivsete ainete ja lõhkeainete salakaubavedu terroristlikel eesmärkidel.[180] Kuivõrd sellise eratarbimise puhul rahapesuoperatsioone reeglina ei teostata, siis jäävad need juhud vaatluse alt välja. Sisse- ja väljaveoks keelatud kauba salakaubaveo osas võib ka seda märkida, et selle omandamisviis võib olla täiesti legaalne. Samasugune olukord tekib ka mitmesuguste teiste „kaupadega" – nn *producta sceleris* ehk kuriteo käigus loodud või tekkinud vara (näiteks valeraha, narkootikumid), mis on juba ebaseaduslikud, kuid millega ei ole sooritatud toiminguid. Dr Leip märgib, et kui rahapesu fenomenoloogilise olemuse hulka kuulub kuritegelike varade legaalsesse majandusse tagasijuhtimine, siis selle eelduseks peab olema nende legaalsest majandusest väljumine.[181] Kõnealune vara – narkootikumid, valeraha jms, ei ole majanduskäibes veel olnud ning selle tõttu ei sobi see ka rahapesu objektiks. Keelatud või eriluba nõudev kaup aga muutub salakaubaveo mõttes kuriteo tulemusena saaduks salakaubaveo katse staadiumist alates. Keelatud või eriluba nõudva kauba salakaubaveo vahetuks objektis olev aine või ese kuulub konfiskeerimisele vastavalt KarS § 392 lõikele 4. Kehtiv karistusõigus sätestab süüteo vahetuks objektiks oleva aine ja eseme sobivuse KarS § 202 objektiks.[182] Järelikult sobib keelatud või eriluba nõudva kauba salakaubaveo objekt ka rahapesu objektiks. Sellel järeldusel on ka majanduslik põhjendus. Nimelt on keelatud või eriluba nõudval kaubal kahtlemata olemas majanduslik väärtus, seda on võimalik vahetada teiste väärtusekandjate vastu.

Peamisteks argumentideks maksualaste süütegude eelsüütegudena mittetunnustamisele on esiteks asjaolu, et eeskätt äritegevuse tulemusena tekkiv vara on saadud ausalt, mitte kuriteo tulemusena ja teiseks, kui seadusliku tegevuse tulemusena saadud tulult jäetakse maksud tasumata, on tulu ise jällegi saadud seaduslikult.[183]

Maksukuritegude eelkuritegudena tunnustamise poolt räägivad järgmised asjaolud. Seadus ei piira eelsüütegude ringi, järelikult sobivad eelsüüteoks kõik süüteod, mille toimepanemise tulemusena võib tekkida kriminaaltulu. Õiguspoliitiliselt on keerukas põhjendada maksusüütegude väljajätmist eelsüütegude ringist, kuivõrd nende kaudu teenitakse

[180] Iseasi on, kas terrorismi eesmärki saab pidada eratarbimiseks.
[181] C. Leip. *Op cit.* S. 95.
[182] KarS komm. vln. § 83, komm 2.3 jj.
[183] Vt nt T. Neira, J. Perämaa, P. Vasara. *Op cit.* S. 12.

märkimisväärne osa kriminaaltulust. Lisaks on juba ammu tõdetud, et maksusüüteod, eeskätt käibemaksu- ja aktsiisipettused, on organiseeritud kuritegevuse suureks tuluallikaks.[184] Ka Riigikohus märgib, et erinevalt mitmetest teistest riikidest ei ole Eesti seadusandja piiranud selliste kuritegude ringi, mille tulemusena saadud vara võib olla rahapesu objektiks.[185]

Kuivõrd maksusüütegude puhul võib vara või tulu olla teenitud seaduslikult ning ebaseaduslikuks muutub vaid see osa, mille peaks maksudena tasuma, siis käesoleva töö autori arvates saab kriminaaltuluna seda liiki süütegude puhul vaadeldagi vaid tasumata või ebaseaduslikult tagasisaadud maksudena saadud summasid. Seda seisukohta jagab ka Soome kohtupraktika. Helsingi õuekohus (*Hovioikeus*) on 21.12.2000. a. otsuses nr R99/373 märkinud, et kala importimisel maksti liiga vähe tollimakse ning sellega pandi toime maksupettus. Ettevõtte pangakontole tekkis äritegevusest seeläbi rohkem varasid. Selles ulatuses tuleb vara käsitleda kuriteo läbi hangituna.[186]

4.2.1.3. Eelkuritegu välismaal

Rahapesu vastase võitluse oluline element on võimalus karistada rahapesu eest ka siis, kui eelkuritegu on toime pandud mõnes teises riigis, ehk väljaspool rahapesu toimumise maa jurisdiktsiooni. Selle põhjuseks on rahapesule iseloomulik rahvusvahelisus. Minimeerimaks võimalust, et ühes riigis nauditakse segamatult rikkust, mis on hangitud kuriteo läbi mõnes teises riigis, on vastavad sätted vajalikud. Lahendamist vajab ka küsimus, kas Eesti õigus kõnealust võimalust toetab.

Kolmanda rahapesudirektiivi preambuli punkt 36 märgib, et rahapesu ja terrorismi rahastamine on rahvusvahelised probleemid ja püüe nendega võidelda peaks olema globaalne.[187] See tähendab, et kõik riigid kes võtavad ette rahapesuvastaseid samme, peaksid vähemalt teatud miinimumi ulatuses oma sammud kooskõlastama. See puudutab ka välismaal toime pandud tegude eelkuritegudena tunnustamist.

---

[184] Nt sigarettide salakaubanduse osas vt K. Lampe artiklit The trafficking in untaxed cigarettes in Germany: A case study of the social embeddedness of illegal markets. Kogumikus: P. van Duyne, K von Lampe, N. Passas. Upperworld (2002). P 141-163.
[185] RK otsus nr 3-1-1-34-05, 27. juuni 2005. – RT III 2005, 24, 252.
[186] Helsinkin Hovioikeuden päätös nro R99/373, 21.12.2000. Viidatud kogumiku kaudu: Neira T. ; Perämaa J. ; Vasara P. Rahanpesurikokset (2003).
[187] Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ, 26. oktoober 2005, rahandussüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise vältimise kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 309 25.11.2005. p 0015-0036.

Strasbourgi 1990. aasta konventsiooni art 6 p 2a märgib, et eelkuritegu ei pea kuuluma rahapesu toimumise koha riigi jurisdiktsiooni alla. Et keerukamad rahapesuoperatsioonid on reeglina rahvusvahelise iseloomuga, siis võib tekkida olukord, kus eelsüütegu pannakse toime ühe riigi ning rahapesu ise teise riigi jurisdiktsiooni all. Kantuna eesmärgist vältida taolisel juhul vastutusest vabanemist, lisati kõnealune säte konventsiooni.[188]

Siinkohal tuleb anda selgitus ühele segadust tekitanud asjaolule Eesti õiguses. Praktikas on konventsiooni kõnealune säte (art 6 p 2a) tekitanud vääritimõistmisi, kuna seda on tõlgendatud kui võimalust eelkuriteona käsitleda ka teisi õiguserikkumisi, mitte ainult kuritegusid. Selline lähenemine on siiski väär. Probleemi tekkekohaks tuleb ilmselt pidada konventsiooni eesti keelde tõlkimise käigus moondunud mõtet. Ingliskeelne konventsiooni art 6 p 2a tekst on järgmine: *it shall not matter whether the predicate offence was subject to the criminal jurisdiction of the Party*[189] ning tõlgituna tähendab ta järgmist: *ei ole oluline, et eelkuritegu kuuluks lepinguosalise kriminaaljurisdiktsiooni alla*.[190] Eestikeelses mitteametlikus tõlkes, mis on avaldatud nii paberväljaandes kui elektrooniliselt Riigi Teatajas nr II 2000, 7, 41 kõlab kõnealune punkt aga järgmiselt: „ei pea eelkuritegu käsitama kriminaalkuriteona". Ingliskeelse ja eestikeelse avaldatud tõlke mõtte erinevus on märgatav ning arusaadavaks muutub, miks on kõnealune säte segadust tekitanud.

Kolmanda rahapesudirektiivi 2005/60/EÜ artikkel 1 lõige 3 paneb liikmesriigile, seega ka Eestile, kohustuse lugeda rahapesuks ka juhud, kus tegevus, mille tulemusena saadi rahapesus kasutatav vara, toimus mõne teise liikmesriigi või kolmanda riigi territooriumil. Sama põhimõtet väljendas ka varasem rahapesudirektiiv 91/308/EMÜ.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus ei reguleeri seda sõna sõnalt. Tekkib küsimus, kas Eestis on võimalik võtta isik vastutusele rahapesu eest, kui eelkuritegu on toime pandud mõnes teises riigis. Euroopa komisjoni PC-R-EV valikkomitee esimesel Eesti hindamisel (jaanuar 2000) märkis komitee: kuigi see ei ole otsesõnu seaduses kirjas, peavad Eesti ametiasutused võimalikuks võtta vastutusele rahapesu eest, kui eelkuritegu on toime pandud välismaal. Komitee liikmed võtsid seisukoha, et rahapesu definitsioon on liiga piiratud ning vajaks laiendamist nii siseriikliku kohtupidamise kui rahvusvahelise koostöö eesmärkidel. Komitee soovitas ka täiendada seadust nii, et see selgelt piiritleks

[188] Vt nt. W. Gilmore *Op cit.* P 127-128.
[189] Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/141.htm . 08.02.05. a.
[190] Seda kinnitab ka Strasbourgi 1990.a konventsiooni selgituskiri. Vt Explanatory report. Arvutivõrgus. Kättesaadav http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/141.htm . 08.02.05. a.

rahvusvahelisest konventsioonidest tulenevad kuriteo tunnused.[191] Mõned aastad hiljem toimunud teisel hindamisel tõdeti hindamisaruande kokkuvõttes et olukord selles osas ei olnud muutunud (kokkuvõtte punktid 8 ja 9).[192]

Et siseriiklik seadus kõnealuses küsimuses mingeid pidepunkte ei anna, vajab selgitamist kas tuleb kõne alla rahapesudirektiivide või Strasbourgi 1990. a. konventsiooni otsekohaldatavus. Esmalt vaadeldakse Strasbourgi 1990.a konventsiooni siseriikliku otsekohaldatavuse võimalikkust. Siseriiklikult võib eraisikute omavahelistele või nende suhetele riigiga olla siduv otsekohaldatav rahvusvahelise õiguse norm, mis kehtib siseõiguse osana, omab seal vajalikku normihierarhilist staatust, on terviklik ja selge.[193] Prof K. Merusk ja prof R. Narits on seisukohal, et "põhiseaduse § 3 toimel on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid adopteeritud Eesti õigussüsteemi, s.t nad on Eesti õigussüsteemi lahutamatuks osaks ning ei nõua täiendavat transformatsiooni".[194] Kui rahvusvahelise õiguse norm on kandunud siseõigusesse, siis üldjuhul eeldatakse selle otsekohaldatavust.[195] Siseriiklike subjektide kohtlemiseks riigile õigusi andvaid rahvusvahelisi lepinguid aga enamasti otsekohaldatavateks pidada ei saa. Selleks peab riik kehtestama konkreetsed, eraisikuid kohustavad normid.[196] "Üksmeelel ollakse, et üldjuhul ei saa rahvusvahelise lepinguga seada siseriiklikele subjektidele kriminaalvastutust ega panna rahalisi kohustusi".[197] Eelnevast nähtub, et kuigi esineb erisusi, on üldine suunitlus rahvusvaheliste lepingutega otse kriminaalvastutuse seadmise suhtes eitav. H. Vallikivi märgib veel, et "kriminaal- ja halduskaristuse seaduslikkuse nõue (*nullum crimen sine lege* põhimõttel) eeldab kindlasti karistuse kehtestamist konkreetse siseriikliku seadusega, kuigi blanketse dispositsiooni alusel võiks süüteo õigusvastasuse tuletada ka rahvusvahelisest õigusest".[198] Strasbourgi 1990. a. konventsioon on kahtlemata Eesti õigussüsteemi osa. See on ratifitseeritud Riigikogu poolt 8. märtsil 2000. a. ning avaldatud Riigi Teatajas. Konventsioon, nagu ülal märgitud, kohustab osalisriike kriminaliseerima rahapesu ning annab rahapesu tunnused. Ühtlasi nimetab konventsioon ka võimalust lugeda rahapesu eelkuriteoks teises riigis toime pandud tegu. Karistusseadustik on rahapesu kriminaliseerinud blanketse kuriteona, mille sisustamine

[191] First mutual evaluation report on Estonia. Summary. PC-R-EV, 2000. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/e/legal%5Faffairs/legal%5Fco%2Doperation/combating%5Feconomic%5Fcrime/5_Money_laundering/Evaluations/PC-R-EV%2800%299SummE-Estonia1.pdf 19.03.06.
[192] Second round evaluation report on Estonia. Summary. Moneyval, 2004. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/legal%5Faffairs/legal%5Fco%2Doperation/combating%5Feconomic%5Fcrime/5_Money_laundering/Evaluations/MONEYVAL%282004%297SummE-Estonia2.pdf 19.03.06.
[193] H. Vallikivi. Välislepingud (2001). Lk 78.
[194] K. Merusk, R. Narits. Eesti konstitutsiooniõigusest (1998). lk 29.
[195] H. Vallikivi. *Op cit*. lk 80.
[196] H. Vallikivi. *Op cit*. lk 84.
[197] H. Vallikivi. *Op cit*. lk 95.
[198] H. Vallikivi. *Op cit*. Lk 99-100.

toimub RpTRTS § 2 abil. Lugemaks eelkuriteokõlbulikuks ka välismaal toime pandud kuriteod, tuleks RpTRTS §-s 2 sätestatud rahapesudefinitsiooni omakorda täiendada Strasbourgi 1990. a konventsiooni sätetega. Kuigi rahvusvaheliste lepingute otsekohaldatavuse printsiibid jätavad teatud juhtudeks võimaluse kriminaalvastutuse sätestamiseks, on reegliks pigem see, et kriminaalvastutus tuleb seada siseriikliku seadusega. Nii põhiseaduse § 23 kui ka KarS § 2 lg 1 sätestavad Eesti karistusõiguses seaduslikkuse põhimõtte. "*Nullum crimen nulla poena sine lege* ehk seaduslikkuse põhimõte on karistusõiguses formaalse õigusriigi alustugi. Karistusseaduses ilmneb riigi karistusvolitus ja karistusseadus ka piirab seda volitust".[199] Silmas tuleb pidada sedagi, et norm, eriti karistusõiguse norm, peab olema täpselt määratletud ning arusaadav. Isikul peab olema võimalus teada, millisest käitumisest peab ta hoiduma. Käesoleval juhul, mil karistusõiguse normi sisustatakse teise seadusega, mida omakorda peab sisustama konventsiooni abil (mille otsekohaldatavus on pealegi küsitav), tuleb asuda seisukohale, et isikul on äärmiselt raske määratleda, milline käitumine võib olla käsitletav rahapesuna ning seega karistatav.

Järgnevalt tuleb võtta vaatluse alla direktiivide otsekohaldatavuse võimalused. Euroopa Liidu õiguse allikatena käsitletakse a) EL esmast õigust, b) EL teisest õigust ning c) rahvusvahelisi lepinguid ja rahvusvahelist õigust. EL esmase õiguse moodustavad a) Euroopa ühenduste asutamislepingud, b) EL leping, c) nende protokollid ja lisad, d) asutamislepinguid ja EL lepingut täiendavad ja muutvad lepingud, e) liitumislepingud ning f) õiguse üldtunnustatud põhimõtted, sh EL õigusele iseloomulikud üldpõhimõtted.[200] EL teisesed õigusaktid on a) määrused, b) direktiivid, c) otsused ning õiguslikult mittesiduvad d) soovitused ja e) arvamused.[201] EÜ asutamislepingust tuleneb, et määrused on vahetult kohaldatavad kõikides liikmesriikides.[202] Vahetult kohaldatavad on ka otsused, mis on individuaalsed ja konkreetsed ning seega kehtivad nende suhtes, kellele need on adresseeritud.[203] Direktiivide osas on olukord mõneti teine. Nimelt on direktiiv kohustusliku saavutatava tulemuse seisukohalt siduv iga liikmesriigi suhtes, kellele see on adresseeritud, kuid jätab vormi ja meetodite valiku riigile. Direktiividest ei tulene vahetult liikmesriikide kodanikele ei õigusi ega kohustusi.[204] Teatud juhtudel on siiski direktiivi otsekohaldamine võimalik. Euroopa Kohus on asunud seisukohale, et EÜ asutamislepingu art 249 lg 3 ei välista üksikisiku tuginemist direktiivile,

[199] J. Sootak. Alused (2003). Lk 44.
[200] J. Laffranque. Euroopa (2006). Lk 260-261.
[201] J. Laffranque. *Op cit.* Lk 269.
[202] J. Laffranque. *Op cit.* Lk 270.
[203] J. Laffranque. *Op cit.* Lk 281.
[204] J. Laffranque. *Op cit.* Lk 273.

kui liikmesriik jätab direktiivi siseriiklikku õigusesse sisse viimata.[205] Vahetult kohaldamise eelduseks on olukord, kus:

- "liikmesriik ei ole direktiivi õigeaegselt üle võtnud, st pole tähtajast kinni pidanud või on ühtlustanud valesti, nii et tuleks direktiivi eesmärgile vastavaks kohaldamiseks kohaldada direktiivi või selle osa (vastavat vaidlusalust sätet) ennast, mitte siseriiklikku õigusakti,
- direktiiv on oma sisult piisavalt selge, tingimusteta, üheselt võetav ning nii isikuliselt kui ka esemeliselt (valdkonna poolest, materiaalselt) piisavalt täpselt määratletud, st ei vaja edasist konkretiseerimist, ei vaja iseenesest enam siseriiklikku rakendusakti – ei anna liikmesriigile võimalust oma diskretsiooni järgi otsustada;
- direktiiv annab liikmesriigi kodanikele õigusi, mille kohustatud pooleks on liikmesriik, kes õigeaegselt direktiivi üle ei võtnud või tegi seda valesti".[206]

Dr Laffranque märgib veel, et kui üksikisikule tulevad direktiiviga kohustused, siis ei ole direktiiv vahetult kohaldatav ning et vahetut kohaldatavust ei saa rakendada isiku kahjuks.[207] Isiku suhtes kriminaalvastutuse kohaldamine direktiivi otsekohaldatavusele tuginedes oleks kahtlemata rakendamine isiku kahjuks. Uno Lõhmus märgib tuginedes Euroopa Ühenduste Kohtu praktikale, et direktiivil ei saa iseenesest olla kriminaalvastutust ettenägevat või raskendavat mõju.[208] Järelikult ei ole võimalik ei varasemaid ega kolmandat rahapesudirektiivi otse kohaldada, tunnustamaks välismaal toime pandud kuritegusid rahapesu eelkuriteona. Kriminaalvastutuse ettenägemiseks on vajalik vastava rakendussätte olemasolu seaduses.

Kokkuvõtteks võib öelda, et direktiivide kui EL teisese õiguse osa otsekohaldamine kriminaalvastutuse sätestamiseks on välistatud. Rahapesualaste konventsioonide otsekohaldatavust ei saa küll täielikult välistada, kuid üldiste põhimõtete kohaselt seda kriminaalvastutuse sätestamiseks pigem kasutada ei saa. Ühest vastust küsimusele, kas välismaal toime pandud kuritegu võib olla Eestis karistatava rahapesu eelkuritegu, leida ei õnnestunud. Küll aga võib tõdeda, et kindlasti ei ole praegune olukord õigusriigile kohane ning põhimõttele *nullum crimen nulla poena sine lege* vastaks hoopis enam välisriigis toime pandud kuriteo eelkuriteokõlbulikkuse selge ja ühene sätestamine seaduses.

[205] J. Laffranque. *Op cit.* Lk 280.
[206] J. Laffranque. *Op cit.* Lk 280-281.
[207] J. Laffranque. *Op cit.* Lk 281.
[208] U. Lõhmus. Euroopa Liidu õigussüsteem (2006). Lk 7.

Saksa karistusõiguses on kõnealune probleem lahendatud. StGB § 261 lg 8 sätestab, et välismaal toime pandud eelkuriteo läbi saadud vara on samaväärne Saksamaal toime pandud kuritegude läbi saadud varadega. Eelduseks on teo karistatavus toimepanemise maal. Sellist lähenemist peetakse hädavajalikuks, kuivõrd eelkuritegu ja rahapesu pannakse sageli toime eri riikides ning mõistetavalt puudub Saksa õigusemõistmisel kompetents käsitleda teistes riikides toimunud rikkumisi.[209] Saksamaa lahendus on ka kriitika alla sattunud, kuivõrd põhimõtteliselt lubab seadus iga välismaal karistatava teo tulemusena saadud vara "pesemise" eest karistada, laiendades seega eelkuritegude ringi võrreldes siseriiklike eelkuritegude kataloogiga. Nii võib näiteks välismaal varastatud sigaretipakk olla StGB § 261 objektiks.[210] Mõistlikke seletusi, miks seadusandja on välismaal toime pandud eelkuritegude ringi laiendanud, ei ole kerge leida, märgib Leip.[211]

Küsimus välismaal toime pandud kuritegude aktsepteerimisest eelkuritegudena vajab kindlasti lahendamist. Euroopa Nõukogu komitee Moneyval on sellele üsna selgelt juhtinud tähelepanu mitmes riigis, sh ka Eestis.[212] Õigusriiklikult korrektne oleks kahtlemata vastava normi lisamine karistusseadustikku.

4.2.2. Vara

4.2.2.1. Mõiste

RpTRTS §-s 2 sätestatud rahapesu legaaldefinitsioon kasutab mõistet kuriteo tulemusena või sellises teost osavõtu eest saadud vara. Seadusandja on jätnud täpsemalt defineerimata, mida mõistetakse sellise vara all. Siiski omab mõiste "vara" sisustamine suurt tähtsust, kuna tegemist on rahapesu objektiga. Terminit „rahapesu" sõnasõnaliselt käsitades võiks ekslikult arvata, et tegemist on vaid raha kui sellisega. Mõistet laiemalt võttes on aga selge, et sellega hõlmatakse võimalikult laialdane skaala väärtust omavaid objekte. Rahapesu puhul ei ole oluline mitte protsess ise, vaid kuriteo läbi saadud väärtuse säilumine võimalikult suurena. Väärtuse kandjaks ongi vara oma kõige erinevamates avaldumisvormides. Selleks ei ole ainult sularaha või arvelduskontodel olev raha, vaid ka välismaised maksevahendid, vallas- ja

[209] Х.-Х. Кернер, Е. Дах. *Op cit*. Стр. 45.
[210] J. Knorz. Der Unrechtsgehalt (1996). S 116.
[211] C. Leip. *Op cit.* S 61.
[212] Vt näiteks Tšehhi Vabariigi hindamise kokkuvõtet: Second round evaluation report on the Czech Republic, 2002. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co%2Doperation/combating_economic_crime/5_money_laundering/evaluations/PC-R-EV(2002)8SummE-CzechRep2.pdf. 4. juuli 2006.

kinnisvara – väärtpaberid, väärismetallid, kalliskivid, kinnistud, osalus ettevõtetes ja ühingutes, võlakirjad, servituudid ja muud kasutusõigused, patendid jne.[213] Väärtpaberite hulka kuuluvad ka tuletisväärtpaberid ehk derivatiivid, mis kujutavad endast õigust või kohustust osta (müüa) mingit finantsvara.[214] Samuti tuleb rahapesu mõttes varana käsitleda näiteks võitnud, kuid mitte lunastatud loteriipiletit või kasiinodes kasutatavaid žetoone.

Vara mõiste sisustamiseks tuleb pöörduda erinevate allikate poole. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 66 sätestab, et vara on isikule kuuluvate rahaliselt hinnatavate õiguste ja kohustuste kogum. Sama määratlus on rahapesu objektiks oleva vara mõiste aluseks võetud ka karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes.[215]

Professor J. Sootak märgib, käsitledes varavastaseid süütegusid: „Vara kui üldmõiste väljendab kõiki isikule kuuluvaid rahalis-majanduslikke hüvesid, olenemata nende õiguslikust seisundist. Seega võib vara koosneda nt järgmistest osistest:

- rahalise väärtusega asi;
- asja ajutine enda kätte saamine;
- konkreetsed varalised õigused (nt nõudeõigus, laen, õigus nõuda teiselt poolelt töötegemist, rendiõigus jms);
- eeldatav või saadaolev varaline kasu (nt väärtpaberitelt), ka varalise väärtusega võimalus;
- muu aktiva, mis ei ole otseselt rahaliselt mõõdetav (nt püsikülastajad lokaalis, tööjõud);
- reaalne ooteõigus (ekspektants);
- omaabi- ja otsimisõigus (AÕS §-d 41 ja 42);
- õiguslikult kehtetu, kuid faktiliselt teostatav nõue.”[216]

Tegemist on nn majandusliku varamõistega, mis on määratletud puht-majandusliku dimensiooniga – kas tegelikult olemasolevana (veriteet) või majanduslikult hinnatavana (boniteet).[217]

[213] Х.-Х. Кернер, Е. Дах. *Op cit*. Стр. 41.
[214] K. Liikane, V. Zirnask. Raha ja pangandus. I osa. Lk 28.
[215] KarS komm. vln. § 394 komm 4.
[216] J. Sootak. Varavastased (2003). Lk 136.
[217] J. Sootak. Varavastased. lk 137.

Strasbourg'i 1990. a konventsiooni artikkel 1 b kohaselt tähendab vara nii materiaalset kui ka mittemateriaalset vara ja dokumente, mis tõendavad õigusi varale või varalist huvi. Euroopa Ühenduste Nõukogu direktiivi 91/308/EMÜ art 1 sätestas, et vara on igasugune vara, nii kehaline kui kehatu, nii kinnis- kui vallasasi, nii materiaalne kui mittemateriaalne, samuti sellise vara omandiõigust või muid õigusi tõendavad juriidilised dokumendid või aktid. Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/97/EÜ, millega muudeti nõukogu direktiivi 91/308/EMÜ, ei muutnud vara definitsiooni. Kolmas rahapesudirektiiv defineerib vara järgmiselt: igasugune ese, nii kehaline kui kehatu, nii kinnis- kui ka vallasvara, nii materiaalne kui ka mittemateriaalne, samuti sellise vara omandiõigust või muid varaga seotud õigusi tõendavad juriidilised dokumendid, sealhulgas elektroonsed või digitaalsed dokumendid.[218] Kolmas direktiiv astub suure sammu edasi ning kaasajastab vara määratluse, tuues sisse elektroonilises vormis hoitavad väärtused.

2005. aasta Euroopa nõukogu kriminaaltulu pesemise, arestimise ja konfiskeerimise ning terrorismi finantseerimise konventsiooni, Varssavi konventsiooni, artikkel 1 punkt b mõistab vara all igasugust vara – nii kehatut kui kehalist, vallas- ja kinnisvara, samuti õiguslikke dokumente või instrumente, mis tõendavad sellise vara suhtes huvi või omandit.

Kõik toodud definitsoonid on võtnud sihiks hõlmata võimalikult laialt mitmesugused vara avaldumisvormid. Oluline on vara väärtus rahalises väljenduses ning ka vahetusväärtus. Viimase all tuleb mõista vara vahetatavust. Kuivõrd rahapesija huvi on reeglina võimalikult madala profiili hoidmine, siis on mõistlik hoiduda näiteks maailmakuulsast varastatud kunstiteosest, millel on küll suur rahaline väärtus, kuid äärmiselt piiratud võimalused selle vahetamiseks mõne muu vara avaldumisvormi vastu. Rahapesu üheks eesmärgiks on teatavasti kuritegude toimepanemise tagajärjel tekkinud väärtuste "eemaldamine" kuriteost, et ei oleks võimalik kindlaks teha nende väärtuste kuritegelikku päritolu. Selleks võetakse kõnealuste väärtustega ette mitmesuguseid muundamis- ja siirdamistoiminguid. Kõiki neid toiminguid iseloomustab kõrvaleesmärk – et võimalikult palju säiliks rahaline väärtus. Kokkuvõtteks saab öelda, et rahapesu toimub asjade ja õiguste suhtes, millel on majanduslik väärtus. Rahapesu objektiks ning varaks RpTRTS § 2 mõttes on majanduslikku väärtust omavad asjad ja õigused, sh ka õiguseid kinnitavad dokumendid. Asjad ja õigused, millel majanduslikult hinnatav väärtus puudub, ei saa olla rahapesu objektiks.

[218] Art 3 p 3.

4.2.2.2. Surrogatsioon ja transformatsioon

Rahapesu objekt on seega vara, mis on saadud kuriteo tulemusena või kuriteos osalemise eest. Sellist vara nimetatakse sageli kontamineeritud ehk saastunud varaks.[219] Rahapesu puhul on oluline, et saastatus kandub edasi väärtuse kandjaid pidi. Seejuures võib algselt kuriteo läbi saadud vara oma saastatuse kaotada. Olgu näiteks toodud sularaha, mis on saadud narkootikumide tänavamüügist. Sularaha üritatakse võimalust mööda sokutada pangakontodele. Selliselt toimub selle sularaha muundumine arveldusrahaks. Sularaha makstakse panga kassasse ning see läheb tavapärasesse ringlusesse või keskpanka hävitamiseks vms. Kontole tekib aga arveldusraha samas väärtuses, mis oli sularahal. Kuivõrd konto on rahapesijate kontrolli all, siis ongi saastatus kandunud arveldusrahale. Sularaha on aga saastatusest vabanenud. Siinkohal tuleb mõistagi vahet teha füüsilisel ja õiguslikul saastatusel. Kuivõrd tänavamüügis võivad rahatähed kokku puutuda narkootikumidega, siis panga kassast läbikäimine narkootikumide jälgi kaotada ei pruugi. Õiguslikust saastatusest vabanemine on oluline ka sellest aspektist, et vastasel korral oleks, sõltuvalt sularahakäibe kiirusest, varem või hiljem kogu sularaha (ning ka muud vara vormid) saastatud.

Kirjeldatud saastatuse edasikandumine on üks rahapesu suuremaid erisusi võrreldes kuriteo toimepanemise tulemusena saadud vara omandamise, hoidmise ja turustamisega (KarS § 202). Nimetatu puhul saastatus edasi ei kandu ning karistatav on vaid selle vara omandamine, hoidmine või turustamine, mis otseselt on kuriteo tulemusena saadud. "Nimetatud teod on võimalikud aga ainult vahetult eelteost pärineva vara suhtes, seega puudub teoobjekt, kui näiteks omandati varastatud asja müümisest saadud raha või varastatud raha eest ostetud asi."[220]

Rahapesu üks olemuslikke tunnuseid on kahtlemata vara muundamine. See seisneb vara vormi muutmises ühest väärtuse kandjast teiseks. Nagu ülal märgitud, tähendab see saastatuse edasikandumist. Ühe vara vormi asemele astub teine, mis võtab saastatuse üle. Sellist kuriteo tulemusena või sellises teos osalemise eest saadud vara asemele tulnud vara nimetatakse surrogaadiks**.**[221] Seega sõltumata toimunud muutustest jääb vara rahapesu objektiks. Muutusi vara koosseisus ja vormis nimetatakse transformatsioonideks.[222]

[219] Vt nt C. Leip. *Op cit.* S 93 Ff.
[220] KarS komm vln. § 202, komm 2.
[221] Vt nt T. Neira, J. Perämaa, P. Vasara. *Op cit*. S. 11.
[222] Vt nt C. Leip. *Op cit* S 102.

Kehtivas Eesti õiguses ei ole seadusandja pidanud vajalikuks seaduses eraldi sätestada, et rahapesuna tuleks käsitleda ka kuriteo tulemusena või selles osalemise eest saadud vara asemele tulnud vara ehk surrogaadiga operatsioonide sooritamist. Soome seadusandja on pidanud vajalikuks vastav märge otsesõnu teha, et üheselt eristada rahapesu traditsioonilisest kuritegeliku vara omandamisest (sm *kätkemisrikos*).[223] Nii ütleb Soome karistusseadustiku 32. peatüki § 6: […]*rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta*[…] (e. k. „kuriteost saadud kasu või selle asemele tulnud omandit…"). Saksa õiguses on küsimus lahendatud palju vaidlusi põhjustanud terminiga *herrühren* (e.k. pärinema, tulenema). Selle suhteliselt ebatäpse terminiga on seadusandja soovinud selgelt mõista anda, et mitte ainult vahetult kuriteost pärinev vara, aga ka selle asemele tulnud vara saab kuriteo objektiks olla.[224] Vaagida tasuks, kas analoogiline käsitlus võiks olla vajalik ka Eesti rahapesualaste õigusnormide uuendamisel. Kahjuks ei paku selgust ka asjakohaste seaduseelnõude seletuskirjad.

Eelkuriteo ning vara vaheline seos vajab kindlakstegemist, et määratleda, kas vara on saadud kuriteo tulemusena või mitte. Ehk teisisõnu, kas vara pärineb kuriteost. Seadusandja on jätnud kohtupraktika sisustada kas ja millal käsitleda vara kuriteo tulemusel saaduna. Allpool on refereeritud kahte põhjalikku käsitlust kõnealuses küsimuses.

Saksa õigusteadlane Stephan Barton tugineb vara eelkuriteost pärinemise määratlemisel ekvivalentsus- ehk *conditio*-teooriale. Tegemist on nn vajaliku tingimuse ehk *conditio sine qua non* teooriaga, mille kohaselt on põhjuslik seos teo ja tagajärje vahel olemas siis, kui tegu on tagajärje saabumise eeldus. "Tagajärg on põhjustatud antud teo poolt, kui ei ole võimalik tegu mõtteliselt kõrvaldada ehk ära mõelda, ilma et ka tagajärg ära langeks."[225] Barton kannab need põhimõtted üle ka eelkuriteo ja rahapesu objekti vahelisele seosele ning konstrueerib järgmise vormeli: vara pärineb eelkuriteost siis, kui eelkuritegu ei saa ära mõelda ilma, et vara oma konkreetses vormis või majanduslikus seoses ära langeks.[226] Konkreetset vormi ning samuti majanduslikku seost tuleb siinkohal mõista kõige laiemas tähenduses. See tähendab, et eelkuritegu on vaid siis vara põhjuseks, kui see eelkuritegu vahetult või vahendlikult mõjutab vara sisulist koosseisu või väärtust, samuti omandi-, valdus- või hoidmissuhteid või ka majandusliku kasutamise võimalikkust.[227] Barton on aga seisukohal, et kui näiteks narkodiiler omandab saadud kriminaaltulu eest osa ettevõtte aktsiatest siis ettevõtte poolt toodetu enam

[223] T. Neira, J. Perämaa, P. Vasara. *Op cit*. S 11.
[224] Schönke/Ströder/*Stree*. § 261, Rn 7.
[225] J. Sootak. Süüteokoosseis (2003). Lk 32.
[226] S. Barton. Das Tatobjekt (1993), S. 161.
[227] *Ibid*.

saastatust ei kanna. Selle põhjuseks on asjaolu, et tootmisel tekib uus põhjuslikkuse ahel, mis katkestab varasema. Narkoraha ei ole toodangu olemasolu *conditio sine qua non*.[228] Seda seisukohta kritiseerib dr C. Leip väga teravalt ning toob näite, et juhul kui kogu ettevõte on loodud narkorahade abil, siis ei saa väita, et eelkuriteost saadud vara ei ole ettevõtte toodangu *conditio sine qua non*.[229] Mõistetavalt võib vaid kõnealuse teooria aluseks võtmine juhtida ka väga laia interpretatsioonini, kus ajas võib lõputult mööda kausaalsuse ketti tagasi minna. Seetõttu ei ole ekvivalentsusteooria üksi piisav määratlemaks, millal vara kuriteost pärineb.

Seetõttu kannab Barton oma mudelisse üle ka adekvaatsusteooria põhimõtted. Adekvaatsusteooria kohaselt peab tegu olema tagajärjega adekvaatne, sellele täiesti vastav või võrdne. Tegu ei pea olema üksnes konkreetse tagajärje põhjustanud, vaid ka üldiselt ja tavalise elukogemuse põhjal sobiv sellise tagajärje esilekutsumiseks.[230] Üldiselt kohaldatakse seda teooriat ebatüüpiliste põhjuslike ahelate korral. Barton peab siin ebatüüpilisuse all silmas just õnnelikke juhuseid. Riisiko all mõistab ta õnne. Ta märgib, et kui vara on ekvivalentsusteooria kohaselt eelkuriteost pärit, kuid vahepeal on toimunud õnnelik juhus, siis ei ole vara eelkuriteoga adekvaatne. Näiteks toob ta narkoärimehe poolt ostetud loteriipileti, mis juhuse läbi võidab. Sellisel juhul ei pärine võit Bartoni arvates mitte eelkuriteost, vaid õnnelikust juhusest.[231] Ta juhib kohe ka tähelepanu asjaolule, et see lähenemine mitte mingil juhul ei välista kõiki õnnemängudega seotud sissetulekuid[232] – see võib ise olla rahapesu üks meetodeid. C. Leip märgib, et kahtlemata on adekvaatsusteooria samm edasi, määratlemaks milline vara kuriteost pärineb, kuid lahtiseks jääb küsimus, millal on seos adekvaatne ja millal mitte.[233]

Järgnevalt võtab Barton appi objektiivse omistamise. Viimase põhivormel on järgmine: "Tagajärg on isikule objektiivselt omistatav, kui ta lõi õiguslikult relevantse ohu või suurendas seda ohtu, mis realiseerus koosseisupärases tagajärjes."[234] Tuginedes objektiivse omistamise põhimõtetele, on Barton konstrueerinud järgmise vormeli: „Vara ei pärine siis kataloogikuriteost, kui ekvivalentsusteooria mõttes olemasolev põhjuslik seos on normatiivsetel kaalutlustel kahjustatud."[235] Seda ideed võib formuleerida ka nii, et kui eelkuritegu ei ole vara suhtes õiguslikult oluline, siis puudub eelkuriteo vajalik

[228] S. Barton. *Op cit.*S 162.
[229] C. Leip. *Op cit.* S 83.
[230] J. Sootak. Süüteokoosseis. Lk 43.
[231] S. Barton. *Op cit.*S 162.
[232] S. Barton. *Op cit* S 162. Fn 39.
[233] C. Leip. *Op cit.* S 85.
[234] J. Sootak. Süüteokoosseis. Lk 45.
[235] S. Barton. *Op cit.*S 163.

põhjuslikkus.[236] Barton on seisukohal, et lisaks õiguslikele tuleb arvesse võtta ka majanduslikke aspekte. Tekib eelkuriteo n-ö juriidilis-ökonoomiline tähtsus rahapesu objekti suhtes. Nii ei ole Bartoni seisukohtade kohaselt eelkuriteo ja vara vahel põhjuslikku seost:

a) Kui vara saastatud ja mittesaastatud osade omavahelises suhtes ei saavuta saastatud osa väärtus nõutavat olulisuse nivood. Ta paigutab ebaolulisuse taseme kogemuslikult 1‰ ja ligikaudu 5% vahele. Kui nimetatud ulatuses pärineb osa varast eelkuriteost, siis ei ole olulisuse tase piisav, et lugeda kogu vara pärinevaks eelkuriteost. Millist olulisuse taset konkreetsel juhul rakendada, on fakti küsimus ning sõltub vara olemusest, selle saastatud osa absoluutväärtusest.[237] Ta toob ka näite auto ostmisest rahaga, millest osa pärineb narkokaubandusest. Kui auto eest tasutakse täielikult saastatud rahaga, on kõik selge – ka autot tuleb käsitleda narkokaubandusest saaduna. Kui aga ainult osa finantseeritakse musta rahaga – näiteks 30 000 DM maksumusega auto hinnast 500 DM tasutakse narkorahaga, siis moodustab saastatud raha vaid 1,66% kogumaksumusest ning autot tervikuna ei saaks lugeda narkokuritegudest tulenevaks. Teisiti oleks lugu aga Bartoni seisukoha järgi siis, kui ostetaks sportauto 300 000 DM eest, millest 5000 DM ulatuses tasutaks narkorahadega. Kuigi saastunud raha suhtarv jääks samaks, on sellisel juhul tegemist luksuskaubaga ning narkoraha osa absoluutväärtus ei ole enam ebaoluline.[238]
b) Kui vara on majanduslikult märkimisväärselt ümber töötatud. Barton tugineb siin BGB §-le 950 ning kannab selle põhimõtte üle – ümbertöötamise tulemusena on asi muutunud sedavõrd, et seda saab vaadelda millegi muuna. Mõistagi ei hõlma see igasuguseid ümbertöötamisi. Alati, kui loodud asjasse sisestatud saastunud osa on märkimisväärselt väiksem kui selle asja väärtus, ei ole eelkuritegu selle asja suhtes enam relevantne.[239] Nii näiteks juhul, kui röövi läbi hangitud väärismetalli kasutatakse kellatööstuses ning kella müügihinnast 550 DM moodustab röövitud kuld ainult 50 DM ja ümbertöötamisväärtus 500 DM, siis ei oleks tegemist kuriteost pärineva varaga. Kui aga kullakangid sulatatakse ümber sõrmusteks või vastupidi, siis ei oleks väärtuste vahe nii suur ning tulemust võiks vaadelda kui kuriteo läbi saadut.[240] Dr Leip juhib siinkohal tähelepanu asjaolule, et 50 DM 550-st moodustab 9,1% ning seega oleks ülal märgitud olulisusnivood ületatud.[241]

[236] S. Barton. *Op cit.*S 163.
[237] S. Barton. *Op cit.*S 163.
[238] S. Barton. *Op cit.*S 163.
[239] S. Barton. *Op cit.*S 164.
[240] S. Barton. *Op cit.*S 164.
[241] C. Leip. *Op cit.* S 89.

c) Kui saastatud vara väärtus väheneb. Vara võib loomuliku kulumise, kasutamise või õnnetusjuhtumi tõttu oma väärtuse kaotada. Eriti majandus- ja kaubandussuhetes võib esineda olukordi, kus vara on küll olemas, kuid ühel või teisel põhjusel on kaotanud oma vahetus- või kasutusväärtuse ning seega ka võime osaleda majandusringluses. Vara ei ole enam endine ning on omandanud uue majandusliku identiteedi. Vara, mis väärtuse kaotuse tõttu on amortiseerunud, "maha kantud", ei ole enam õiguslikult oluline pidamaks seda kuriteo läbi saaduks.[242] Barton toob näiteks endise narkorahade eest hangitud ning prügimäele viidud luksusauto, mis ekvivalentsusteooria kohaselt oleks käsitletav kuriteo tulemusena saaduna. Tulenevalt auto kasutus- ja vahetusväärtuse puudumise aspektist ei saa seda enam vaadelda kui vara mis on kuriteo tulemusena saadud.[243] Määratlemaks, kas vara omab relevantset vahetus- või kasutusväärtust, tuleb lähtuda sellest, millest konkreetne jääkväärtus koosneb.[244] C. Leip peab kõnealust lähenemist siiski kaheldavaks. Siin lähtutakse illegaalse vara väärtuse vähenemisest läbi ärakasutamise või kulutamise. Sõltumata väärtusekaotuse määrast jääb eelkuritegu siiski oluliseks, kuna ka jääkväärtus moodustub 100% sellest. Kuni varal üldse mõõdetav väärtus säilub, on väljundobjekti majanduslik erinevus vaid kvantitatiivset, mitte kvalitatiivset laadi. Alles siis, kui väärtus täiesti olematuks muutub, võib kõneleda identiteedivahetusest.[245]
d) Kui eelkuriteo õiguslik tähtsus kaob läbi eelkuriteo aegumise. Barton on seisukohal, et eelkuriteo aegumistähtaja saabumine võib viia selleni, et sellest pärinev vara ei ole enam sellisena käsitletav – seos ei ole enam õiguslikult relevantne. Kui aga vahepeal alustatakse karistatava rahapesu läbiviimist, siis aegumine katkeb ning algse eelkuriteo aegumine ei ole enam määrav.[246]

Bartoni ekvivalentsusteooriale tuginev käsitlusviis võib viia saastatud vara hulga lõpmatuseni ning ka eelnimetatud piirangud ei pretendeeri täiuslikkusele.[247] Näiteks juhul, kui keegi röövitud tulirelvaga laseb maha metssea, siis on relvaröövi hilisemate juhtumite *conditio sine qua non*. Ka sündmuste adekvaatsuses ei ole põhjust kahelda. Kuna normatiivseid piirangukriteeriume ei ole, siis satub isik, kes selle sea enesele hangib või teda kõigest hoiab, rahapesu ringi.[248]

[242] S. Barton. *Op cit.*S 164.
[243] S. Barton. *Op cit.*S 164.
[244] S. Barton. *Op cit.*S 164. Fn 50.
[245] C. Leip. *Op cit.* S 89-90.
[246] S. Barton. *Op cit.*S 164-165.
[247] S. Barton. *Op cit.*S 163.
[248] C. Leip. *Op cit.* S 92.

Dr Carsten Leip on loonud oma süsteemi määratlemaks kas ja milline vara on rahapesu objektiks. Selline lähenemine on üldiselt omaks võetud paljude allikate poolt.[249] Esmalt käsitleb ta vahetult saastatud vara (sks *unmittelbar kontaminierte Gegenstände*), seejärel transformatsioonide (sks *Transformationen*) ning ka dekontaminatsiooni küsimusi.[250]

Vahetult saastatud vara jaguneb selle tekkeviisi põhjal *scelere quaesita'*ks, *producta sceleris'*ek*s, instrumenta sceleris*'eks ning suhteobjektideks.

a) *Scelere quaesita* all peetakse silmas seda, mis kuriteo toimepanija või osavõtja kuriteo läbi saanud on – nii tasu osavõtu eest kui otseselt kuriteo viljad. Teisisõnu – kuriteost saadud tulu.[251] Mõistetavalt tuleb *scelere quaesita* lugeda esmajoones kuriteo tulemusena saaduks ning seega ka rahapesu objektina sobilikuks.
b) *Instrumenta sceleris*'e all peetakse silmas kuriteo vahendit. Et vahend ei pärine selle abil toime pandud kuriteost, on kahtlemata selge. Selle tõttu ei ole ei põhjuslikku ega majanduslikku seost eelkuriteo ja vahendi vahel ega teleoloogilist hädavajadust *instrumenta sceleris*'e mõistmiseks rahapesu objektina.[252]
c) *Producta sceleris*'e all mõeldakse selliseid objekte, mis tekivad karistatava teo tõttu. Üksmeelselt mõeldakse selle all ainult neid esemeid, mis vahetult karistatavast teost pärinevad – näiteks võltsitud dokumendid või rahatähed. Nende objektide lugemine rahapesu objektide hulka ei ole eriti mõistlik. Rahalise väärtuse puudumisel ei saa neid lugeda rahapesu objektiks – näiteks võltsitud dokumentide puhul. Teine lugu on aga näiteks valeraha või narkootikumide tootmise puhul, samuti dokumentide loomisel, mis näiliselt tõendavad mõnd varalist õigust. Selliste objektide ringlusesse panemisel on aga vähe ühist rahapesu kui nähtusega. Kuna rahapesu on lühidalt öelduna kuritegelikult saadud vara tagasijuhtimine legaalsesse majanduskäibesse, siis saab selle eelduseks olla, et rahapesu objekt on kõigepealt legaalsest majanduskäibest väljunud. Kui *producta sceleris*'t käsitleda varem majanduskäibes mitteolnuna, siis ei ole see fenomenoloogilisest seisukohast rahapesuks sobiv objekt. Seega – valeraha ei ole saastunud raha vaid vale. Saastunud on see, mis tema asemele tuleb. Sellest tulenevalt ei ole *producta sceleris* käsitletav eelkuriteost saaduna.[253] *Producta sceleris*'e arvamine rahapesuks kõlbulike objektide hulka tooks kaasa selle, et uimastitega kauplemine, valeraha turuletoomine või kuritegeliku ühenduse liikmete

[249] Vt nt MünchKommStGB/*Neuheuser* § 261. Rn 44 Ff; Schönke/Ströder/*Stree* § 261. Rn 7.
[250] C. Leip. *Op cit.* S 93 Ff.
[251] C. Leip. *Op cit.* S 93-94.
[252] C. Leip. *Op cit.* S 94.
[253] C. Leip. *Op cit.* S 95-96.

poolt võltsitud dokumentide kasutamine oleks juba koosseisupärane rahapesu. Et *producta scelerise*'ga ümberkäimine on reeglina ka spetsiaalsete koosseisudega kaetud, siis tuleks päevakorda tarbetud piiritlemisraskused.[254]

d) Suhteobjektid (sks *Beziehungsgegenstände*): C. Leip märgib, et vastavalt StGB §-le 74 kuuluvad seaduses ettenähtud juhtudel konfiskeerimisele nn suhteobjektid. Ei *instrumenta* ega *producta sceleris* pärine eelkuriteost, kuid neid võib käsitleda eelkuriteo läbi saastatuina ning seega kuuluvad nad konfiskeerimisele.[255]

Transformatsioonid jagunevad isikuliseks ehk horisontaalseks kontaminatsiooniks (saastumiseks), esemeliseks ehk vertikaalseks kontaminatsiooniks (saastumiseks) ja paljundamiseks.

Isikuline transformatsioon. Kui kataloogi- ehk eelkuriteost pärinev vara vahetab omanikku, säilitab ta saastatuse. Vastavalt StGB § 261 lõikele 2 karistatakse rahapesu eest isikut, kes kuriteost pärineva asja kolmandalt isikult omandab, hoiab või enda või kolmanda isiku tarbeks kasutab. Üldise õiguskäibe huvides ning kaitsmaks heauskseid omandajaid, ei ole selline tegu karistatav, kui enne seda on asja omandanud kolmas isik, panemata toime kuritegu.[256] Risk seisneb C. Leip'i arvates aga selles, et heauskne omandaja katkestab isikuliste transformatsioonide keti ning edasine rahapesu toimub juba normi kaitsealast väljas. Juhul, kui edasised transformatsioonid täidavad StGB § 261 lõikes 1 sätestatud koosseisu, elab esmalt kadumaläinud seos eelkuriteo ning eelkuriteost pärineva objekti vahel edasi. Sellistel juhtudel kummutatakse seisukoht, et rahapesu objektiks olev vara on majanduskäibesse naasnud ning rahapesuprotsess sellega lõppenud.[257] Selle küsimusega seoses on palju käsitletud ka heauskse pangatöötaja rolli rahapesuprotsessis. Eeldusel, et pangatöötaja ei ole pahauskne ning et ta tegutseb vastavalt õigusaktidele, ei ole pangatöötaja rahapesus osaline. Saastunud raha panka viies tekib rahapesijal nõue panga vastu ning see nõue on nüüd omakorda saastunud. Pank on sularaha saanud õiguspäraselt ning seetõttu on pangatöötaja või panga süüdistamine rahapesus alusetu. Raha ülekandmisel antakse üle nõudeõigus.[258]

Esemeline ehk vertikaalne kontaminatsioon (saastumine). Esemelise kontaminatsiooni puhul tuleb lähtuda majanduslikust vaatepunktist ehk vara majanduslikust väärtusest. Igal juhul

[254] C. Leip. *Op cit.* S 96.
[255] C. Leip. *Op cit.* S 97-98.
[256] Dreher/Tröndle. StGB § 261. Rdn 13-15.
[257] C. Leip. *Op cit.* S S. 100.
[258] MünchKommStGB/*Neuheuser* § 261 Rn 69.

arvatakse vahetustehingute käigus originaalvara (sks *Ursprungsgegenstand*) asemele tulnud ersatsväärtus saastatuks.[259]

Esemelise kontaminatsiooni piirjuhud aitavad mõista nende vahele jäävat.

(1) Tagatis saastunud vara kaudu. Kui isik pandib röövitud kella või seab uimastikaubanduses võla katteks saadud saastatud maatükile hüpoteegi ning selle alusel saab pangast laenu, siis vajab selgitamist, kas saadud laenuraha on saastatud. Leip märgib, et seaduseelnõu seletuskirja kohaselt on tegemist enesestmõistetavusega. Siiski ei tulene saastatus ekvivalentsi ehk *conditio*-teooriast. Kui aga vaadelda laenu kui vastutasu tagatise eest, viib surrogatsioonipõhimõte saadud laenu saastatusele. Kirjeldatud juhul ei ole nimelt olemas seost, mis on üldjuhul iseloomulik harilikele mõlemapoolsetele vahetustehingutele (näiteks ost-müük, rent, vahetustehingud). Vastastikused kohustused seisnevad siinkohal pigem laenusummas ning selle kasutamise eest makstavates laenuintressides. Tagasimakse tagatis on tsiviilõiguslikust seisukohast sõltumatu, iseseisev õigustoiming. Et tagatis ja laen on aga majanduslikus mõttes vastastikuselt seotud, siis tuleb kohaldamisele surrogatsioonipõhimõte ning see viib laenusumma saastatuse juurde. Sellest tulenevalt on esemeliste transformatsioonide surrogatsioonipõhimõte tagatise puhul kasutatav. Seetõttu on ka seaduseelnõu seletuskirjas märgitu põhimõtteliselt õige. Põhjenduseks ei ole aga mitte kausaalne seos vara ja eelkuriteo vahel, vaid majanduslikust aspektist tulenev vastastikune seos eelkuriteo kaudu saastatud tagatisobjekti ning laenuväärtuse vahel.[260]

(2) Kasumirealisatsioonid (sks *Gewinnrealisirungen*). Neid võib käsitleda kahest aspektist. Esimene on (hasart)mängu- ja panusetulud ning teine puhtad tehingutulud. Erinevalt esemelise transformatsiooni normaaljuhtudest iseloomustab neid juhtusid see, et kasutatud ja saavutatud vara väärtusepõhine identiteet puudub. Seega on küsitav ka, kas teenitud kasu on surrogatsioonipõhimõtte kohaselt saastatud.[261] Siinkohal tuleb Leip tagasi Bartoni esitatud adekvaatsuspõhimõtete juurde. Kuni kasumirealisatsioonini viinud sündmusi saab igapäevaelu kogemuste põhjal adekvaatsetena kirjeldada, saastub ka tulu. Kui võidušanss on niivõrd madal, et võit on väljaspool igasugust elulist tõenäosust, jääb teenitud võit saastumata. Küsimus, kas peaks saadud võitu osaliselt, n-ö sissepandud saastatud raha ulatuses, saastatuna

[259] C. Leip. *Op cit.* S 102.
[260] C. Leip. *Op cit.* S 102-104.
[261] C. Leip. *Op cit.* S 104.

käsitlema, on vaidlusalune. Leip eelistab siin põhimõtet "kõik või mitte midagi" ning jätab konkreetse juhu lahendamise kohtunike hooleks.[262]

(3) Saastunud surrogaadi vili. Kui saastunud surrogaadi kasutamisest võib saada kasu – vilja, siis kuulub kohaldamisele eelmises punktis kirjeldatud põhimõte. Ka nendel juhtudel sõltub tulemus saastunud väärtuste sisestamisel saadud võimaliku kasumi realisatsioonidest ning surrogaadi väärtusest.[263]

(4) Osaliselt saastatud surrogaat. Kui varasemad juhtumid on suhteliselt lihtsad, siis osaliselt saastatud surrogaatide temaatika on märksa keerukam. Vaatluse alla võetakse väärtused, mis ainult osaliselt omavad kuritegelikku päritolu. Leip nimetab kolme näidet: 1) arveldusraha segunemine (kontole, kus on "puhas" raha, kantakse saastunud raha); 2) segafinantseering (majandushüve eest tasutakse rahadega, mis ainult osaliselt pärinevad uimastite müügist) ning 3) ettevõtte osakute soetamine ("musta" rahaga omandatakse majandusettevõtte osakuid). Kuigi näited on erinevad, on neis kõigis midagi ühist – väärtuse saab jagada kaheks: saastatud ja saastamata.[264] Küsimusele, kas osaliselt saastatud vara lugeda saastatuks või mitte, tuleb otsida vastust "jah", "ei" ning nende vahele jäävalt alalt. Vastates "jah" pangakontol oleva summa kohta, viib kasvõi ühe saastatud marga kontole panek miljonite saastumiseni. Sama kehtib ka kolmanda näite kohta. Vaid ühe aktsia soetamisel "musta" raha eest muutuks kogu ettevõte saastunuks. Vastupidiselt, aktsepteerides osalist saastatust, annaks see rahapesijatele võimaluse rahapesusüüdistusest vabaneda, lisades täiesti saastunud raha hulka ühe "puhta" marga. Järelikult tuleb õiget lahendust otsida kummagi ekstreempositsiooni vahelt.[265] Leip on seisukohal, et tulenevalt osaliselt saastunud vara kahetisest päritolust tuleb küsimus lahendada neutraalselt, mitte tugineda vaid ülekaalule. Kui lugeda vara alati kuriteost pärinevaks, kui saastunud osa moodustab üle poole koguväärtusest, antaks rahapesijatele sellega lubamatu privileeg. Tekib oht, et rahapesijad hakkavad teadlikult lisama "puhast" kapitali, et saastatuse osakaal jääks alla 50%. Leip jätab õigusvälised argumendid osakaalu määratlemiseks kõrvale ning sisustab olulisusnivoo maksuõiguse abil. Nimelt sätestab AO § 74 lg 2, et isik omab olulise osa ettevõttest siis, kui talle vahetult või vahendlikult kuulub osakuid 1/4 ettevõtte kogukapitali ulatuses. Samasugune säte sisaldub ka eraisikute maksuõiguses. Selle määratluse eeliseks võrreldes Bartoni esitatuga peab Leip asjaolu, et olulisuspiir (sks *Signifikanzniveau*) tuleneb mitte õigusvälistest vaid karistusõigusvälistest

[262] C. Leip. *Op cit.* S 104-105.
[263] C. Leip. *Op cit.* S 105.
[264] C. Leip. *Op cit.* S 105-106.
[265] C. Leip. *Op cit.* S 106-107.

asjaoludest. Kokkuvõtteks – osaliselt saastunud vara tuleb igal juhul lugeda tervikuna saastunuks, kui saastunud osa moodustab rohkem kui neljandiku koguväärtusest. Seejuures on detailide (vorm ja väärtus) hindamiseks suhteliselt konkreetne mänguruum.[266] Siinkohal vajavad käsitlemist veel kaks problemaatilist valdkonda: a) osaliselt saastunud surrogaadi osaline surrogatsioon ning b) osaliselt saastunud ettevõtte produktid.

a. Esimesel juhul seisneb küsimus selles, kas osaliselt saastunud surrogaati saab osade kaupa "liigutada", ilma et vastutus rahapesu eest kohaldamisele tuleks. Näiteks kannab keegi narkoraha 80 000 DM ulatuses kontole, millel on juba "puhas" saldo 20 000 DM. Seeläbi saastub kogu konto. Võtab ta aga oma kontolt 20 000 DM sularahas välja, tuleb vastata küsimusele, kas saadud sularaha tuleb samuti lugeda eelkuriteost pärinevaks. Sõltumata sellest, kas saadud konkreetseid pangatähti tuleks "puhasteks" või "mustadeks" lugeda, kas ta saab tagasi samad rahatähed, mis ta panka tõi või mitte, on väljamakse kontolt edasine surrogatsiooni juhtum, mille puhul esemelist identiteeti ei eeldata. Sularaha väljamaksmise näol asendatakse isiku nõue panga vastu osaliselt sularahaga. Selle uue surrogaadi puhul on mõeldavad neli järgnevat lahenduskäiku: a) väljamaksed legaalse päritoluga summa ulatuses tuleb lugeda "puhasteks"; b) väljamakseid saastunud summa ulatuses tuleb pidada saastunuks ("mustaks"); c) kogusumma saastatus väljendub igas väljamakses proportsionaalsena; d) kehtib maksuõigusest tulenev põhimõte „viimasena sisse, esimesena välja" (ingl *last in first out*). Esimese juhu õigeks lugemisel tuleb väljavõetud raha käsitleda mitte eelkuriteost pärinevana. Viimase juhu vastu räägib rahasummade ja arvelduste järjekorra muutmisest tulenev juhuslikkus. Arvelduste järjekord ei peaks karistusõiguse seisukohalt siin aluseks olema. Esimese ja teise lahendusettepaneku probleemiks on raskused põhimõtte *in dubio pro reo* kohaldamisel. Nii tuleks iga väljamakse puhul teha kindlaks, kas see oli väljamakse "musta" või "puhta" raha arvelt. Nii nagu sissemaksete puhul ei tohi teo karistatavus sõltuda sissemaksete järjekorrast, ei tohiks see sõltuda ka väljamaksete järjekorrast. Järelduseks jääb, et ainult osaliselt infekteeritud surrogaadi osalise surrogatsiooni korral avaldab saastatus mõju vastavas proportsioonis.[267]

[266] C. Leip. *Op cit.* S 109-110.
[267] C. Leip. *Op cit.* S 110-113.

b. Teisel juhul omandab keegi saastunud raha eest majandusettevõtte osakuid. Küsimusele kogu ettevõtte saastatusest tuleb vastata eelpoolkirjeldatud olulisusnivoo alusel. Lahendamist vajab küsimus, kas ja millisel määral on saastunud ettevõtte toodang. Ettevõtte toodang on nn toodangufaktorite resultaat. Nende hulka arvatakse lisaks materjalidele ja varustusele ka tootmis- ja laoruumid koos tootmiseks vajalike masinatega, töötajatega uksehoidjast direktorini ning samuti põhi- või osakapital. Lisandväärtus sõltub eriti otsusetegijate loovusest ja kompetentsusest. Kõik need on elemendid, millest moodustub ettevõte, millele osanik oma saastunud osaga mõju avaldab. Seega on tootmisfaktorid saastunud osa ulatuses samuti saastunud ning see viib omakorda seisukohani, et ka toodang kannab vastavat saastatust. Järelikult on osaliselt saastunud ettevõtte toodang saastunud põhimõtteliselt samal määral kui kogu ettevõte. See tähendab, et kui vähemalt neljandik ettevõttest on saastunud, siis on selle tagajärjel ümberkäimist selle ettevõtte toodanguga samuti võimalik käsitleda rahapesuna.[268]

Paljundamine. Leip märgib, et erialakirjanduses on sageli väga enesestmõistetavalt võetud omaks seisukoht, et saastunud majandushüved võivad piiramatult paljuneda. Nagu väike õliplekk võib saastada kogu järve või mere, saastaks väike kogus saastunud raha varsti kogu majanduskäibe. Nii põhjustaks iga vertikaalse transformatsiooni aste uue horisontaalsete transformatsioonide ahela ja vastupidi. Ta on seisukohal, et seda seisukohta ei toeta ei seaduse sõnastus ega teleoloogiline tõlgendus.[269] Eelkuriteo toimepanija poolt omandatud surrogaat on sõltumatu selle asukohast isiku vara hulgas. Surrogaat on kui väärtuse peremeesobjekt. Uus surrogatsioon viib sellele, et varaline väärtus leiab uue peremeesobjekti. Endine ersatsväärtus ei kanna saastatust enam edasi.[270] Paljunemine toimub vaid läbi osalise saastatuse aga mitte läbi transformatsioonide.[271]

Dekontaminatsioon**.** Peale kontaminatsioonipõhimõtete määratlemist jääb selgitada, kas on võimalik vastupidine, saastunud vara "puhastumise" ehk dekontaminatsioonini viiv jada. Tuleb jällegi eristada horisontaalseid ja vertikaalseid transformatsioone. Esimene tugineb objekti esemelisel identiteedil ning ei talu seetõttu muutusi, mis vara koosseisu mõjutavad. Selgitada on vaja, kas vastupidiselt karistusõigusliku aegumise irrelevantsile omab

[268] C. Leip. *Op cit.* S 113-114.
[269] C. Leip. *Op cit.* S 114.
[270] C. Leip. *Op cit.* S 115-116.
[271] C. Leip. *Op cit.* S 114-118.

tsiviilõiguslik tagastamis- või kompensatsiooninõuete aegumine tagajärgi pärinemise mõiste osas. Selles mõttes seonduvad tagastamisnõuded horisontaalsete ja kompensatsiooninõuded vertikaalsete kontaminatsioonitasemetega.[272]

a) Algobjekti dekontaminatsioon.
    a. Ümbertöötamine. Tuginedes tsiviilõiguslikele põhimõtetele (§ 950 BGB) jõuab Leip järeldusele, et kui algobjekti väärtus moodustab ümbertöötatud objekti koguväärtusest kuni 37,5 %, siis ei pärine lõpp-produkt eelkuriteost. Sellele suhteliselt lähedal paikneb n-ö olulisusenivoo ka maksuõiguse põhimõtetest tulenevalt (§ 74 Abs. 2 AO) – kui algobjekti väärtus moodustab kuni 25%, siis ei pärine lõpp-produkt eelkuriteost.[273]
    b. Tsiviilõigusliku tagastusnõude aegumine. Üldine nõude aegumistähtaeg Saksa tsiviilõiguses on kolmkümmend aastat (§ 195 BGB). Leip on seisukohal, et peale selle aja möödumist kuriteo toimepanemisest on karistamisvajadus ära langenud ka StGB § 261 teise lõike vaatenurgast (kolmanda isiku vastutus rahapesu eest).
b) Surrogaadi dekontaminatsioon. Kuna surrogaadi kontaminatsioon on seotud eelkuriteo toime pannud isiku varaga, siis vabaneb objekt saastatusest kohe, kui uus surrogatsioon aset leiab. Vara koostise muutused on siinkohal reegliks, majanduslik identiteet oluline. Sarnaselt horisontaalse kontaminatsiooniga, kus tsiviilõiguslik aegumine seab piirid, peab ka siinkohal kolmekümneaastane aegumistähtaeg piirama kahjutasunõudeid. Selle aja möödumisel on lõpule jõudnud rahapesu karistatavus, mis toime pandud eelkuriteost alguse sai.

Eesti seadusandja ei ole pidanud vajalikuks anda juhiseid eelpool käsitletud küsimuste sisustamiseks Eesti õigusruumis. Järelikult peab need sisustama kohtupraktika. Põhimõtteliselt on ülalkirjeldatud käsitlused kohaldatavad ka Eestis, kuivõrd õiguse üldpõhimõtted on sarnased. Mõistetavalt ei saa õigeks pidada mõnele konkreetsele Saksa seadusesättele tuginevate seisukohtade otsekopeerimist. Nii tuleks osalise surrogatsiooni juhtumi korral otsida olulisusnivoo määratlemise aluseid Eesti õigusest. Näiteks krediidiasutuste seaduse § 29 lg 1 sätestab olulise osalusena vähemalt 10% äriühingu aktsia- või osakapitalist. See erineb märkimisväärselt ülal välja pakutud 25% piirist. Valmis lahendusi pakkuda on raske ning usutavasti tuleb nendes küsimustes veel mitmeid diskussioone.

[272] C. Leip. *Op cit.* S 121-122.
[273] C. Leip. *Op cit.* S 122-123.

4.2.3. *Modus operandi*

Rahapesu meetodid ja tehnika, nagu varem märgitud, sõltuvad eeskätt rahapesija fantaasia ulatusest. Selle tõttu oleks ammendav meetodite kirjeldus ülejõu käiv ülesanne. Fantaasia lennukusele seab mõistagi piirid konkreetne õigus- ja majandusruum, rahapesija võimalused ja oskused, pestava vara kogus ja väärtus jne. Lihtsaimate meetoditena võib välja pakkuda näiteks kinnisvara soetamise legaalse sissetuleku arvel, kuid mitmekordselt alla turuhinna. Musta rahaga makstakse hinnavahe kinni ning kinnisvara müümisel turuhinnaga ongi olemas pestud vara. Samamoodi võib soetada näiteks võitnud loteriipileti, makstes selle eest musta rahaga ning lunastades võidupileti ametlikult loterii korraldaja juures. Juba terasemaks võiks pidada oma kuritegelikul teel omandatud vara vormistamist haige vanema nimele, kelle surma korral vara päritakse. Ka võib paigutada musta raha teatud pankadesse (või miks mitte ka omaenda *offshore* panka) deposiiti ning võtta sama summa ulatuses pangast laenu (mida kunagi ei tagastata). Nagu näha, ei nõua rahapesu läbiviimine sugugi tingimata keerukaid finantsskeeme ja erinevate riikide pangakontode kasutamist. Mõistagi, mida keerukamad on operatsioonid, seda keerukam on neid õiguskaitseasutustel ka lahti harutada. Seadusandjate ülesandeks on jäänud kõige mitmekesisemad rahapesu ilmingud rahapesukuritegude legaaldefinitsioonidesse vormida. Alljärgnevalt on keskendutud Eesti seaduse nende punktide lahtimõtestamisele.

Rahapesu legaaldefinitsioon sätestab, et rahapesu on kuriteo tulemusena või sellises teos osalemise eest saadud vara a) omandamine, b) valdamine, c) kasutamine, d) muundamine, e) üleandmine või f) varaga tehingute või g) toimingute sooritamine, mille eesmärk või tagajärg on selle vara tegeliku omaniku ning ebaseadusliku päritolu varjamine (RpTRTS § 2).

A) Omandamine. Vara omandamise all mõeldakse selle enda valdusse saamist mis tahel viisil (nt vargalt ülesostmine, vahetamine, kingiks saamine, võla katteks saamine jms). Omandamise puhul ei välistata, et isikul on asja saamiseks seaduslik alus. Omandada saab lisaks asjadele ka varalisi õigusi, omandamine võib seisneda ka teenuse tarbimises.[274] Omandamine on seotud advokaadi juhtumiga, kes rahapesijat kaitstes riskib honorari vastu võttes ise rahapesu kahtluse alla sattuda. Kuna suur osa kaitsealuse varast pärineb kuritegudest, siis omandab sellist vara ka

[274] KarS komm vln. § 394 komm 5 ja § 202 komm 3.

advokaat. Eriti juhul, kui kriminaliseeritud on ka rahapesu ettevaatamatuse tõttu, siis võib asi päädida rahapesusüüdistusega advokaadi suhtes. Samalaadne on situatsioon ka näiteks maksukonsultantidega. Eesti kohtupraktikas ei ole see probleem veel tekkinud. Professor Joecks viitab selles küsimuses Saksamaa Hamburgi Liidumaa ülemkohtu otsusele 6. jaanuarist 2000.a – 2 Ws 185/99 mille kohaselt „kriminaaladvokaat kes saab üksnes oma honorarinõude rahuldamiseks kaitsealuselt StGB § 261 lg 1 lauses 2 nimetatud õigusvastase teoga omandatud vara ja teab selle päritolust, ei pane toime rahapesu StGB § 261 lg 2 p 1 järgi, välja arvatud siis, kui kuriteost on kannatantule tekkinud nõue, mille täitmise honorari maksmine tahtlikult või kergemeelselt nurjab, ohustab või raskendab".[275]

B) Valdamine. Asjaõigusseaduse § 32 sätestab, et valdus on tegelik võim asja üle. Valdamise kui sellise mõistet asjaõigusseadus ei sätesta. Valdus tähendab õiguslikult puhtfaktilist võimu asja üle, sõltumata sellest, kas valdajal on selleks õigus või mitte. Valdust eristatakse selgelt omandist mis on õiguslik võim asja üle. Üldiselt võib valdus tekkida kõigile vallas- ja kinnisasjadele, kuid valdust kehatutele hüvedele, eelkõige õigustele, asjaõigusseadus ei tunne. Erandiks on vaid reaalservituudi teostamine, millega antakse reaalservituudiks õigustatud isikule võimalus kaitsta oma servituuti valduse kaitse sätete järgi.[276] Järelikult saab asjaõiguse vaatenurgast vallata vaid asju. Üldkeelelisest aspektist tähendab sõna „valdama" oma võimuses, enda käes pidamist ning see käib vara kohta ka selle laiemas tähenduses.[277] Ka Viini ning Strasbourgi konventsioonid ja rahapesudirektiivid näivad pooldavat just seda tähendust. Seega tuleks teleoloogilisest lähtepunktist järeldada, et rahapesukuriteo aspektist on valdamine laiem mõiste kui asjaõiguse aspektist.

C) Kasutamine. Asjaõiguse seisukohalt on kasutamine asja kasulike omaduste tarbimine ja asjalt viljade saamine. Tavaliselt on asja kasutamine omaniku enese käes, kuid kasutamist võib ka teistele edasi anda.[278]

D) Muundamine. Vara muundamine on selle vormi muutmine, nt asjast varaliseks õiguseks jms.[279] See tegevus on üks rahapesu iseloomulikumaid vorme – nn esemeline ehk vertikaalne kontaminatsioon. Saastatus kulgeb mööda majanduslikku väärtust.

[275] W. Joecks. *Op cit.* Lk 46.
[276] AÕSK § 32 komm 5.
[277] T. Erelt (toim). Õigekeelsussõnaraamat (2006). *sv* valdama.
[278] KarS komm vln. § 394 komm 5 ja § 199 komm 1. AÕSK § 68 komm 6.
[279] KarS komm vln. § 394 komm 5.

E) Üleandmine. Vara üleandmine on selle loovutamine tasu eest või tasuta nt lepingu alusel (VÕS 2. ptk), kahju hüvitamiseks (VÕS 7. ptk) jms.[280]

F) Varaga tehingute sooritamine. Vastavalt TsÜS § 67 lg-le 1 on tehing toiming või omavahel seotud toimingute kogum, milles sisaldub kindla õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud tahteavaldus.

G) Toimingute sooritamine. Selleks võib olla näiteks asjaõiguse kandmine kinnistusraamatusse (AÕS § 62).[281]

Need erinevad tegevused tulenevad põhimõtteliselt Viini 1988.a konventsiooni artikli 3 lõikest 1, mis kohustab osalisriike kriminaliseerima järgmised rahapesualased tegevused:

(b) (i) vara muutmine või üleandmine, kui on teada, et vara on saadud punktis a nimetatud õigusrikkumise teel või sellises õigusrikkumises osalemise teel, selleks et varjata või hoida saladuses vara ebaseaduslikku päritolu või abistada niisuguse õigusrikkumisega seotud isikut, et ta saaks hoiduda vastutusest oma tegude eest;

(ii) vara omamise või sellega seotud õiguste tõelise olemuse, vara päritolu, asukoha, paigutamise ja käsutamise varjamine või saladuses hoidmine, kui on teada, et vara on saadud punktis a nimetatud õigusrikkumise teel või sellises õigusrikkumises osalemise teel;

(c) (i) vara omandamine, omamine või kasutamine, kui seda saades on teada, et see on saadud punktis a nimetatud õigusrikkumise teel või sellises õigusrikkumises osalemise teel.

Need kolme tüüpi tegevused on peaaegu sõna sõnalt viidud üle nii Strasbourgi 1990. a konventsiooni kui ka rahapesu teise direktiivi. Kolmas rahapesudirektiiv on natuke sõnastust küll täiendanud, kuid põhimõtteliselt on jaotus kolmeks jäänud alles. Kõik kolm kriminaalse tegevuse tüüpi eeldavad süüdlaselt teadmist varade kuritegeliku päritolu kohta, kuid on ka selge, et esimene tüüp kujutab endast rohkem aktiivset rahapesu kui teine ja kolmas.

Esimest tüüpi rahapesu eeldab üldiselt aktiivset seotust eelkuriteo toimepanemisega ning nõuab reeglina, et tõendataks tahtlus õiguslike tagajärgede vältimiseks varjata või hoida saladuses varade illegaalset päritolu või abistada isikut, kes on seotud kuriteo või kuritegudega.[282] Ta seisneb vara muutmises või üleandmises – vahetamise, ülekandmise, asendamise, üleviimise vms teel.

[280] KarS komm vln. § 394 komm 5.
[281] KarS komm vln. § 394 komm 5.
[282] G. Stessens. *Op cit.* p 114-115.

Viini 1988. a. konventsiooni artiklis 3(b) kirjeldatud teist tüüpi rahapesu – kuritegeliku vara varjamine või saladuses hoidmine kui selline on kriminoloogilisest vaatepunktist kõige tüüpilisem.[283]

Kolmas rahapesu tüüp on kõige passiivsem koostöövorm eelkuriteo toimepanijaga, kuna see ei nõua mingit aktiivset seotust illegaalse tegevusega, piisab vaid kuriteo tulemusena saadud vara omandamisest, valdamisest või kasutamisest ning teadmisest omandamise hetkel, et vara on saadud kuriteo tulemusena. Et selline vorm võib osutuda väga kaugeleulatuvaks ning mõjutada ka „normaalset" majanduslikku aktiivsust, siis on nii Viini 1988.a kui ka Strasbourgi 1990.a konventsioon kvalifitseerinud kohustust see tegevus kriminaliseerida (võttes arvesse osalisriigi põhiseaduslikke põhimõtteid ning õigussüsteemi põhiprintsiipe).[284] Seda tüüpi rahapesu on oma olemuselt väga lähedane klassikalisele kuritegelikul teel saadud vara omandamisega seotud deliktidele (näiteks KarS § 202), kuid vahe seisneb selles, et vara mõiste on laiem: kõne all on kriminaaltulu selle igas vormis, sh ka surrogaadid.

Eesti seadusandja on viinud ülalkirjeldatud kolmest rahapesutüübist kaks rahapesu mõistesse, kuid jätnud avamata nende erinevused. Nii vastavad definitsioonis omandamine, omamine ja kasutamine kolmandale rahapesu tüübile, muundamine ja üleandmine ning ka varaga tehingute või toimingute sooritamine esimesele rahapesu tüübile. Vara omamise või sellega seotud õiguste tõelise olemuse, vara päritolu, asukoha, paigutamise ja käsutamise varjamine või saladuses hoidmine kui selline on aga seadusandja poolt miskipärast taandatud esimest ja kolmandat tüüpi rahapesu eesmärgiks või tagajärjeks vara tegeliku omaniku ning ebaseadusliku päritolu varjamise näol.

Eeskätt tuleks rahapesu eesmärgiks pidada siiski eelkuriteo toimepanemisest tulenevate õiguslike tagajärgede ning kriminaaltulu konfiskeerimise vältimist. Vara tõelise olemuse, päritolu jne varjamine ja saladuses hoidmine on vaid üks meetod selle eesmärgi saavutamiseks. Seega on seadusandja teadmata põhjustel jätnud kõrvale konventsioonidest ja direktiividest tuleneva, kriminoloogiliselt kõige levinuma rahapesu vormi. Sellest tulenevalt tekkib tõsiseid kahtlusi, kas rahapesu mõiste RpTRTS § 2 näol vastab erinevatest konventsioonidest ja direktiividest tulenevatele nõuetele. Riigikogu poolt hiljuti vastu võetud karistusseadustiku ja selle muutmisega seonduvate seaduste muutmise seaduse seletuskirjast nähtub küll, et rahapesu mõistet on täiendatud direktiivist (2001/97/EÜ) tulenevalt viisil, et

[283] G. Stessens. *Op cit.* p 115.
[284] G. Stessens. *Op cit.* p 155-156.

lisaks vara tegeliku omaniku varjamisele loetakse rahapesuks ka varaga seotud õiguste või vara asukoha varjamine või tegutsemine sellel eesmärgil[285], kuid eelnõu paraku ei paranda põhimõttelist laadi vastuolu varjamise või saladuses hoidmise muutmisel eesmärgist teoks.

Samuti on oluline märkida, et kuni 15. märtsini 2007. a kehtinud redaktsioonis oli seadusandja pidanud vajalikuks rahapesu definitsioonis siduda vara tegeliku omaniku varjamise ja ebaseadusliku päritolu varjamise sõnaga „ning", mis oli mõlema eesmärgi (või tagajärje) suhtes siduv, mitte alternatiivne. Riigikohus märgib otsuses nr 3-1-1-34-05, et rahapesu puhul peab esinema üheaegselt nii vara ebaseadusliku päritolu kui ka tegeliku omaniku varjamise eesmärk või tagajärg. Selline õiguslik lahendus seadis küsimärgi alla rahapesu mõiste vastavuse rahvusvahelistele nõuetele. Olukorra lahendas aga 24. jaanuaril 2007 vastu võetud karistusseadustiku ja selle muutmisega seonduvate seaduste muutmise seadus, mille § 6 muutis senikehtinud rahapesudefinitsiooni asendades sõna „ning" sõnaga „või". Eelnõu seletuskirjast, mille koostaja on Justiitsministeerium, nähtub, et „[…] peab rahapesu kehtiva mõiste kohaselt rahapesu puhul esinema korraga nii vara ebaseadusliku päritolu kui ka tegeliku omaniku varjamise eesmärk või tagajärg. See on aga tekitanud praktikas mitmeid probleeme, sest keeruline on tõendada üheaegselt nii vara tegeliku omaniku kui ka vara ebaseadusliku päritolu varjamise eesmärki või tagajärge. Eelnõuga asendatakse rahapesu mõistes sõna „ning" sõnaga „või. Seega oleks muudatuse tagajärjel rahapesu koosseis täidetud ka juba juhul, kui esineb üks eesmärkidest, kas vara ebaseadusliku päritolu varjamine või vara tegeliku omaniku jmt varjamine."[286]

4.3. Subjekt

Algselt käsitleti rahapesu kriminaliseerimist peamiselt kui õiguslikku vahendit karistamaks kolmandaid isikuid, kes abistasid kurjategijaid nende kriminaaltulu endale jätmisel. Teisisõnu oli see kui vitsake mida valitsused viibutasid legaalse majanduse väravavahtide (finantsinstitutsioonid, erinevad majandusoperaatorid, advokaadid jne) suunas, et need ei võimaldaks kriminaaltuludel legaalsesse majandusse siseneda. See viis mitmetes riikides seadusteni, mis välistasid eelkuriteo toimepanija vastutuse rahapesu eest.[287] Sellise piirangu

[285] Autoriõiguse seaduse, patendiseaduse, kasuliku mudeli seaduse, tööstusdisaini kaitse seaduse, mikrolülituse topoloogia kaitse seaduse, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, korruptsioonivastase seaduse, konkurentsiseaduse, karistusseadustiku, relvaseaduse, alkoholiseaduse, maksukorralduse seaduse, väärteomenetluse seadustiku, karistusseadustiku rakendamise seaduse ja elektrituruseaduse muutmise seaduse eelnõu. Kättesaadav arvutivõrgus: http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=061590005&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11. 03.01.07.
[286] *Ibid.*
[287] G. Stessens. *Op cit.* p 121.

seadmine tugines seisukohale, et nii nagu ei saa kurjategijalt oodata enda vabatahtlikku ülesandmist õiguskaitseasutustele, nii ei saa temalt oodata ka oma kuritegeliku vara peitmata jätmist. Tekkis ka küsimus, kas oma kriminaaltulude pesemise eest karistamist võiks käsitleda kui karistamist enese poolt toime pandud kuriteost osavõtu eest.[288] Võimaluse eelkuriteo toimepanija rahapesusubjektsuse piiranguks annab näiteks Strasbourgi 1990. a konventsiooni artikkel 6 lõike 2 punkt b, mille kohaselt ei pea [konventsiooni] osalisriigid käsitlema kuriteona eelkuriteo toime pannud isiku poolt toime pandud rahapesu. Samasuguse võimaluse annab ka Palermo 2000.a konventsiooni artikkel 6 lõike 2 punkt e. Siiski tõdeti mõne aja pärast, et selline süsteem on ebaõiglane – pankasid või ärimehi, kes aktsepteerisid musta raha võis edukalt süüdistada rahapesus, kuid kurjategijad ise, kes illegaalse tulu hankisid, jäid karistamata. Kurjategijad, kellel õnnestus kriminaaltulu välismaale toimetada, jäid sageli suisa karistamatuteks.[289] Nendel kaalutlustel hakkas erinevates riikides levima ka võimalus karistada eelkuriteo toimepanijat. Sageli kasutatakse eelkuriteo toimepanija poolt sooritatud rahapesu puhul ingliskeelset terminit *self-laundering* (e. k. selvepesu).

Eelkuriteo toimepanija rahapesu eest karistamise piirang tugineb ka mõnede riikide, näiteks Rootsi, konstitutsioonil või fundamentaalsetel õiguspõhimõtetel.[290] Võimalus karistada eelkuriteo toime pannud isikut rahapesu eest on lisaks Rootsile välistatud ka näiteks Soomes[291], Norras (küll aga võidakse võtta arvesse raskendava asjaoluna eelkuriteo eest karistuse määramisel)[292] ja Saksamaal. Viimasel on karistusseadustikus säte, mille kohaselt eelteo toime pannud isikut rahapesu eest ei karistata. Isiku tegu on küll koosseisupärane, õigusvastane ja süüline, kuid karistamisele ei kuulu. Isikud, kes rahapesus osalesid, kuid ei osalenud eelkuriteo toimepanemisel, kuuluvad aga vastutusele võtmisele rahapesusätete alusel.[293] Eelkuriteo toimepanija karistamine rahapesu eest on lisaks Eestile lubatud näiteks Poolas[294], Liechtensteinis[295], Ungaris[296], Horvaatias[297] ja Bulgaarias[298].

---

[288] G. Stessens. *Op cit.* p 121.
[289] G. Stessens. *Op cit.* p 122.
[290] Legislative guide for the implementation of the United Nation Convention Against Transnational Organized Crime. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.unodc.org/pdf/crime/legislative_guides/02%20Legislative%20guide_TOC%20Convention.pdf , 18.03.06.
[291] RL 32:11. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=rahanpesu. 18.03.06.
[292] GRECO Evaluation Report on Norway 2004. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.greco.coe.int/evaluations/cycle2/grecoeval2rep(2004)3e-norway.pdf 18.03.06.
[293] MünchKommStGB/*Neuheuser* § 261 Rn 105.
[294] Second round evaluation report on Poland. Moneyval, 2003. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/legal%5Faffairs/legal%5Fco%2Doperation/combating%5Feconomic%5Fcrime/5_Money_laundering/Evaluations/MONEYVAL%282003%292SummE-Poland2.pdf 18.03.06.

Eesti seadusandja on valinud võimaluse, kus rahapesu eest karistatakse ka eelkuriteo toimepannud isikut. Subjektide ringi ei ole piiratud ning järelikult on rahapesukuritegu igaühedelikt. See tähendab, et selle toimepanemise eest võib vastutada igaüks, kes on vähemalt neljateistaastane ning süüdiv. Sama seisukohta väljendab ka Riigikohtu otsus nr 3-1-1-34-05.[299] Eelkuriteo toimepanija karistamise võimalus eristab rahapesukoosseisu KarS §-s 202 sätestatud kuriteost. Nimelt ei saa kuriteo toimepanemise tulemusena saadud vara omandamise, hoidmise ja turustamise subjekt olla isik, kes üksik või kaastäideviijana on ise toime pannud karistatava eelteo, millega vara saadi.[300]

4.4. Subjektiivne külg

Üldiselt eeldatakse rahapesu toimepanemise puhul tahtlust. Seda võib vaadelda kaheosalisena. Nimelt nõutakse reeglina teadlikkust vara kuritegelikust päritolust ning soovi selle kuritegelikku päritolu varjata. Ilmselt kõige rohkem diskussioone ongi põhjustanud esimene element, teadlikkus kuritegelikust päritolust. Peaaegu iga rahapesujuhtumi kohtulikul arutamisel on keskseks dispuut kohtualuse teadlikkusest. Et sageli on süüdistajal väga raske tõendada, et kohtualune tõepoolest teadis vara kuritegelikust päritolust (või veelgi vähem konkreetsest kuriteost), siis püütakse teadlikkust näidata faktiliste asjaolude kaudu.[301] Sellise õigusliku võimaluse annavad mitmed rahvusvahelise tasandi instrumendid: Viini 1988. aasta konventsiooni artikkel 3 punkt 3, mille kohaselt võib teadmist, tahtlust või eesmärki pidada rahapesu koosseisuliseks tunnuseks teo objektiivsete faktiliste asjaolude põhjal; Strasbourgi 1990. aasta konventsiooni artikkel 6 punkt 2c, mille kohaselt võib teadmine, tahtlus või eesmärk rahapesu koosseisulise elemendina järelduda objektiivsetest asjaoludest. Sama liini

---

[295] Second round evaluation report on Liechtenstein. Moneyval, 2003. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/legal%5Faffairs/legal%5Fco%2Doperation/combating%5Feconomic%5Fcrime/5_Money_laundering/Evaluations/MONEYVAL%282003%2914SummE-Liechtenstein2.pdf 18.03.06.

[296] Third round report on Hungary. Moneyval, 2005. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/legal%5Faffairs/legal%5Fco%2Doperation/combating%5Feconomic%5Fcrime/5_Money_laundering/Evaluations/3rd%20Round/MONEYVAL%20_2005_%2017%20E%20HUNGARY-%20FINAL%20Report%20ROSCREP%20IMF.pdf 18.03.06.

[297] First mutual evaluation report on Croatia. Moneyval, 2000. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/legal%5Faffairs/legal%5Fco%2Doperation/combating%5Feconomic%5Fcrime/5_Money_laundering/Evaluations/PC-R-EV%2899%2936SummE-Croatia1.pdf 18.03.06.

[298] First mutual evaluation report on Bulgaria. Moneyval, 2000. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/legal%5Faffairs/legal%5Fco%2Doperation/combating%5Feconomic%5Fcrime/5_Money_laundering/Evaluations/PC-R-EV%2800%2910SummE-Bulgaria1.pdf 18.03.06

[299] Riigikohtu otsus nr 3-1-1-34-05, 27. juuni 2005. – RT III 2005, 24, 252.

[300] KarS komm vln. § 202, komm 7.

[301] G. Stessens. *Op cit.* p 123.

järgib Varssavi 2005. aasta konventsioon (art 9(2)(c)). Mõistetavalt on ka rahapesualased direktiivid võtnud omaks sama lähenemise – nt kolmanda rahapesudirektiivi art 1(5).

Teatavasti on Eesti karistusseadustikus sätestatud teod üldjuhul karistatavad vaid tahtlikult toime panduina, kui seadustik ei sätesta karistust ka ettevaatamatu teo eest. Tahtlus peab esinema kõigi koosseisu asjaolude suhtes. Tahtluse vorme on kolm – kavatsetus, otsene ja kaudne tahtlus.[302] Kui eriosas sätestatud kuriteokoosseis ei ütle midagi tahtluse kohta, siis tuleneb §-st 15, et tegu on karistatav üksnes tahtlikult toimepandud teona. KarS eriosa sisaldab ka süüteokoosseise, mille puhul on nõutav teatud kindel tahtluse liik. Nii eeldavad süüteokoosseisu subjektiivsed tunnused *eesmärgil* või *motiivil* ainult kavatsetust.[303] Seega eeldab rahapesu koosseis tahtlust kõigi koosseisu asjaolude suhtes ning koosseis on täidetud, kui isik tegutses vähemalt kaudse tahtlusega. Et aga rahapesutoimingute eesmärgiks või tagajärjeks peab kehtiva õiguse kohaselt olema vara tegeliku omaniku ning ebaseadusliku päritolu varjamine, siis järelikult peab eesmärgi suhtes olema tõendatud kavatsetus. Kui tegeliku omaniku ning ebaseadusliku päritolu varjamine on juba saavutatud ehk tagajärg saabunud, piisab rahapesu omistamiseks kaudsest tahtlusest.[304]

Paljudeks debattideks on aga andnud alust küsimus, kas rahapesu võib toime panna ka juhul, kui isik ei olnud teadlik vara kuritegelikust päritolust või kui ei õnnestu tema teadlikkust kindlaks teha, ehk teisisõnu, kui rahapesu pandi toime ettevaatamatusest. Strasbourgi 1990. aasta konventsiooni artikkel 6(3)(a) annab selleks võimaluse: „Osalisriik võtab meetmeid, et määratleda oma seadustes kuritegudena kõik lõikes 1 nimetatud teod või mõne neist kas mõnel juhul või kõigil juhtudel, kui kurjategija oleks pidanud eeldama, et vara on kriminaaltulu[…]". Varssavi konventsioon omakorda annab sama võimaluse juhtudel, kui isik kahtlustas või pidi aru saama, et vara on kuritegelik tulu (Artikkel 9(3) (a) ja (b)).

On avaldatud arvamust, et selline järsk pööre tahtluse nõudest on tingitud pigem soovist saavutada kergemini rahapesus süüdimõistmisi, kui motiividest, mis tulenevad sellise ettevaatamatu teo laiduväärsusest.[305] Siiski on ettevaatamatusest toime pandud rahapesu kriminaliseerimine levimas ning sellealased diskussioonid on käimas ka Eestis.[306]

[302] KarS §-d 15 ja 16.
[303] KarS komm vln. § 16 komm 2.
[304] KarS komm vln. § 394 komm 7.
[305] G. Stessens. *Op cit.* p 123.
[306] Karistatavaks muutub ka rahapesu ettevaatamatusest. Justiitsministeeriumi pressiteade 13.11.06. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.just.ee/25885. 08.01.07.

Huvitav kohtulahend, mis puudutab teadlikkust vara kuritegelikust päritolust, pärineb Hollandist, mille Ülemkohus (*Hoge Raad*) on teinud otsuse, mille kohaselt ei ole alati obligatoorne konkreetse eelkuriteo tõendamine. Juhtum on järgmine: 19.04.02 peeti Schipholi lennujaamas kinni isik, kellel oli kaasas marihuaanat ja suur kogus sularaha ning pangatšekke. (4. juunil 2003 mõisteti isik süüdi rahapesus ja narkokuriteos.) Kinnipeetu selgituste kohaselt andis talle raha ja narkootikumid keegi isik, kes käskis need viia Bonaire'i. Kohus viitab otsuses Hollandi karistusseadustiku selgitustele, mille kohaselt rahapesu kriminaliseeriva sätte kohaldamiseks on piisav, kui tõestatakse asjaolu, et rahapesu objekt tuleneb mingist kuriteost. Ei ole nõutud, et kohtunik tuvastaks, missugune kuritegu on täpselt selle objekti aluseks. Kui näiteks süüalusel Y on pangaarve, kuhu tema ja ta kaasosanikud kuhjavad erinevate kuritegude (inimkaubandus, väljapressimine, narkokuriteod) tulusid, kuid ei ole selge, millistest neist kuritegudest kõnealune raha pärit on, siis saab ometi tõendada, et raha tulenes mingist kuriteost. Sellele ning faktilistele asjaoludele tuginedes asus kohus seisukohale, et kõnealune vara peab pärinema kuriteost. Seda kinnitavad seigad, et tegemist on suure summaga, et käsuandja organiseeris süüalusele reisi ja ostis pileti, et süüalune peitis raha ja tšekid käsuandja ülesandel, et süüalune pidi Bonaire'is andma vara isikule, kes pidi ta ära tundma riietuse järgi ning et süüalune ei tohtinud öelda, kellelt ta vara sai, kui ta kinni võetakse. Kohus pidas võimalust, et vara on legaalset päritolu, sedavõrd ebatõenäoliseks, et veendus vara kuritegelikus päritolus.[307] Seega on Euroopa kohtupraktikas peetud võimalikuks mõista isik süüdi rahapesus ka eelkuritegu konkretiseerimata, kui on selge, et vara ei saanud pärineda legaalsest allikast.

Ettevaatamatusest toime pandud rahapesu kriminaliseerimine on küll käesoleval ajal leviv trend, kuid eeskätt riikides, kus kasutusel on eelkuritegude kataloogid, st eelkuritegude ring on piiratud. Seal eksisteerib võimalus, et tekib suur huvi valida kaitsetaktika põhiargumendiks eksitus faktis. Põhimõtteliselt ei ole rahapesu sellisel juhul kuritegu, kui isik tõsimeeli uskus, et vara sõltumata sellest kas pärinedes legaalsest või illegaalsest tegevusest, pärineb teost, mis ei kuulu rahapesuvastaste seaduste kohaselt eelkuritegude ringi.[308] Teadlikkust vara kuritegeliku päritolu kohta omakorda ei saa järeldada ainuüksi faktist, et isik, näiteks pangatöötaja, ei järginud finantsoperatsioonide sooritamisel rahapesu vastu võitlemise nõudeid. Vaid juhul, kui isikul tekkis küll kahtlus, kuid ta ei võtnud sellest kahtlusest hoolimata nõutavaid tegevusi ette, võib tekkida küsimus tema vastutusest *dolus eventualis*'e ehk kaudse tahtlusega toime pandud rahapesu eest. *Dolus eventualis*'e kontseptsioon nõuab,

[307] Uitspraak, 28.09.04. LJN: AP2124, Hoge Raad, 0279/03. Kättesaadav arvutivõrgus: http://zoeken.rechtspraak.nl/zoeken/dtluitspraak.asp . 30.12.2005.
[308] G. Stessens. *Op cit.* p 124.

et isik vähemalt teadvustas endale võimaluse, et vara on saadud kuritegelikul teel.[309] KarS § 202 puhul on kuriteo koosseis täidetud, kui isik tegutseb vähemalt kaudse tahtlusega ning piisab, kui kuriteo toimepanemise tulemusena saadud vara omandaja, hoidja või turustaja peab võimalikuks vara kuritegelikku päritolu.[310] Järelikult peaks sama kontseptsioon olema kohaldatav ka rahapesukoosseisu puhul.

Sellest aspektist huvi pakkuva lahendi on teinud Soome kohus.[311] Lahend näitab, et süüdimõistmine on võimalik ka juhul, kui vara päritolu peetakse küll ebaseaduslikuks, kuid eksitakse konkreetse kuriteo osas.[312] Konkreetne kaasus on järgmine. Kohtuotsusega kohustati TG-d tasuma maja ostjale ca 185 000 marka. TG asus oma vara varjama ning sellega seoses süüdistati teda täitemenetlusalases süüteos. TG abikaasa MG on teadlikuna varjatud, nende ühises kodus säilitatavast varast loovutanud 19 990 marka oma emale SS-ile ning 19 990 marka mehe isale ja emale sellel tingimusel, et need kannavad raha MG kontole. MG tegevuse eesmärgiks oli peita raha ebaseaduslikku päritolu. Rahapesukavatsuse olemasolule viitavad kohtu arvamuse kohaselt enne täitemenetluse algust toimunud varade siirdamised MG nimele ning TG ja MG ühise alaealise lapse nimele. MG mõisteti süüdi RL 32:1.2 kohaselt. Lisaks on SS, RG ja LG võtnud tahtlikult vastu MG poolt neile antud raha sellisel tingimusel, et see tuli kanda MG kontole. Raha sinna ka kanti. Prokuröri seisukoha kohaselt pidasid SS, RG ja LG raha TG maksustatavaks tuluks, millelt maksud jäeti ebaseaduslikult maksmata ja on seeläbi pidanud raha kuriteo läbi saaduks. Nad pürgisid tahtlikult raha ebaseadusliku päritolu peitmisele. Käräjäoikeus (Soome alamastme kohus) võttis seisukoha, et üldist elukogemust ning asjaolusid silmas pidades on selge, et SS, RG ja LG said raha vastu võttes ning seda "pööritades" aru, et tegemist on kuriteo kaudu saadud rahaga. Sellel seigal, et nad pidasid seda maksu- või mõne muu kuriteo kaudu saaduks, ei ole asjas tähendust. Nad on pidanud aru saama, et nende tegevus viib rahade ebaseadusliku päritolu varjamiseni. SS, RG ja LG mõisteti kõik RL 32:1.2 alusel süüdi.

Uudse võimaluse loob Varssavi 2005. aasta konventsioon, mille artikkel 9 lõige 6 sätestab, et osalisriigid peavad tagama rahapesus süüdimõistmine võimalikkuse, kui on tõendatud, et

[309] G. Stessens. *Op cit.* p 126.
[310] KarS komm vln. § 202 komm 6.
[311] Turunseudun käräjäoikeus, R99/355. 26.10.1999. Viidatud kogumiku kaudu: Neira T. ; Perämaa J. ; Vasara P. Rahanpesurikokset (2003).
[312] Tuleb märkida, et kuni 01.04.03 käsitleti Soomes rahapesuna "*kätkemisrikos*'t" (RL 32:1.2), mille lähim vaste Eesti karistusõiguses on KarS § 202. Alates 01.04.03. on seadusesse lisatud rahapesukoosseis (RL32:6) ning RL 32:1 on umber sõnastatud. Käsitletava juhtumi puhul mõisteti isikud süüdi RL 32:1.2 alusel.

rahapesu objektiks olev vara pärineb eelkuriteost, ilma aga sidumata seda konkreetse kuriteoga.[313]

Kokkuvõtvalt saab öelda, et üldiselt eeldab rahapesukuritegu tahtlust, kuid üha laiemalt on levimas ettevaatamatusest toime pandud rahapesu kriminaliseerimine. Selle põhjuseks on nii tõendamisraskused kui ka tegelik elu. Professionaalne rahapesija teeb arvatavasti kõik, et mitte teada, millisest konkreetsest kuriteost pestav raha pärit on. Võimalus ettevaatamatu rahapesu kriminaliseerimiseks tuleneb rahvusvahelistest õiguslikest instrumentidest ning see küsimus on päevakorral ka Eestis.

[313] *Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism*. Arvutivõrgus kättesaadav: http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/198.htm. 10.02.07.

Kokkuvõte

Rahapesu kui kuritegelikul teel hangitud varale näiliselt legaalse allika loomine tänapäevases mõttes pärineb möödunud sajandist. Kuid peamised kaasaegse rahapesu võtted arenesid välja juba hiljemalt keskajal – nendeks olid vara olemasolu varjamine ning varale näiliselt legaalse algupära loomine. Peamiseks motivaatoriks nende võtete väljatöötamisele võib pidada maksukohustusi seadvaid sätteid seadustikes ja kiriku negatiivset suhtumist liigkasuvõtmisse. Kaasaegse rahapesu teket seostatakse eelkõige möödunud sajandi 20ndate aastatega, mil jõudsalt arenes organiseeritud kuritegevus, kes lõikas hiigelkasu nii narkokaubandusest kui ka muudest illegaalse tegevuse liikidest. Modernse rahapesu vaimseks isaks peetakse Poola juuti Meyer Lanskyt, kes asus kandma hoolt, et kuritegelikult hangitud varast õiguskaitse- ja maksuametkondade tegevuse tulemusena ilma ei jäädaks.

Rahapesu vastase võitluse vajaduse põhjendused võib jagada kahte suurde rühma – majanduslikud ning õiguslikud. Majanduslikust aspektist on mitmed uurimused osutanud, et rahapesul on suuremal või vähemal määral majandussüsteemi destabiliseeriv efekt. Selle esinemise ulatus sõltub paljudest asjaoludest nagu näiteks riigi majanduslik seisund, õigussüsteemi iseärasused aga ka pestava raha hulk. Kui domineerib raha väljavool riigist, siis on ilmnevad efektid reeglina negatiivsed, kui sissevool, siis võib esineda ka positiivseid tulemusi, kuid need avalduvad sageli kaudselt ka negatiivsetena, näiteks teatud valdkondades hinnatõusuna või ekspordi kallinemisena. Kriminaalse päritoluga raha sissevool toob kaasa ka ebamõistlikke majanduslikke ilminguid, mis võivad kokkuvõttes viia ebaõigete majanduslike otsustusteni. *Summa summarum* mõjub rahapesu nii riiklikule kui ka ülemaailmsele rahandus- ja majandussüsteemile negatiivselt, kuid selle ulatus sõltub paljudest asjaoludest.

Õiguslike põhjenduste lähtekohaks on uudsed kriminaalpoliitilised seisukohad, mis väljenduvad eeskätt idees elimineerida *fructus delicti*. Kurjategijatel tuleb muuta võimalikult raskeks kuritegelikul teel hangitud vara kasutamine, see tuleb konfiskeerida ning sellega takistada nii uute kuritegude finantseerimist kui varasematest hangitud hüvede nautimist. Samuti aitab rahapesu kriminaliseerimine kaasa õiguskorra tagamisele eelkuritegude jälitamise takistamise kriminaliseerimise mõttes. Viimane on aga ka leidnud kritiseerimist, eriti riikides, kus eelkuriteo toimepanijat on võimalik ka rahapesu eest vastutusele võtta. Sisuliselt võetakse isik vastutusele enese (eelsüüteo toimepanemise eest) vastutusele võtmisele mittekaasaaitamise eest. Uudne kriminaalpoliitiline lähenemine avaldub ka selles,

et praktiliselt ülemaailmselt püritakse sarnastele põhimõtetele tugineva rahapesu tõkestamise õigusliku baasi rajamisele. See loob eeldused ülemaailmselt harmoneeritud kuriteokoosseisu tekkeks.

Rahvusvahelisele õiguslikule areenile ilmus rahapesu eeskätt narkokaubanduse vastase võitlusega. Probleemiga hakkasid tegelema rahvusvahelised organisatsioonid. Peatselt joonistus võitluseks narkokaubanduse ning rahapesuga välja kolm põhilist uuendust: esiteks rahapesu kriminaliseerimine, teiseks kriminaaltulu äravõtmise tõhustamine ning kolmandaks rahvusvahelise koostöö tõhustamine. 1988. aasta lõpul vastu võetud Viini konventsioon andis esimese rahvusvahelise instrumendina juhiseid rahapesu kriminaliseerimiseks. Konventsiooni tähtsus avaldub selles, et tänaseni on see üks olulisemaid instrumente rahapesu vastases võitluses. Juba enne, 1987. aastal, olid aga USA ja Ühendkuningriik rahapesu ka kriminaliseerinud.

Teine väga oluline instrument on Strasbourgi 1988 aasta konventsioon, mis on juba konkreetselt kriminaaltulu jälitamisele, arestimisele ja konfiskeerimisele ning rahapesu vastasele võitlusele suunatud. 2005. aastal lisandus veel Varssavi konventsioon, millega aga paljud riigid, sh ka Eesti, ei ole veel ühinenud. Euroopa Liidus on kehtinud ka kolm rahapesualast direktiivi. Neist viimane pärineb aastast 2005 ning tühistab selguse mõttes varasemad. Selle nõuete rakendamisega on aega 2007 aasta lõpuni. Eesti Vabariik kriminaliseeris rahapesu 1999. aastal. Samast ajast toimib ka rahapesu andmebüroo, mis asub politsei struktuuris ning tegeleb rahapesukahtlusega tehingute kohta laekunud teabe analüüsiga ning vajadusel edastamisega. Kuigi rahapesu on olnud kriminaliseeritud juba üle seitsme aasta, on kohtupraktika paraku veel väga napp. See ja muud põhjused viisid rahapesu ja terrorismi rahastamise vastase tegevuse koordineerimisega tegeleva valitsuskomisjoni moodustamiseni 2006. aastal. Komisjoni peamisteks ülesanneteks on erinevate asutuste rahapesualase võimekuse analüüsimine, rahapesu tõkestamise alaste ettepanekute tegemine ja vastavate õigusaktide muutmise ettepanekute esitamine ning muud ülesanded. Komisjoni koordineerimisel on valmimas ka uus seaduseelnõu, mis peab siseriiklikud õigusaktid viima kooskõlla kolmanda rahapesudirektiivi nõuetega.

Rahapesuprotsessi on parema mõistetavuse huvides korduvalt modelleeritud. Ilmselt enim levinud on kolmeastmeline, nn USA Tolliteenistuse mudel. Mudeli esimene aste kujutab endast „musta" raha teistesse aktivatesse vahetamist, sh finantssüsteemi sisestamist, teine aste n.ö jälgede segamise operatsioone ning kolmas aste näiliselt legaalse päritolu loomist. Suur

osa teistest mudelitest on kirjeldatu modifikatsioonid, aga on ka mitmeid originaalseid mudeleid. Neist üks huvipakkuvamaid on nn Franklin Jurado faasimudel. Siin on mudeli loojaks professionaalne rahapesija, mitte rahapesu uurimisega tegelevad teadlased või õiguskaitseasutuste töötajad.

Rahapesukoosseisu poolt kaitstava õigushüve määratlemist on otstarbekas alustada Viini 1988.a konventsioonist, mille preambulis väljendatakse muret, et narkoäri ning sellega seotud organiseeritud kuritegevus, samuti sellest tekkiv suur tulu õõnestab seaduslikku majandust ja ohustab riikide stabiilsust, julgeolekut ja suveräänsust. Just nende väärtuste kaitseks on konventsioon vastu võetud. Ka Eesti seadusandja on rahapesukoosseisu paigutanud karistusseadustiku majandusalaste süütegude peatükki. Süstemaatilise tõlgenduse kohaselt kaitseb rahapesukoosseis järelikult kehtiva majanduskorra normaalset, reeglipärast toimimist. Samuti kaitseb rahapesukoosseis õiguskorda kui sellist. Nimelt kui pidada rahapesuprotsessi üheks eesmärgiks kriminaaltulu „eemaldamist" eelkuriteost, siis järelikult üritatakse sellisel moel vältida ka vastutust eelkuriteo toimepanemise eest. Tegude õiguslikest tagajärgedest hoidumise eesmärk rahapesu mõistet kujundava tunnusena on iseloomulik pea kõigile relevantsetele õigusaktidele.

Rahapesu määratleb kuriteona karistusseadustiku § 394. Rahapesu mõiste ise tuleneb aga rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse §-st 2. Rahapesukuritegu on sätestatud blanketsena. Huvipakkuvaks õigusloomealaseks praktikaks võib pidada asjaolu, et kogu kuriteokoosseis avaldub vaid läbi sõna „rahapesu". Nimelt on seadusandja konstrueerinud koosseisu karistusseadustikus järgnevalt: „Rahapesu eest – karistatakse[…]"(KarS § 394 lg 1), jättes samal ajal vastuseta või keerukalt leitavate vastustega mitmed muud olulised küsimused. Käesoleval juhul ei ole viide teisele õigusnormile mitte ainuüksi koosseisu osa vaid koguni terve eriosas väljenduv koosseis ise. Kaudsete viidete sobivus õigussüsteemi on olnud diskussioonide aluseks ning nende vastavus õigusriigi põhimõtetele ja põhiseadusele, eriti karistusõigusnormis, on problemaatiline. Otstarbekas oleks kaaluda, kas edasises rahapesualases õigusloomes võiks osutuda sobivaks lahenduseks teokirjelduse viimine karistusseadustikku sarnaselt paljude teiste riikidega.

Rahapesu objektiks on kuriteo tulemusena või kuriteos osalemise eest saadud vara. Sellist vara nimetatakse kriminaaltuluks ning kuritegu, mille tulemusena vara saadud, nimetatakse eelkuriteoks. Eelkuriteoks saab olla tegu, mis vastab mõne karistusseadustiku eriosas sätestatud kuriteo tunnustele. Seadusandja nimetab rahapesu objektina ka kuriteost

osavõtmise eest saadud vara. Varemkehtinud redaktsioonis kasutas seadusandja kuriteos osalemise mõistet, mis oli karistusõiguses uus ja sisustamata mõiste. Sama meelt oli ka Justiitsministeerium, kes valmistas ette seaduseelnõu, mis asendas karistusõiguses tundmatu termini „osalemine" tuntud terminiga „osavõtt". Kehtiva seaduse kohaselt tuleb kuriteost osavõtmise eest saadud vara all mõista kuriteos osalemise eest saadud tasu, mis tingimata ei pruugi olla saadud sellesama kuriteo läbi. Kui see ei oleks nii, siis puuduks vajadus eraldi osavõtu eest saadava vara äramärkimiseks, kuna see oleks hõlmatud kuriteo tulemusena saadud vara mõistega.

Paljudes riikides on eelkuritegude ring piiratud. Ajalooliselt on esmaseks eelkuriteoks olnud narkokuriteod ning sellele on aegamööda lisandunud teisi organiseeritud kuritegevuse peamisi tegevusvaldkondi ja tuluallikaid kujutavad kuriteod. Praegu liigutakse rahvusvaheliselt üha laiema eelkuritegude kataloogi, või koguni piiramata kataloogi suunas. Viimase võimaluse kasuks on otsustanud ka Eesti ning iga kuritegu võib olla rahapesu eelkuriteoks. Rahapesu eelkuritegu võib olla toime pandud nii tahtlikult kui ettevaatamatusest ning peab olema jõudnud vähemalt katse staadiumi. Rahapesu toimepanija karistamise eelduseks ei ole eelkuriteo toimepanija isiku kindlakstegemine või süüdimõistmine. Oluline on, et tuvastataks eelkuriteo toimepanemine kui selline. Eelkuriteo aegumine ei too tingimata kaasa eelkuriteo läbi saadud vara sobimatust rahapesu objektiks. Aegumine kui materiaalõiguses sätestatud, kuid menetlusõiguslikke tagajärgi omav õigusinstituut on menetlustakistus, mis tugineb arusaamal karistusvajaduse äralangemisest. Ta ei oma materiaalõiguslikke tagajärgi.

Eelkuritegude ringi kuuluvad ka maksukuriteod. Viimased moodustavad keeruka kogumi, mille rahapesu objektiks sobivuse üle on vaieldud. Maksukuritegude puhul võib tulu iseenesest olla teenitud täiesti õiguspärasel viisil, kuid õigusvastaseks muutub vara alles maksude mittenõuetekohasel tasumisel ning selles ulatuses, mille võrra isikule kas jäi või laekus rohkem võrreldes varaga, mis tal oleks jäänud õiguspärase käitumise korral. Teisalt on aga maksukuriteod organiseeritud kuritegevusele väga suureks tuluallikaks ning maksukuritegude väljajätmist rahapesu eelkuritegude ringist oleks kriminaalpoliitiliselt väga keerukas põhjendada.

Rahvusvahelisel tasemel peetakse väga oluliseks, et rahapesu oleks siseriiklikult karistatav ka juhul, kui eelkuritegu on toime pandud mõnes teises riigis. See nõue tagab, et kriminaaltulu ei saaks liikuda riigist teise ning seejuures vabaneks karistusähvardusest. Tegemist on äärmiselt olulise instrumendiga rahapesu vastases võitluses. Kehtiv õigus Eestis ei anna pidepunkte

määratlemaks, kas välismaal toime pandud eelkuriteo tulemusena saadud vara on kõlbulik rahapesu objektiks Eestis. Eesti rahapesu vastu võitlemise suutlikkust kontrollinud Moneyval on juhtinud tähelepanu, et seadusest ei järeldu sõnaselgelt eelkuriteo toimepanemise võimalikkus välismaal ning on soovitanud konventsioonidest tulenevad nõuded seadusesse viia. Rahapesudirektiivi ning konventsioonide otsekohaldatavus kriminaalvastutuse kohaldamiseks on äärmiselt küsitav, esimese puhul suisa välistatud. Ka rahapesualaste seaduseelnõude seletuskirjad ei käsitle välismaal toime pandud eelkuriteo küsimust. Õigusriiklikult oleks korrektne vastav säte seadusesse lisada ning mitmed küsitavused oleksid sellega kõrvaldatud.

Rahapesu objektiks olev vara esineb väärtuse kandjana väga erinevates vormides. Selleks võib olla sularaha, arveldusraha, osalus ettevõtetes ja ühingutes, väärtpaberid, väärismetallid jne. Rahapesu objektiks sobib põhimõtteliselt kõik, millel on vahetusväärtus. Vara mõistet püütakse sisustada võimalikult laialt. Rahapesu toimub asjade ja õiguste suhtes, millel on majanduslik vahetusväärtus. Kuriteost saadud vara nimetatakse ka saastunud ehk kontamineeritud varaks. Muutusi vara koosseisus või vormis nimetatakse transformatsioonideks. Rahapesule on iseloomulik, et saastatus kandub edasi ning saastunud algobjekt võib puhastuda. Eristatakse isikulisi (horisontaalseid) ja esemelisi (vertikaalseid) kontaminatsioone. Esimese puhul antakse saastunud algobjekt edasi järgmisele isikule. Algobjekti saastatus sellisel juhul säilib. Esemelise kontaminatsiooni puhul kandub saastatus mööda väärtust: algobjekti asemele tuleb teine (või teised) objektid, mis omavad ligikaudu sama väärtust kui algobjekt. Algobjekti saastatus sellega lõpeb. Algobjekti asemele tulnud vara nimetatakse surrogaadiks ning kirjeldatud protsessi surrogatsiooniks. Tegemist on rahapesu iseloomuliku tunnusega. Surrogatsioonireegli sätestamine seaduses on väga olulise tähtsusega seaduse õige kohaldamise ja mõistetavuse huvides. Eesti seadusandja on sellest siiski loobunud ning seda praktikat ei saa pidada korrektseks. Asjakohane oleks vastav säte sarnaselt näiteks Soome ja Saksamaaga seadusesse lisada. Surrogatsiooniga seotud küsimustest on äärmiselt huvipakkuvad veel osalise surrogatsiooni kaasused. Kohtupraktika peab näitama, kuhu paigutada olulisusnivoo saastunud ja puhta vara ühinemisel (näiteks pangakontol), samuti millal lugeda saastunud vara abil loodud ettevõtte toodang saastunuks.

Rahapesu „pesemistoimingute" süsteem tuleneb üldiselt Viini 1988. aasta konventsioonist, mis identifitseerib kolme liiki rahapesu (sama süsteemi kasutavad Strasbourgi 1990. a konventsioon, samuti rahapesudirektiivid jne). Esiteks vara muutmine või üleandmine, kui on teada, et vara on saadud punktis a nimetatud õigusrikkumise teel või sellises õigusrikkumises

osalemise teel, selleks et varjata või hoida saladuses vara ebaseaduslikku päritolu või abistada niisuguse õigusrikkumisega seotud isikut, et ta saaks hoiduda vastutusest oma tegude eest. Teiseks vara omamise või sellega seotud õiguste tõelise olemuse, vara päritolu, asukoha, paigutamise ja käsutamise varjamine või saladuses hoidmine, kui on teada, et vara on saadud punktis a nimetatud õigusrikkumise teel või sellises õigusrikkumises osalemise teel. Ning kolmandaks vara omandamine, omamine või kasutamine, kui seda saades on teada, et see on saadud punktis a nimetatud õigusrikkumise teel või sellises õigusrikkumises osalemise teel. Eesti seadusandja on sätestanud rahapesuna esimese ja kolmanda rahapesutüübi, kuid on jätnud kriminaliseerimata teist tüüpi rahapesu. On äärmiselt kahetsusväärne, et kriminoloogiliselt kõige levinum rahapesutüüp on taandatud esimest ja kolmandat tüüpi rahapesu eesmärgiks või tagajärjeks. Kuriteo tulemusena saadud vara varjamine või saladuses hoidmine tuleb muuta eesmärgist või tagajärjest teoks, kuna tegemist on ühe moodusega saavutamaks rahapesu tõelist eesmärki – vara eemaldamist eelkuriteost ja selle segamatut kasutamist. Kehtiv õigus ei vasta kirjeldatud osas rahvusvahelistele nõuetele. Lisaks kirjeldatule nõudis kuni 15.03.07. a. kehtinud redaktsioon, et rahapesu puhul pidi esinema üheaegselt nii vara ebaseadusliku päritolu kui ka tegeliku omaniku varjamise eesmärk või tagajärg. Sellist nõuet ei esita ükski rahvusvahelise taseme instrument ning tegemist oli olulise kitsendusega rahapesu mõistes. Nüüdseks on see puudus Riigikogu poolt küll juba kõrvaldatud: sõna „ning” on asendatud sõnaga „või”.

Rahapesu subjektiks võib Eesti kehtiva õiguse kohaselt olla iga isik, kes on vähemalt neljateistkümne aastane ja süüdiv, sh ka eelkuriteo toime pannud isik. Paljudes riikides on aga nii ajaloolistel kui õiguslikel põhjendustel eelkuriteo toimepanija rahapesu subjektide ringist välja arvatud.

Subjektiivsest küljest eeldatakse rahapesu puhul üldjuhul tahtlust. Keerukaim küsimus rahapesukaasuste lahendamisel on sageli vara kuritegelikust päritolust teadlikkuse tõendamine. Selleks on lubatud teadlikkuse tõendamine objektiivsete faktiliste asjaolude kaudu. Praegusel ajal on päevakorda kerkinud ettevaatamatusest toime pandud rahapesu kriminaliseerimine. Mõnedes riikides on see küsimus juba positiivselt lahendatud ning vastavad diskussioonid on käimas ka Eestis.

Võttes käesoleva uurimuse kokku, võib tõdeda, et rahapesu on äärmiselt mitmetahuline nähtus ning seda ammendavalt kirjeldada ja analüüsida on väga keerukas. Rahapesu kõiki nüansse ei osutu võimalikuks nii piiratud mahuga uurimuses käsitleda. Siiski eristusid selgelt

mõned probleemid Eesti kehtivas õiguses, mis vajaksid pädevate asutuste poolt läbimõtlemist ning tunnustamise leidmisel lahendamist. Olulisimaks peab käesoleva töö autor kuriteo tulemusena saadud vara varjamise ja saladuses hoidmise kriminaliseerimist vastavalt rahvusvahelistele nõuetele. Samuti vajaks seaduses sätestamist välismaal toime pandud eelkuriteo tunnustamine ja surrogatsioon. Õigusriigile kohane oleks ka rahapesukoosseisu sisuline sätestamine karistusseadustikus, mitte mõnes muus seaduses. Mõned puudujäägid on juba lahendatud või lahendamisel ning ettevaatamatusest toime pandud rahapesu osas diskussioonid alanud. Seega võib öelda, et töö rahapesu vastu võitlemise osas käib ning loodetavasti lähitulevikus saavad lahendatud ka juba tõstatatud või tõstatamisel olevad probleemküsimused. See annab Eesti riigile võimaluse peatselt saabuvale kolmandale rahapesu vastase võitluse võimekuse hindamisele julgelt vastu minna.

Summary: Definition and history of money laundering in Estonian criminal law

Money laundering in the modern meaning of generating a seemingly legal origin for the assets deriving from crime originates from the last century. However, the main means of present-day money laundering developed already in the Middle Ages at the latest - these were concealing the possession of assets and generating a seemingly legal origin for the assets. Tax liabilities provided for in the legislation can be considered the main impetus for the development of the means as well as the church's negative attitude to usury. The origin of present-day money laundering is in principle traceable to the 1920s when organised crime started to thrive and gained enormous profits from drug trafficking and other types of illegal activities. The generator of modern money laundering can be considered the Polish Jew Meyer Lansky who began to see to it that assets derived from crime would not be deprived of by the activities of law enforcement authorities and tax administrations.

The reasons for the need to combat money laundering can be divided into two large groups – economic and legal reasons. In regard to economic reasons, several studies have pointed out that money laundering has to a greater or lesser extent a destabilising effect on the economic system. The extent of its effect is dependent on several factors, such as the economic state of the country, specifics of the legal system as well as the amount of the laundered money. If money outflow from the state dominates, negative effects usually appear. If money inflow is dominant, positive results can also occur but they will often have an indirect negative effect, as well, i.e. prices rise in certain areas or export becomes more expensive. The inflow of money deriving from crime also brings along unreasonable economic features that can finally lead to wrong economic decisions. In *summa summarum* money laundering has a negative effect on national as well as on global financial and economic system but the extent of it is dependent on several circumstances.

The points of departure for legal reasons are the new statements on criminal policy expressed first of all in the intention to eliminate *fructus delicti.* Exploitation of assets deriving from crime should be made as hard as possible for the criminals, the assets need to be confiscated and in this way the financing of new crimes and enjoying of previously gained benefits can be prevented. Criminalising of money laundering also helps to maintain legal order since any hindering to the prosecution of predicate offences is criminalised. The latter has received

criticism, as well, especially in the states where the offender of predicate offence can also be held responsible for money-laundering. The person is basically held liable (for committing the predicate offence) for not rendering assistance in making himself/herself liable. The new approach in criminal policy becomes evident also in the fact that there is actually a worldwide drive to establish a legal foundation based on similar principles for the prevention of money laundering. It creates prerequisites for the formation of globally harmonised elements of criminal offence.

Money laundering appeared in the international legal arena above all in relation to the fight against drug trafficking. International organisations started to deal with the problem. Three main innovations were soon outlined for the fight against drug trafficking and money laundering: 1) criminalisation of money laundering, 2) enhanced application of the confiscation of criminal proceeds, 3) enhancement of international cooperation. As the first international instrument, the Vienna Convention that was adopted at the end of 1988 gave instructions for the criminalisation of money laundering. The importance of the Convention lies in the fact that until present day it is one of the most significant instruments in the fight against money laundering. Prior to that, in 1987, the United States and Great Britain had already criminalised money laundering.

The second very important instrument is the 1988 Strasbourg Convention that is aimed more specifically at pursuing, seizing and confiscating criminal proceeds as well as at the fight against money laundering. In 2005 it was supplemented by the Warsaw Convention that many states, including Estonia, have not joined yet. The European Union has also enacted three directives on money laundering. The last was adopted in 2005 and it abrogates the previous ones for the purpose of clarity. There is time for the implementation of its requirements until the end of 2007. The Republic of Estonia criminalised money laundering in 1999. This is also the beginning of the operation of the Financial Intelligence Unit that is a police structural unit and deals with analysing and, if needed, forwarding the information received about suspicious transactions of money laundering. Though money laundering has been criminalised for over seven years now, we lack court practice. This fact and other reasons led in 2006 to the formation of the government committee on coordinating activities against money laundering and terrorist financing. The main tasks of the committee are to analyse the administrative capability of different agencies with regard to money laundering, to make suggestions for the prevention of money laundering and to submit proposals for the amendments in relevant legislation as well as other responsibilities. A new draft Act is being prepared under the

coordination of the committee, which has to make the national legislation comply with the requirements of the third directive on money laundering.

For the sake of better understanding different models have been created on money laundering process. The most wide-spread is evidently the three-stage model, the so-called model of the US customs service. The first stage of the model describes the changing of "dirty" money into other assets, including transfer into the financial system. The second stage is the stage of the so-called operations of obscuring traces and in the third stage a seemingly legal origin is generated. The majority of other models are modifications of the above-described, yet there are several original ones. One of the most interesting is the so-called Franklin Jurado phase model. Here the author of the model is a professional money launderer, not scientists studying money laundering or officials of law enforcement agencies.

It is expedient to start defining the legal rights protected by the elements of money laundering from the 1988 Vienna Convention. A concern is expressed in the preamble of the Convention that drug business and related organised crime as well as enormous profits deriving from it undermine legal economy and jeopardize the stability, security and sovereignty of states. It is for the protection of these values that the Convention was adopted. Also the Estonian legislator has placed the elements of money laundering into the chapter on economic offences of the Penal Code. According to the systematic interpretation, the elements of money laundering protect consequently the normal, standard functioning of the economic system. The elements of money laundering also protect legal order as such. Namely, if "elimination" of criminal proceeds from predicate crime is considered one of the goals of money laundering process, it is also attempted to avoid responsibility for the commission of predicate crime in this way. The aim of avoiding legal consequences for actions as a feature of forming the definition of money laundering is characteristic almost to the whole relevant legislation.

The Penal Code, § 394, defines money laundering as crime but the definition of money laundering itself derives from § 2 of the Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act. It can be considered an interesting legislative practice that the entire composition of crime is expressed only by the word "money laundering". Namely, the legislator has constructed the elements in the Penal Code as follows, "Money laundering is punishable […]" (Penal Code § 394, subsection 1), at the same time giving no answers or providing complicated answers to several other important questions. In present case the reference to other legal provisions is not just a part of the elements but the entire composition

itself expressed in the special part. The qualification of indirect references into the legal system has been a matter of discussion and their conformity to the principles and constitution of the state based on the rule of law is problematic, especially in penal law provisions. It would be expedient to consider whether a suitable solution in the further legislative drafting on money laundering could be the transfer of the description of criminal offence into the Penal Code like many other states have done.

The objects of money laundering offence are the assets acquired as a result of the crime or for being involved in the crime. These assets are called criminal proceeds and the crime, as a result of which the assets were acquired, is called predicate crime. Predicate crime can be an act that corresponds to the elements of some criminal offence provided for in the special part of the Penal Code. Assets acquired by participation in a criminal offence are also called the object of money laundering by the legislator. In the previously valid version the legislator used the definition "being involved in a criminal offence", which was an unknown definition in penal power. The same opinion was shared by the Ministry of Justice who prepared the draft Act in which the term "being involved" as an unknown definition in penal power was replaced by the known term "participation". Pursuant to the valid Act, the assets acquired for the participation in a criminal offence should be understood as the reward received for being involved in the crime, which does not necessarily have to be derived from the same criminal offence. If it were not the case, there would be no need to mention separately the assets acquired in return for participating since it would be covered by the definition of assets acquired as a result of the criminal offence.

In many countries the circle of predicate crimes is limited. Historically the first predicate crimes were drug crimes and with time other crimes related to the main areas of organised crime as well as to their sources of revenue were added. Right now the international tendency is to move towards a broader catalogue of predicate crimes or even towards an unlimited catalogue. Estonia has also decided for the latter option and every criminal offence can be a predicate crime for money laundering. A predicate crime of money laundering can be committed either intentionally or out of negligence and should have reached at least the stage of attempt. The prerequisite for punishing the money laundering offender is not the identification of the person committing the offence nor conviction. It is important to identify the commission of predicate crime as such. Expiring of predicate offence does not necessarily make the assets derived from the predicate offence unsuitable for the object of money laundering. Expiring as legal institute provided for in the substantive law but having

consequences under procedural law is a hindrance on proceedings, being based on the understanding to drop the need for punishment. It does not have consequences under substantive law.

Tax crimes also belong into the circle of predicate crimes. The latter form a complicated group and their suitability for the object of money laundering offence has been a matter of debate. In regard to tax crimes, the proceeds can be earned by legitimate means but the assets become illegal only upon inadequate payment of taxes and to the extent that more was left to or received by the person than it would have been the case under legitimate behaviour. On the other hand, tax crimes are an enormous source of revenue for organised crime and leaving tax crimes out of the circle of predicate offences would be very hard to justify on the grounds of criminal policy.

On the international level it is considered highly important that money laundering would be punishable on the national level also in case the predicate crime was committed in some other country. This requirement ensures that criminal proceeds can not move from one state to another and thereby the person would be released from the threat of punishment. It constitutes a very important instrument in the fight against money laundering. The law valid in Estonia does not give a handle for defining whether the assets deriving from a predicate offence committed abroad are suitable to be the object of money laundering offence in Estonia. Moneyval who examined the capability of Estonia in combating money laundering has pointed to the fact that the possibility to commit a predicate crime abroad can not be clearly deduced from the law and has suggested to put the requirements prescribed in the conventions into the law. Direct applicability of directives and conventions related to money laundering for the application of criminal liability is highly questionable, in the first case even excluded. Explanatory reports of draft Acts related to money laundering do not address the issue of the commission of predicate crime in a foreign country. In the state based on the rule of law it would be correct to add the relevant provision into the Act and then several ambiguities would be eliminated.

The assets as the object of money laundering offence appear as the medium of values in very different forms. It can be cash, settlement money, holdings in enterprises or undertakings, securities, precious metals, etc. In principle, everything that has exchange value can be an object of money laundering offence. It is attempted to give as broad meaning to the definition of assets as possible. Money laundering occurs in regard to things and rights that have

economic exchange value. Assets deriving from crime are also called contaminated property. Changes in the elements or form of assets are called transformations. It is characteristic to money laundering that contamination is transmitted and the initial contaminated object can become clean. Contaminations are distinguished in relation to persons (horizontal) or objects (vertical). In the first case the contaminated initial object is handed over to the next person and in this case contamination of the initial object is maintained. If related to objects, contamination is transmitted through value: in place of the initial object there will be another (or other) objects that have approximately the same value as the initial object. By that the contamination of the initial object is terminated. Assets that have come in place of the initial object are called surrogate and the described process as surrogation. It has to do with a characteristic feature of money laundering. Setting forth the surrogation rule in the Act is of utmost importance for the purpose of the proper application and comprehension of the Act. The Estonian legislator has however discarded it and the practice can not be considered correct. It would be appropriate to insert the relevant provision into the Act as, for example, in Finland and Germany. Among the issues related to surrogation, cases of partial surrogation are also extremely interesting. Court practice has to show where to place the materiality level in the merging of contaminated and clean assets (i.e. on bank account) as well as when to regard the production contaminated that an enterprise has generated with the help of contaminated assets.

In general the "laundering system" of money laundering derives from the 1988 Vienna Convention that identifies three types of money laundering (the same system is used by the 1990 Strasbourg Convention, also directives on money laundering, etc.) The first type is transformation or transfer of assets if it is known that the property was acquired by violation of law specified in a subclause or by participation in such violation in order to conceal or keep the illegal origin of the assets secret or to assist the person involved in such violation to evade the responsibility for his/her actions. Second, concealing or keeping the actual nature, origin, location, placement or exploitation of assets or related rights secret if it is known that the property was acquired by violation of law specified in a subclause or by participation in such violation. Third, acquisition, possession or exploitation of assets if it is known upon acquiring the property that it has been acquired by violation of law specified in a subclause or by participation in such violation. The first and the third type of money laundering have been established as money laundering by the Estonian legislator whereas the second type of money laundering has not been criminalised. It is highly regrettable that criminologically the most wide-spread type of money laundering has been reduced to the goal or result of the first and

third type of money laundering. Concealing or keeping the property derived from crime secret should be changed from the goal into the act as it is one of the means to achieve the real goal of money laundering – removal of assets from predicate crime and their undisturbed exploitation. The law in force in Estonia does not comply with international requirements in the afore-described aspects. In addition to the latter, the version valid up to 15.03.2007 required that in the event of money laundering offence there needed to be simultaneously the goal or result of concealing both the illegal origin of the assets and the actual owner. This kind of requirement is not prescribed by any international instrument and it constituted a considerable limitation to the meaning of money laundering. By now this deficiency has however been rectified by the Parliament: the word "and" has been replaced by the word "or".

Pursuant to the law valid in Estonia, the subject of money laundering can be any person of at least fourteen years of age and with mental capacity, including a person who has committed predicate crime. However, due to historical and legal reasons many countries have excluded the offender of predicate crime from the circle of subjects of money laundering.

As to subjective aspects, intent is generally presupposed in money laundering offences. Oftentimes a more complicated issue in resolving money laundering cases is to prove that the assets are derived from crime. For that it is allowed to prove awareness by factual objective circumstances. At present the issue has been raised about criminalising money laundering offences done out of negligence. Some countries have already criminalised it and relevant discussions are being held also in Estonia.

In summary of this study it can be stated that money laundering is an extremely multi-faceted phenomenon and it is very complicated to describe and analyse it in an exhaustive manner. It is not possible to address all the nuances of money laundering in such a limited study. Yet some problems came out clearly in the law valid in Estonia that would need reviewing by competent authorities and, if the existence of such problems is approved, subsequent solving of them. The author of this study considers it most important to criminalise the concealing and keeping in secret of the assets derived from crime according to the international requirements. Also predicate criminal offences committed abroad as well as surrogation should be set forth in the law. It would be appropriate for the state based on the rule of law to prescribe the elements of money laundering in the Penal Code and not in some other Acts. Some deficiences have already been solved or are in the process of solving and discussions have been initiated on money laundering out of negligence. Therefore it can be said that efforts are

made in the fight against money laundering and hopefully the problems that have been raised or are going to be raised will be solved in the near future. It gives the Republic of Estonia the possibility to enter boldly the phase of the third evaluation of its capability on combating money laundering.

Kasutatud kirjandus

1. Ackermann, J.-B. Geldwäscherei – Money Laundering. Eine vergleichende Darstellung des Rechts und der Erscheinungsformen in den USA und der Schweiz. Schulthess Polygraphischer Verlag AG. Zürich, 1992. 355 S.
2. Barton, S. Das Tatobjekt der Geldwäsche: Wann rührt ein Gegenstand aus einer der im Katalog des § 261 I Nr. 1-3 StGB bezeichneten Straftaten her? Neue Zeitschrift für Strafrecht. 1993, Heft 4, S. 159-165.
3. Blum, J. A. et al. Financial Havens, Banking Secrecy and Money Laundering. United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention. New York, 1999. 117 p.
4. Bongard, K. Wirtschaftsfaktor Geldwäsche: Analyse und Bekämpfung. Deutscher Universitäts-Verlag. Wiesbaden, 2001. 358 S.
5. Brown, W. S. Makroökonoomika baasteooria. Külim. Tallinn, 1997. 480 lk.
6. Duyne, P van; Lampe K. von; Passas, N. Upperworld and underworld in cross-border crime. Wolf Legal Publishers. Nijmegen, 2002. 198 p.
7. Duyne, P. van, Lampe, K von, Newell, J. L. Criminal finances and organising crime in Europe. Wolf Legal Publishers. Nijmegen, 2003. 216 p.
8. Enste, D., Schneider, F. Shadow Economies Around the World: Size, Causes, and Consequences. Working Paper WP/00/26. International Monetary Fund. Washington DC, 2000. 56 p.
9. Erelt, T. (toim) Eesti õigekeelsussõnaraamat. ÕS 2006. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn, 2006. 1220 lk.
10. EU putting a stranglehold on dirty money. Arvutivõrgus kättesaadav: http://europa.eu.int/comm/justice_home/fsj/crime/laundering/fsj_crime_laundering_en.htm . 28.12.05.
11. First mutual evaluation report on Croatia. Moneyval, 2000. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/legal%5Faffairs/legal%5Fco%2Doperation/combating%5Feconomic%5Fcrime/5_Money_laundering/Evaluations/PC-R-EV%2899%2936SummE-Croatia1.pdf 18.03.06.
12. Gilmore, W. C. Dirty Money: The Evolution of Money Laundering Countermeasures. Council of Europe Publishing. Strasbourg, 1999. 341 p.
13. Gradowski, M. ; Ziegler, J. Geldwäsche, Gewinnabschöpfung: erste Erfahrungen mit den neuen gesetzlichen Regelungen (261, 43a, 73d StGB und Geldwäschegesetz). Bundeskriminalamt. Wiesbaden, 1997. 162 S.

14. GRECO Evaluation Report on Norway 2004. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.greco.coe.int/evaluations/cycle2/grecoeval2rep(2004)3e-norway.pdf 18.03.06.
15. Hoyer, P; Klos, J. Regelungen zur Bekämpfung der Geldwäsche und ihre Anwendung in der Praxis. Erich Schmidt Verlag. Bielefeld, 1998. 608 S.
16. Joecks, W. Majanduskriminaalõigus Saksamaal. Õppematerjal kohtunike ja prokuröride järelkoolituse jaoks. Tallinn, 2001. 55 lk.
17. Knorz, J. Der Unrechtsgehalt des § 261 StGB. Peter Lang GmBH. Frankfurt am Main, 1996. 252 S.
18. Laffranque, J. Euroopa Liidu õigussüsteem ja Eesti õiguse koht selles. Juura, Tallinn, 2006. 536 lk.
19. Legislative guide for the implementation of the United Nation Convention Against Transnational Organized Crime. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.unodc.org/pdf/crime/legislative_guides/02%20Legislative%20guide_TOC%20Convention.pdf , 18.03.06.
20. Leip, C. Der Straftatbestand der Geldwäsche. Zur Auslegung des § 261 StGB. Berlin Verlag A. Spitz. Berlin, 1995. 178 S.
21. Liikane, K., Zirnask, V. Raha, pangad ja finantsturud. I osa. Tallinn, 1994. 232 lk.
22. Lõhmus, U. Euroopa Liidu õigussüsteem ja põhiseaduslikkuse kontroll pärast 1. maid 2004. – *Juridica* I 2006. Lk 3-16.
23. M. Pieth. Financing of Terrorism: Following The Money. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.pieth.ch/pdf/financing_terrorism.pdf 23.03.2006. Publitseeritud ka: European Journal of Law Reform, Special issue on Criminal and Regulatory Law Reform: The Financing of Terrorism, Volume 4/2002, p 251 ff.
24. Merusk, K jt. Õigusriigi printsiip ja normitehnika. SA Eesti Õiguskeskus, 1999. 167 lk.
25. Merusk, K., Narits, R. Eesti konstitutsiooniõigusest. Juura, Õigusteabe AS. Tallinn, 1998. 232 lk.
26. Money Laundering: Commission proposes to update and improve Directive. IP/04/832 Arvutivõrgus kättesaadav: http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/04/832&language=en&guiLanguage=en , 28.12.2005.
27. Naylor, R. T. Wages of Crime. Cornell University Press. London, 2002. 336 p.
28. Neira T. ; Perämaa J. ; Vasara P. Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä. Keskusrikospoliisi, 2003. 51 s.

29. New Catholic Encyclopedia. Gale. Washington DC. 2003. vol 14. 942 p.
30. Põhilised sotsiaal- ja majandusnäitajad. 1.07. Statistikaamet. Arvutivõrgus, kättesaadav aadressil: http://www.stat.ee/files/evaljaanded/2007/UL010702.pdf, 18. märtsil 2007.
31. Quirk, P. Macroeconomic Implications of Money Laundering. Working Paper WP/96/66. International Monetary Fund. Washington DC, 1996. 33 p.
32. Quirk, P. Money Laundering: Muddying the Macroeconomy. Finance & Development. A Quarterly publication of the International Monetary Fund and the World Bank. March 1997.
33. Report of the FATF on non-cooperative countries or territories. Arvutivõrgus, kättesaadav aadressil http://www1.oecd.org/fatf/pdf/NCCT_en.pdf. 02. juunil 2003.
34. Schaap, C. Fighting Money Laundering: with comments on the Legislations of the Netherlands Antilles and Aruba. Kluwer Law International. London, The Hague, Boston. 1998. 164 p.
35. Schroeder, W. Money Laundering. FBI Law Enforcement Bulletin, No 5, Vol 70, 2001. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.fbi.gov/publications/leb/2001/may01leb.pdf . 20.01.07
36. Second round evaluation report on Liechtenstein. Moneyval, 2003. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/legal%5Faffairs/legal%5Fco%2Doperation/combating%5Feconomic%5Fcrime/5_Money_laundering/Evaluations/MONEYVAL%282003%2914SummE-Liechtenstein2.pdf 18.03.06.
37. Second round evaluation report on Poland. Moneyval, 2003. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/legal%5Faffairs/legal%5Fco%2Doperation/combating%5Feconomic%5Fcrime/5_Money_laundering/Evaluations/MONEYVAL%282003%292SummE-Poland2.pdf 18.03.06.
38. Shams, H. Using Money Laundering Control to Fight Corruption. The London Institute of Banking, Finance and Development Law. Essays in International Financial and Economic Law. No 27, 2000. 62 p.
39. Sootak, J. Karistusõiguse alused. Juura, Tallinn, 2003. 276 lk.
40. Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Juura, Õigusteabe AS. Tallinn, 1997. 189 lk.
41. Sootak, J. Majanduskriminaalõigus. SA Eesti Õiguskeskus, Tartu, 1998. 65 lk.
42. Sootak, J. Süüteokoosseis: mõiste ja objektiivne koosseis. Kirjastus Juura. Tallinn, 2003. 53 lk.

43. Sootak, J. Täideviimine ja osavõtt. Kirjastus Juura, 2004. 99 lk.
44. Sootak, J. Varavastased süüteod. Kirjastus Juura. Tallinn, 2003. 192 lk.
45. Stessens, G. Money Laundering: a new international law enforcement model. Cambridge University Press. Cambridge, 2000. 460 p.
46. Suendorf, U. Geldwäsche: eine kriminologische Untersuchung. H. Luchterhand Verlag. Neuwied, 2001. 475 S.
47. Sõrg, M. Raha. TÜ Kirjastus. 1997. 143 lk.
48. Zirnask, V; Liikane, K. Raha, pangad ja finantsturud. II osa. Coopers & Lybrand, Tallinn, 1996. 213 lk.
49. Tanzi, V. Money Laundering and the International Financial System. Working Paper WP/96/55. International Monetary Fund. Washington DC, 1996. 14 p.
50. The 40 Recommendations. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.fatf-gafi.org/document/28/0,2340,en_32250379_32236930_33658140_1_1_1_1,00.html#40recs 20.05.07.
51. The Council of Europe new Convention on laundering, search, seizure and confiscation of the proceeds from crime and on the financing of terrorism (#198). MEMO/05/331. 21.09.2005. Kättesaadav arvutivõrgus: http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/05/331&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en 10.02.07.
52. Third round report on Hungary. Moneyval, 2005. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/legal%5Faffairs/legal%5Fco%2Doperation/combating%5Feconomic%5Fcrime/5_Money_laundering/Evaluations/3rd%20Round/MONEYVAL%20_2005_%2017%20E%20HUNGARY-%20FINAL%20Report%20ROSCREP%20IMF.pdf 18.03.06.
53. Türk, V. Turumajandus kõigile. Tartu Ülikool. Tartu, 1995. 268 lk.
54. Ulst, I. Rahapesu ja terrorismi finantseerimine: regulatiivsed aspektid ja finantssüsteemi kaitsmine. *Juridica* VII, 2003. a. Lk 501-508.
55. Vallikivi, H. Välislepingud Eesti õigussüsteemis. Õiguskirjastus, Tallinn, 2001. 151 lk.
56. Web site of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.unodc.org/palermo/convmain.html, 29.12.2005.
57. Weigend, E. Geldwäsche im polnischen Strafrecht. – Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1996, Nr 108, Heft 2, S 417- 428.
58. Кернер Х.-Х., Дах Е. Отмывание денег. Международные отношения. 1996. 240 стр.

59. Н. Голованов и др. Теневая экономика и легализация преступных доходов. Питер. Ст.-Петерсбург. 2003. 303 стр.

Kasutatud normatiivaktid

Konventsioonid

60. Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime. Arvutivõrgus kättesaadav: http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/141.htm . 08.02.05.a
61. Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism. Arvutivõrgus kättesaadav: http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/198.htm. 10.02.07.
62. Euroopa Nõukogu rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsiooni ratifitseerimise seadus. 8. märts 2000. – RT II 2000, 7, 41.
63. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ebaseadusliku ringluse vastase ÜRO konventsiooniga ühinemise seadus. 31. mai 2000. – RT II 2000, 15, 92.
64. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni ratifitseerimise seadus. 4. detsember 2002. – RT II 2003, 1, 1.
65. Terrorismi rahastamise tõkestamise rahvusvahelise konventsiooni ratifitseerimise seadus. 20. märts 2002. – RT II 2002, 12, 45.

Direktiivid

66. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2001/97/EÜ, millega muudetakse Nõukogu direktiivi 91/308/EMÜ rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta 4. Detsember 2001. – Euroopa Liidu Teataja L 344, 28. detsember 2001 P. 0077-0082.
67. Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ, 26. oktoober 2005, rahandussüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise vältimise kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 309 25. november 2005. p 0015-0036.
68. Nõukogu direktiiv rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta 10.06.1991. Nr 91/308/EMÜ. – Euroopa Liidu Teataja L 166, 28. juuni 1991 P. 0076-0082.

Seadused

69. Asjaõigusseadus. 9. juuni 1993. – RT I 1993, 39, 590; 2007, 24, 128.

70. Haldusõiguserikkumiste seadustiku ja kriminaalkoodeksi muutmise seadus. 25. jaanuar 1999. – RT I 1999, 16, 267.
71. Karistusseadustik. 6. juuni 2001. – RT I 2001, 61, 364; 2007, 2, 7.
72. Karistusseadustiku ja selle muutmisega seonduvate seaduste muutmise seadus. 24. jaanuar 2007. – RT I 2007, 13, 69.
73. Krediidiasutuste seadus. 15. detsember 1994. – RT I 1995, 4, 36; 1998, 59, 941.
74. Kriminaalkoodeks. 7. mai 1992. – RT 1992, 20, 287; RT I 2002, 64, 390.
75. Kriminaalmenetluse seadustik. 12. veebruar 2003. – RT I 2003, 27, 166; 2007, 12, 66.
76. Maksukorralduse seadus. 20. veebruar 2002. – RT I 2002, 26, 150; RT I 2006, 25, 186.
77. Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Miebach, K., Sander G. M. , Band 3, §§ 185-262 StGB. Verlag C. H. Beck. München, 2003. 1385 S.
78. Pärna, P., Kõve, V. Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Õigusteabe AS Juura, Tallinn, 1996. 560 lk.
79. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. 25. november 1998. – RT I 1998, 110, 1811; 2004, 18, 131.
80. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, kohtutäituri seaduse, karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, riigi õigusabi seaduse ja täitemenetluse seadustiku muutmise seadus. 13. detsember 2006. – RT I 2007, 2, 7.
81. Rahapesu tõkestamise seadus. 25. November 1998. – RT I 1998, 110, 1811; 2002, 63, 387.
82. Rahapesu tõkestamise seaduse, finantsinspektsiooni seaduse, krediidiasutuste seaduse, politseiseaduse ja väärtpaberituru seaduse muutmise seadus. 3. detsember 2003. – RT 2003, 81, 544.
83. Rahapesu tõkestamise seaduse, finantsinspektsiooni seaduse, krediidiasutuste seaduse, politseiseaduse ja väärtpaberituru seaduse muutmise seadus. 3. detsember 2003. a. – RT I, 2003, 81, 544.
84. Rikoslaki. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001. 05.02.07.
85. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura. Tallinn, 2002. 772 lk.
86. Strafgesetzbuch. Kättesaadav arvutivõrgus: http://bundesrecht.juris.de/stgb/index.html. 05.02.07.
87. Strafgesetzbuch: Kommentar. Schönke, A (begr.); Schröder, H. (begr.), Lenckner, T. (bearb.). 25. neubearbeitete Auflage. Verlag C. H. Beck. München, 1997. 2388 S.

88. Strafgesetzbuch: und Nebengesetze. Dreher, E. , Tröndle, H. 46. , neubearbeitete Auflage. Verlag C. H. Beck. München, 1993. 2108 S.
89. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27. märts 2002. – RT I 2002, 35, 216; 2005, 39, 308.
90. Võlaõigusseadus. 26. september 2001. – RT I 2001, 81, 487; 2005, 6, 473.
91. Уголовный кодекс Российской Федерации. С постатеиным приложением нормативных актов. Изд. Группа NORMA-INFRA. Москва, 1999.

Määrused ja korraldused

92. Eesti Panga presidendi 9. juuli 1999. a määruse nr 20 Rahapesu tõkestamiseks krediidiasutuste sisemiste turvameetmete kord ja kahtlaste ning ebaharilike tehingute loetelu kehtetuks tunnistamine. Eesti Panga presidendi määrus nr 14, 07.10 2005. – RTL 2005, 104, 1587.
93. Juhtivministeeriumide määramine olulisemates õiguskorra tagamisega seotud valdkondades. VV korraldus nr 996-k 21.11.1995. – RT I 1995, 88, 1558; 1998, 76, 1273.
94. Krediidiasutuste hoolsus- ja protseduurinõuetest krediidiasutuste seaduse 7. peatüki sätete rakendamisel. Eesti Panga presidendi määrus nr 13, 03.05.96. – RTL 1996, 56, 346.
95. Rahapesu andmebüroo kogutavate andmete registreerimise ja töötlemise korra kinnitamine. Siseministri 30. juuni 1999. a määrus nr 66. - RTL 1999, 107,1373.
96. Rahapesu andmebüroole esitatava teatise koostamise juhendi ja teatise vormi kinnitamine. Siseministri 30. juuni 1999. a määrus nr 67. – RTL 1999, 107, 1374.
97. Rahapesu andmebüroole esitatavate teadete täitmise juhendite ja teadete vormide kehtestamine. Siseministri 11. märtsi 2004. a määrus nr 18. – RTL 2004, 28, 478.
98. Rahapesu tõkestamiseks krediidiasutuste sisemiste turvameetmete rakendamise korra ning kahtlaste ja ebaharilike tehingute loetelu kinnitamine. Eesti Panga presidendi määrus nr 20, 09.07.99. – RTL 1999, 110, 1416.
99. Valitsuskomisjoni moodustamine rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamist puudutavate küsimuste lahendamise koordineerimiseks. Vabariigi Valitsuse 11.05.06 korraldus nr 285. – RTL 2006, 41, 742.

Eelnõud ja nende seletuskirjad

100. Autoriõiguse seaduse, patendiseaduse, kasuliku mudeli seaduse, tööstusdisaini kaitse seaduse, mikrolülituse topoloogia kaitse seaduse, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, korruptsioonivastase seaduse, konkurentsiseaduse,

karistusseadustiku, relvaseaduse, alkoholiseaduse, maksukorralduse seaduse, väärteomenetluse seadustiku, karistusseadustiku rakendamise seaduse ja elektrituruseaduse muutmise seaduse eelnõu. Kättesaadav arvutivõrgus: http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=061590005&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11. 03.01.07.

101. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu. 103SE. Kättesaadav arvutivõrgus: http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=032120014&login=proov&password=&system=ems&server=ragne1 . 03.02.2005. a.

Kasutatud kohtulahendid

102. Helsinkin Hovioikeuden päätös nro R99/373, 21.12.2000. Viidatud kogumiku kaudu: Neira T. ; Perämaa J. ; Vasara P. Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä. Keskusrikospoliisi, 2003.

103. Uitspraak, 28.09.04. LJN: AP2124, Hoge Raad, 0279/03. Kättesaadav arvutivõrgus: http://zoeken.rechtspraak.nl/zoeken/dtluitspraak.asp . 30.12.2005.

104. Turunseudun Käräjäoikeuden päätos nro R99/355, 26.19.1999. Viidatud kogumiku kaudu: Neira T. ; Perämaa J. ; Vasara P. Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä. Keskusrikospoliisi, 2003.

105. Riigikohtu otsus nr 3-1-1-34-05 kriminaalasjas Denis Beliakovi süüdistuses KarS § 386 lg 1, § 390 lg 1 – § 22 lg 3, § 394 lg 2 p-de 2 ja 3 ning § 345 lg 1 järgi; Andrey Mikhaylovi süüdistuses KarS § 386 lg 1, § 390 lg 1 – § 22 lg 3, § 394 lg 2 p-de 2 ja 3, § 344 lg 1 ning § 345 lg 1 järgi; Juri Andone süüdistuses KarS § 386 lg 1 – § 22 lg 3 ja § 390 lg 1 – § 22 lg 3 järgi; Sergei Saltõkovi süüdistuses KarS § 386 lg 1 – § 22 lg 3 ja § 390 lg 1 järgi; Voldemar Smirnovi süüdistuses KarS § 386 lg 1 – § 22 lg 3 ja § 390 lg 1 järgi. 27. juuni 2005. – RT III, 2005, 24, 252.

106. Riigikohtu otsus nr 3-1-1-1-00, kriminaalasjas Valeri Kot'i süüdistuses KrK § 186, § 207 lg 2 ja § 207 lg 3 p 3 järgi. 11. jaanuar 2000. – RT III 2000, 4, 37.

107. Riigikohtu otsus nr 3-1-1-65-06 kriminaalasjas Talvo Laanoja süüdistuses KrK § 142 lg 2 p-de 4 ja 5, § 203 lg-te 2 ja 3 ja KarS § 202 lg 2 p-de 1 ja 2 järgi. 9. oktoober 2006. – RT III 2006, 37, 310.

108. Riigikohtu otsus nr 3-1-1-74-05 kriminaalasjas Meelis Jürimäe süüdistuses KrK § 141[1] lg 3 p 1, § 161 ja KarS § 394 lg 2 p 3 järgi. 19. september 2005. – RT III 2005, 27, 286.